రమ

ప్రథమాంకము

మొదటి దృశ్యం.

(కీ. శే. యదునాథముఖర్జీ యింటి వెనుకభాగము. దొడ్డివాకిలి తెరచియున్నది. ఎదురుగా చిన్న దారి, ప్రక్కవైపుగా పెరడు - పనస తోట. కొంచెం దూరంలో చెరువురేవు కనబడుతుంది. ప్రాతఃకాలము. రమ, ఆమె పెత్తల్లి స్నానానికి బయల్దేరారు. ఎడమవైపునుంచి వేణీఘోషాలు వస్తాడు. రమకు ఇరవై రెండు ఇరవైమూడేళ్ళకు మించి వుండవు. అప్పటిప్రాయంలోనే విధవ అయింది. కాబట్టి చేతులకు కొద్ది గాజులుమాత్రమే వున్నై. సన్నంచు పంచె కట్టుకున్నది. వేణి వయసుకూడ ముప్పైఅయిదు ముప్పైఆరు కంటె ఎక్కువవుండదు.)

వేణీఘోషాల్ - రమా, నేను నీదగ్గరకే వస్తున్నాను.

పెత్తల్లి - సరేగాని, అబ్బాయ్, దొడ్డివాకిలిని వస్తున్నావేం?

రమ - పెద్దమ్మా, నువ్వు ఒకటేదానవే. పెద్దబావ పరాయివాడా? మనయింట్లోమనిషికి తలవాకిలేమిటి, దొడ్డివాకిలేమిటి? - పనేమైనా వున్నదా? అయితే పద, లోపలికి వెళ్ళి కూర్చో, నే నిప్పుడే రెండు మునకలు వేసి చప్పున వస్తాను.

వేణి - లేదమ్మా, కూర్చోటానికి తీరికలేదు. చాలా పను లున్నై. నువ్వేం నిర్ధారణచేసుకున్నావేమిటి?

రమ - నిర్ధారణ ఏ విషయంలో పెద్దబావా?

వేణి - మా బాబాయి శ్రాద్ధం విషయంలో రమ్మా, నిన్న

రమేశ్ వచ్చాడు. తనతండ్రి శ్రాద్ధకర్మ మహా ఆడంబరంగా చేస్తాట్ట! నువ్వు వెళ్తావా?

రమ — నేనా? తారిణీఘోషుయింటికి వెళ్తానా!

వేణి — అవునమ్మా ఎవరువెళ్ళినా నువ్వే పరిస్థితిలోనూ ఆ యింట్లో అడుగు పెట్టవని నాకు తెలుసు. కాని, ఆ కుర్రాడు తానే యింటింటికీ తిరిగి పిలుస్తాడని విన్నాను. మాయ మాటలు చెప్పటంలో వాడు వాళ్ళ అబ్బకి తీసిపోడు. మరి వాడేవచ్చి నిన్ను పిలిస్తే ఏం చెపుతావ్?

రమ — నేను చెప్పటం ఎందుకు బావా! బయట దర్వానే చెపుతాడుగా జవాబు.

పెత్తల్లి — వాడు చెప్పటమేమిటి? నాకేం మాటరావా? ఆ దుష్టుడికి మళ్ళీ యీజన్మలో ముఖర్జీయింటిగుమ్మం తొక్కకుండా చెడామడా అంటేస్తాను తారిణీఘోషు. కొడుకు భోజనానికి పిలిచేందుకు వస్తాడా మాయింటికి? నే నేమీ మర్చిపోలేదు వేణీ! తారిణీఘోషు ఈపిల్లాడికే మా రమని పెళ్ళిచేసుకోవాలని చూచాడు. అప్పటికింకా యతీంద్రుడు పుట్టలా. ఆ పెళ్ళి జరిగితే ముఖర్జీ యావదాస్తీ వచ్చిపడుతుందనుకున్నాడు. తెలిసిందా అబ్బాయ్?

వేణి — అవును పెద్దమ్మా, ఎందుకు తెలియదు? అది అందరికీ తెలిసినదేగా. తా ననుకున్నట్టు జరక్కపోయే సరికి ఈ భైరవాచార్యులితో ఏమేమో జప — తపాలు, మంత్ర, తంత్రాలు చేయించి అమ్మాయి అదృష్టంలో నిప్పు లుకురిపించాడు. ఆర్నెల్లు తిరక్కుండానే ఈమె మొహాం మీంచి సింధూరం తుడిచిపెయ్యాల్సొచ్చింది. ఎంతటి దుష్టు...

కాశపోతే యదుముఖర్జీకుమార్తైను కోడలుగా చేసుకోవాలనుకుంటాడా? దుర్మార్గుడు అలాంటిచావే చచ్చాడులే. కోర్టులో వ్యాజ్యమాడ టానికివెళ్ళి తిరిగిరాకుండానే చచ్చాడు. ఒక్కగాని ఒక్కకొడుకువుంటే వాడిచేతి కొరివైనా దక్కిందా నీచుడికి!

రమ- పెద్దమ్మా, ఒకర్ని నీచుడని నిందించటం ఎందుకు. కాళీఘోషు పెదబావకి సయానా పినతండ్రేకదూ? బ్రాహ్మణ్ణి నీచుడనట మెందుకు? నీ నోరూరుకోదమ్మా,

వేణి-(కొంచెం లజ్జపడి) కాదు రమా, పెద్దమ్మ సరిగానే చెప్పింది. నువ్వెంత ఘరానాకుటుంబానికి చెందినదానివి! బలే, నిన్ను మాయింటికి తెచ్చుకోగలమా అమ్మాయ్? మాబాబాయినోట అలాంటిమాట రావటమే అవమానకరం. ఇక మంత్ర-తంత్రాలసంగతి యదార్థమే. బాబాయి, భైరవాచార్యుడు చేయరానివనే లేదు, ఈప్రపంచంలో. రమేశుడు రాగానే ఈ దుర్మార్గుడుపోయి వాడికి సంరక్షకుడయ్యాడు.

పెత్తల్లి - వేణీ, వాడిసంగతి అందరికి తెలిసినదేగా. కుర్రకుంక పది పన్నెండేళ్ళవరకు యింటికే రాలేదు. వాడి మేనమామవచ్చి, కాశీకో, ఎక్కడికో తీసుకెళ్ళాడట. మళ్ళీ యిటు వేపే రానివ్వలేదు ఇన్నాళ్ళూ ఎక్కడఉన్నట్టు? ఏంచేస్తున్నట్టు?

వేణి - నాకుమాత్రం ఏంతెలుసు పెద్దమ్మా! బాబాయితో విరాకున్నాక్లి, నా పొత్తూను. ఇన్నాళ్ళూ బొంబాయిలోనో ఎక్కడో ఉన్నాడని విన్నాను. ఒకరు డాక్టరు పాస్సయ్యా

డంటే, మరొకరు స్త్రీడని అనుకుంటారు. ఇవండా కల్పన
పీ డసలు [illegible] ఇంటికి వచ్చేటప్పుడే వాడికళ్ళు
చింతనిప్పుల్లా[illegible].

పె. తల్లి — అలా...! అట్లా అయితే వాణ్ని గుమ్మంలో అడుగు
పెట్టనివ్వకూడదును.

వేణీ — అవును. [illegible] ఏం రమా, నీకు రమేశ్
గుర్తున్నాడా?

రమ — (కొంచెం సిగ్గుపడి నవ్వుతూ) పెద్దబావా, నిన్న మొన్న
జరిగింది[illegible] ఆ[illegible] పెద్దవాడు.
ఒక బస్తీలో [illegible] కలిసి ఆడుకున్నా
మాయె. నేను [illegible] తిరుగుతూండేదాన్ని గదూ.
అత్త నన్ను తన కూతురులాగే చూచుకునేది.

పె. తల్లి — ఆ చూచుకోవటం చూచిపోను! తనకోర్కె తీర్చు
కోటానికే అ[illegible] నిన్నలాగైనా వల్లో వేసుకో
వాలని [illegible] వల! రమేశ్ తల్లిమాత్రం తక్కువ
దనుకున్నావా యేం? మహా మాయలమారి!

వేణీ — అందులో సందేహ మేముంది? పిన్నికూడా...

రమ — చూడు పెద్దమ్మా, మీ రేమన్నా అత్తగా రిప్పుడు
స్వర్గంలో ఉన్నది. మీ రామెను నిందించటం నేను విన
లేను.

పె. తల్లి — ఏమిటే నువ్వనేది? నీ కింత...

వేణీ — అవు నవును, ఈమె అన్నదే నిజం. పిన్ని గొప్పంటి
ఆడపడుచుకదా. ఆమె ప్రసక్తి వస్తే ఇప్పుడుకూడ అమ్మ
కళ్ళల్లో నీరు క్రమ్ముతుంది. ఇంత అపనయాలు[illegible].

అయితే మరి ఆ విషయం ఖాయమేగా రమా? మళ్ళీ మార్పేమీ జరుగదుకదూ?

రమ — (నవ్వి) లేదు బావా! ఋణశేషం శత్రుశేషం వుంచకూడదని నాన్నగారు అంటూండేవారు. తారిణీఘోష్ బ్రతికుండగా మమ్మల్ని తక్కువేమీ పీడించలేదు ఆఖరికి నాన్నగారినికూడ జైలుకు పంపటానికి ప్రయత్నించాడు. నే నివన్నీ మర్చిపోతానా? బతికుండగా మర్చిపోను పెద్దబావా! రమేశ్ ఆ విరోధి కొడుకేగదూ. మేము వెళ్ళం సరిగదా, మాతో సంబంధం వున్నవారినికూడ వాళ్ళ గడప తొక్కనియ్యం.

వేణి — అదే కావల్సింది. నీకు తగినట్లుగానే మాట్లాడావు రమా.

రమ — బ్రాహ్మలెవరూ వారి యింటికిపోకుండా చేసే వుపాయమేమీ లేదా బావా? అలా జరిగితే......

వేణి — నేను చేస్తున్నది అదేనమ్మా. నువ్వు నాకు తోడుగా వుంటే ఇంకే చింతా లేదు, నేను రమేష్‌ని ఈవూరు నుంచి తరిమెయ్యకపోతే నా పేరు వేణీఘోషే కాదు. ఆ తర్వాత నే నున్నాను, ఆ వెధవ ఆచార్యులు వున్నాడు, బాబాయి లేనే లేడు, ఇంక అతగాడిని ఎవరు కాపాడుతారో చూస్తాను!

రమ — (నవ్వి) రమేశ్ ఘోషే కాపాడుతా డనుకుంటాను వారూ మనల్ని సాధించకుండా వదిలిపెట్టరు బావా!

వేణీ — (అటూయిటూచూచి స్వరం తగ్గించి) రమా ఇంకా అతనికి ఆస్తి — పాస్తులు, డబ్బూ — దస్కం సంగతేమీ

తెలియవు. మొక్కగా వున్నప్పుడే పీకిపారవేయకపోతే, మానైనతర్వాత కదుల్తుందా? అతను తారిణేఘోషు కొడు కన్నసంగతి నువ్వు రేయింబగళ్ళు మనసులో వుంచు కోవాలి. బాగా పాతుకుపోయాడంటే ఇంక ...

(రమ ఉలిక్కిపడుతుంది. వెంటనే ద్వారంగుండా రమేష్ లోప లికి వస్తాడు. పాదాలకు చెప్పుల్లేవు తలకు పంచె చుట్టుకున్నాడు.)

రమేశ్ - (వేణీని చూడగానే) అరె, అన్నయ్య యిక్కడు న్నాడా! రండి రండి. మీరు లేకపోతే ఇదంతా ఎవరు నిర్వహించుతారు అన్నయ్యా? నేను మీ కోసం వూరం తా వెతుకుతున్నాను. రాణి యేదీ? యింట్లో ఎవరూ లేరే. యిటే వచ్చిందని చెప్పిందే దాసి.

(రమ తలొంచుకుని నిలబడివున్నది)

రమే - (చటుక్కున ఆమెనుచూచి) అరె, ఇక్కడే వున్నావే. ఎంత పెద్దదాననయ్యావు! బాగున్నావా? నన్ను గుర్తుపట్ట లేదల్లేవున్నదే నేను నీ రమేష్ బావని.

రమ (తలెత్తి అతనివంక చూడకుండానే, కోమలకంఠంతో) మీరు బాగున్నారా?

రమే - బాగానే వున్నాను! కాని రాణీ, నన్ను 'మీరు' అంటున్నావెందుకు? (వేణీవైపు తిరిగి) అన్నయ్యా, రమ మాటొకటి నే నెన్నడూ మర్చిపోలేను. మా అమ్మ చని పోయేప్పటికి రమ చాలాచిన్నది. కాని అప్పుడే ఈమె నా కన్నీళ్ళు తుడుస్తూ 'రమేశ్ బావా, నా అమ్మనే మని ద్దరం పంచుకుందాం' అన్నది. (రమ నుద్దేశించి) బహుశా

నీ కీమాట జ్ఞాపకంలేదేమో, ఏం, జ్ఞాపకంలేదుకదూ మాఅమ్మ జ్ఞాపకముందా?

(రమ మారుపల్కదు. సిగ్గుచే తల మరింత వంచుకుంటుంది)

రమే - కాని, రాణీ, యింకవ్యవధి ఎంతోలేదు. ఏమేమిం చెయ్యాలో అంతా ఏర్పాటుచెయ్యి. వెనుక దిక్కులేని వాడిని మీ వాకిట్లోకి వచ్చాను. మీరు రాకపోతే ఏర్పా ట్లేమీ జరుగవు. త్వరగారండి.

పెత్తల్లి - (రమేశ్‌ని సమీపించి అతని మొహంకేసిచూచి) ఏం అబ్బాయ్, తారిణిఘోషు కొడుకువా యేం?

(రమేశ్ చకితుడై చూస్తుంటాడు)

పెత్తల్లి - నువ్వొదినకకెవ్వరూ ఎన్నుగాళ్ళేను లే. నేను రమకి సమానా పెత్తల్లిని. అబ్బాయ్, నీలాంటి సిగ్గులేనివాడిని నే నెక్కడా చూళ్ళేదే' ఒక కబురూలేదు, మాటాలేదు, ఈవిధంగా దొడ్డివాకిలిని సంసారులయింట్లోదూరి గడబిడ చెయ్యటానికి సిగ్గులేమూనీకు?

రమ - పెద్దమ్మా, ఏమిటి నీవాగుడు! స్నానానికి వెళ్ళరాదూ.

(వేణీ మెదలకుండా నిష్క్రమించుతాడు)

పెద్దల్లి - లేదు రమా, వాగటంలేదు. చేయుదలచుకున్నది చెప్పెయ్యటానికి మీలాగా నాకేమీ మొహమాటం లేదు. బలే! వేణీ. ఈ విధంగా పారిపోవటం ఎందుకు? 'తమ్ముడూ' మీ యింట్లో నీళ్ళు మోసెనుకూ, పిండి విస రటానికి మేము నీ దాస దాసిలము, ప్రజలమూ కాదని చెప్పేసి పోవాల్సింది. 'తారిణి చచ్చిపోతే జగానికిగుండెలు

చల్లబడినై! ఈ మాట అనటానికే ఆడవాళ్ళం మనల్ని వదిలిపెట్టిపోకపోతే, మగవాడు తనే చెప్పిపోవడమూ?

(రమేశ్ మెదలకుండా రాతిబొమ్మలా నిలబడివుంటాడు)

పెత్తల్లి – ఏమైనా, బ్రాహ్మలఅబ్బాయి! నౌకర్లు, దాసీలతో ఛీ, పొమ్మనటానికి నా మనసొప్పదు. కాస్త బుద్ధికలిగి సంచరించమకో. పరాయి ఇళ్ళకొచ్చి ప్రేమా – గీమా కబుర్లుచెపుతూ తిరగటానికి నువ్వేం చిన్నవాడివా చితక వాడివా! మా గనుకూ ఇంట్లో అడుగుపెట్టనిచ్చాము, నేను తెగ్గొట్టి చెప్తున్నాను.

రమే – రమా, అమ్మ నిన్ను 'రాణీ' అంటూండేది. నాకా పేరు మాటే జ్ఞాపకంవుంది నువ్వు మా యింటికే రాకపోతా వని నాకు తెలియదు. రమా, తెలియక నేనేమైనా తప్పు చేస్తే క్షమించు. (అని రమేశ్ వెళ్ళిపోతాడు.)

(వేణీమళ్ళి ప్రవేశించుతాడు. అతని మొహంలో సంతోషం కన్పించుతుంది.

వేణి – బలే, పెద్దమ్మా! బలేగా అంటించావ్! అట్లా అనటం మాకు చాతనవుతుందా? రమా, ఈ పని నౌకర్లు. పని వాళ్ళతో అయ్యేదా! వెధవ మొహం మాడ్చుకొని పోయాడు. బలేపని జరిగింది. నేనంతా చాటునుంచి చూస్తూనే వున్నాలే.

పెత్తల్లి – బాగానే అయింది గాని, ఈ పని ఆడవాళ్ళమీద వదిలేసి జారిపోకపోతే నువ్వే చెప్పితే ఇంకా బాగుండేది కదూ? అంత చెప్పలేకపోతే పోని మెదలకుండావుండి నేనన్న మాటలే వినొచ్చుగా!

రమ – పెద్దమ్మా, నువ్వేమీ విచారపడనక్కర్లేదులే. ఈయన వినకపోయినా, నేను విన్నానుగా, ఇంకెవరు ఎలా అన్నా నువ్వు కాకపోతే మరెవరు అంతవిషం కక్కగలరు?

పెత్తల్లి – ఏమిటే అలా అంటావ్?

రమ – ఏంలేదు, ఇవాళ వంట ఏర్పాటేమైనా ఉన్నదా లేదా? వెళ్ళి మునిగిరా రాదూ.

(రమ చకచక చెరువువేపుకు నడుస్తుంది)

వేణి – ఏం పెద్దమ్మా, అసలు సంగతేమిటి?

పెత్తల్లి – ఏమో నాయనా, నాకేం తెలుస్తుంది. ఈ రాజా – రాణీల మనసులు నాలాంటి ముసలిముండకేం తెలుస్తాయి?

(నిష్క్రమణ)

(గోవింద గంగూలీ ప్రవేశం)

గోవిం – అబ్బ! దొరికావూ! వేణుబాబు ఎక్కడెక్కడని ప్రొద్దుటనుంచీ ఊరంతా వెతుక్కొస్తున్నాను. కబుర్లేమైనా విన్నావా? అబ్బాయిగారు వచ్చీరావటంతోనే నందిగారింటికి పరుగెత్తాడు. నాలుగురోజుల్లోనే పాడైపోకపోతే నన్ను పేరెట్టి పిలవొద్దు. ఆ శ్రాద్ధం జాబితా చూస్తే దంగైపోతావు బాబూ. తారిణీఘోషు డబ్బేమీ నిల్వవుంచి పోలేదని నాకు తెలుసు మరి ఈ ఆడంబరం ఏం చూచుకొనో! చేతిలో పైసావుంటే ఖర్చుపెట్టుకోవచ్చు. లేకపోతే మానాలి. ఉన్న ఆస్తి తాకట్టుపెట్టి తండ్రి శ్రాద్ధం ఇంత డాబుగా చెయ్యడం నే నెన్నడూ విన్లేదు. వేణి మాధవ బాబూ, నేను నీతో నిజం చెబుతున్నాను, కుర్రాడు నంది వద్ద ఏ అయిదువేలో అప్పు తీసుకొని వుంటాడు,

వేణి — ఆఁ! గోవిందబాబాయ్! అయితే చాలా సంగతులు కనుక్కున్నావన్నమాట!

గోవిం — (చిన్నవ్వు నవ్వి) బాబూ, కొంచెం ఓపికపట్టు. నన్ను బాగా దూరనివ్వు, తర్వాత నాడిలోపలి సంగతి కూడా లాక్కొస్తానో లేదో చూడు! అప్పుడుగాని గోవింద గంగూలీ సంగతి నీకు తెలియదు. ఈలోగా నువ్వనేకం వింటావు. లోకుల కేముంది, అంటించి ఆనందిస్తూంటారు. కాని నువ్వు నీబాబాయ్ముని నమ్ముకున్నావుగా, నీకు నువ్వే ఆలోచించుకో, ఇంతకం చేసే నిప్పంచం కేమీ బయటపెట్టను.

వేణి — నేను రమవద్దకు వెళ్ళొచ్చాను

గోవిం — అవును, నాకు తెలుసు. ఏమన్నది?

వేణి — తాము వెళ్ళకపోవటమేగాక తన సంబంధీకుల నెవర్నీ కూడా వెళ్ళనివ్వదు.

గోవిం — చాలు, చాలు. ఇంకేమీ అక్కర్లేదు.

వేణి — కాని, మీరు...

గోవిం — అరె బాబూ, నువ్వు గాభరాపడతా వెందుకు? ముందు నన్ను చోరబడనివ్వు. ముందు అన్నిఏర్పాట్లు బాగా చెయ్యనీ; అప్పుడు చూద్దువుగాని శ్రాద్ధంనాడు ఏమేమి జరుగుతుందో!

వేణి — కాని నే విన్నది...

గోవిం — అయ్యబాబూ, నీ కెన్నెన్నో చెపుతారు. అనేక మంది లుచ్చాలొచ్చి, అనేకవిధాలుగా చెపుతారు కాని, నీ గోవిందబాబాయిని ఎరుగుదువుగదూ. చాలు, అంతే!

(ఇద్దరూ నిష్క్రమింతురు)

రెండో దృశ్యం

(రమేశ్ యింటి ముందుభాగం. పూజామందిరంవున్న వరండాలో ఒకవేపున భైరవాచార్యులుహర్షుని తానులుచించి చాపుమడతపెట్టి ఒకదాని మీద ఒకటి పెడుతున్నాడు. మందిరం సమీపంలో కూర్చుని గోవిందగంగూలీ చుట్టకాలుస్తూ, తీక్షణంగా చూస్తూ, చాపులు లెక్క పెడుతున్నాడు. నాల్గుప్రక్కలా శ్రాద్ధం ఏర్పాట్లు జరుగుతున్నై. ఎక్కడ చూచినా తత్సంబంధమైన సామగ్రే పడివుంది. చాలామంది వివిధపనుల్లో నిమగ్నులై ఉన్నారు. సమయం పగలు మూడోజాము)

(రమేష్ ప్రవేశించును.)

రమేశ్ — (గోవిందగంగూలీతో వినయంగా) తమరువచ్చారా! సంతోషం.

గోవిం — ఎందుకు రాను బాబూ! ఇది నా పనేకదూ రమేశ్!

(నేపథ్యంలో ఎవరో దగ్గుతాడు, సగ్గురెడుగుపు బాల-బాలికలను వెంటబెట్టుకొని దగ్గుతూ ధర్మదాస్ ఛటర్జీ ప్రవేశం; భుజాన మురికి దుప్పటి. ముక్కుమీద పెద్దఅద్దాలకళ్ళజోడు-వెనక్క దారంతోకట్టినది-వుంటాయి. తల పూర్తిగా నెరిసింది. తెల్లబడ్డమీసాలు చుట్టపొగవల్ల ఎత్తడిరంగుగా మారాయి. ముందుకొచ్చి కొంచెంసేపు రమేశ్ మొహంవంకచూచి, విక్క మొహంపెడతాడు. ఈయన ఎవరో రమేశ్ గుర్తించలేడు. అయినా కంగారుపడి అతనిచేయి పట్టుకుంటాడు.)

ధర్మదాసు — (రమేశ్ తనచేయి పట్టుకోగానే ఏడ్పుస్థాయి పెంచి) తారిణి యిలా మమ్మల్ని అన్యాయంచేసిపోతాడని కలలోకూడా అనుకోలేదు రమేశ్ బాబూ! ఒకరికి జడిసి కల్లబొల్లిమాటలు చెప్పటానికి నేనేమీ అలాంటి ఛటర్జీ వంశలో పుట్టలేదు. ఇక్కడికి వస్తూ దారిలో మీ పెత్తండ్రి కొడుకు— నీ అన్న వేణుఘోషు మొహంమీదే ఏమని వచ్చానో తెలుసా? 'రమేశ్ బాబు తండ్రి శ్రాద్ధపు

ఏర్పాట్లు గొప్పగా చేయించడం గొప్పసంగతేగాని, ఈవిధంగా శ్రాద్ధంజరగడం ఎవరూ చూచివుండ' రనిచెప్పాను. బాబూ, వెధవ లెవరైనా వచ్చి నన్నుగురించి నీతో రక రకాలుగా చెపుతారు; కాని ఈ ధర్మదాసు కేవలం ధర్మానికే దాసుడుగాని, ఇం కెవరికీ దాసుడు కాదని నమ్మ.

(అని గోవిందుని చేతిలోని హుక్కా అందుకొని పీలుస్తాడు. వెంటనే దగ్గుతూంటాడు)

రమేశ్ — అబ్బే! మీరు రెండు కలా అనుమానించుతారు...

(జవాబుగా ధర్మదాసు బడబడలాడుతూ ఏ మేమో చెపుతాడు గాని దగ్గువల్ల ఒక్క అక్షరంకూడా ఎవరికీ తెలియదు. అందరి కంటె ముందు అక్కడికి వచ్చింది గోవిందగంగూలీయే. కాబట్టి క్రొత్త జమీందారుగారికి ముఖస్తుతి మాటలు చెప్పే అవకాశం ఆయనకే లభించాల్సి వుంది. కాని ఇప్పుడా అవకాశం జారిపోతున్నట్టు కనపడగానే ఆయన చప్పునలేచి నిలబడతాడు)

గోవింద — నిన్న వుదయానే—విన్నావా ధర్మదాస—ఇక్కడికి వద్దామని యింటినద్ద బయల్దేరాను, కాని రాలేక పోయాను. 'గోవిందబాబాయ్, కాస్త చుట్టత్రాగి వెళ్ళు' అని వేణి కేక వేశాడు. మొదట చుట్టకే మెచ్చాలే అనుకున్నాను గాని, తర్వాత అయినా వేణి మనసులో ఏముందో తెలుసుకోవట మేమంచి దనిపించింది—రమేశ్ బాబూ ఆయనవేమన్నాడనుకున్నావ్? 'బాబాయ్, మీరంతా రమేశ్ శ్రేయాభిలాషులైపోయారే! ఇంతకీ వాళ్ళింటి కెవరైనా వస్తారనేనా?' అన్నాడు. నేనుమాత్రం ఊరికే వదుల్తానా! వారు గొప్పవాళ్ళయితే కావచ్చు, మా రమేశ్ బాబు కూడ ఎవరికీ తీసిపోడు. వారియింట్లో ఎవరికైనా ఏది

రెండు మెతుకులు పెట్టమంటేగా అనుకుని 'వేణిబాబూ, నాలుగడుగులువచ్చి అక్కడ పేద-సాదల కెల్లా అన్న దానం జరుగుతుందో చూడరాదూ' అనేశాను. రమేశ్ బాబు నిన్న మొన్నటి పిల్లవాడైతే మాత్రం హృదయ మంటే యిదీ!—కాని ధర్మదాస్! ఏమైనప్పటికి మనమేం చేయగలం! ఇదంతా ఎవరిదో ఆయనే చేయించుతున్నాడు. తారిణిబాబు సామాన్యుడా, శాపభ్రష్టుడైన దిక్పతి!

(ధర్మదాసు దగ్గు తగ్గనేలేదు. తన యెదుటే గోవిందు డీ విధంగా క్రొత్త యువక జమీందారుకు ఇచ్చకాలుచెపుతూ ఉంటే తా నంతకంటే మరో అడుగు ముందుకు వెయ్యాలని తహతహ లాడసాగాడు)

గోవిం — కాని, బాబూ, నువ్వు నాకేమైనా పరాయివాడివా? నా కెంతో కావలసినవాడివి. మీ అమ్మ నా స్వేనత్త కూతురికి సమానా మేనకోడలు. రాధానగరం బెనర్జీకుటుంబంలోని ఆడపడుచు, తారిణిఅన్నయ్యకి తెలుసు ఇదంతా. కాబట్టి ఏ కార్యం-కరామతులువచ్చినా వ్యాజ్యం-వ్యవహారాలకైనా, సాక్ష్యం కావలసొచ్చినా కాకితో కబురంపితే ఈ గోవిందగంగూలీ వచ్చి నీముందు వాల్తాడనుకో!

ధర్మ — గోవిందా, ఎందుకీ అనవసరవాగుడు! ఖు-ఖు-ఖు-నే నివాళ్టివాడినా, నే నెరుగని దేముంది? ఆ సంవత్సరం సాక్ష్యానికి పిలిస్తే 'నాకు చెప్పుల్లేవు, ఉత్తపాదాలతో యెలా రాను?'—ఖు-ఖు-ఖు—తారిణి అప్పటికప్పుడు రెండున్నరా ఖర్చుపెట్టి కొత్తజోడుయిప్పిస్తే అవి తొడుక్కొచ్చి వేణితరపున సాక్ష్యమిచ్చావు! ఖక్-ఖక్-ఖక్-

గోవిం — (కళ్ళెర్రజేసి) నేను అలా సాక్ష్యమిచ్చానా?)

ధర్మ - పోరా అబద్ధాలకోరు!

గోవిం - అబద్ధాలకోరు నీ బాబు.

గోవిం - (విరిగినగొడుగు తీసుకొని గంతేసి) ఉండు వెధవ! నీవని...

ధర్మ - (వెదురుకర్ర నేలకేసికొట్టి) ఈ వెధవకు నేను ఖ-ఖ-ఖ వరుసకు అన్ననే! చూడండి ఈ వెధవ బుద్ధి!

మళ్ళీ దగ్గుతూంటాడు

గోవిం - హుఁ. ఈ లుచ్ఛా నాకు అన్నా!

(నలువేపులనుంచీ జనం పరుగెత్తుకువస్తారు. బాల-బాలికలు చకితులై చూస్తుంటారు. రమేశ్ చప్పుడు వాళ్ళందరితోపాటు వచ్చి నుంచుంటాడు.)

రమే - ఆఁ, ఆఁ, ఇదేమిటి! తమరిద్దరూ పెద్దవారు, బ్రాహ్మణులు. ఈ తగాదా ఏమిటి?

భైరవాచార్యులు - (సమీపించి) పంచెలచాపులు నాలుగు వందలయినై. చాలవూ?

(రమేశ్ మాట్లాడడు)

భైర - ఛీ! గంగూలీగారూ, మీరా కూతలువిని బాబుగారు నిర్విణ్ణులయారు, బాబూ, తమరేమీ అనుకోకండి. ఏదేనా గొప్పకార్యం జరిగే యింట్లో గుద్దులాటలు కొట్లాటలు జరగటం, తర్వాత సద్దుమణిగిపోయి అంతా సవ్యంగా జరిగిపోవటం సహజమేనండి. ఇక పోనీండి - ఛటర్జీగారూ, ఇది చెప్పండి, చాపులు యింతవఱకు సరిపోతయ్యంటారా, ఇంకా చించమంటారా?

గోవిం - అవును నిజమే, ఇలా - ఇంతకంటే ఎక్కువే జరుగుతూంటుంది, లేకపోతే గొప్పకార్యమని ఎందుకంటారు? ఆ

సంవత్సరం - నీకు జ్ఞాపకంవుందా భైరవా, యమునుముఖర్జీ కూతురు రమ పెళ్ళినాడు ఒక చిన్నవిషయానికే రాఘవ భట్టాచారి హారాన్‌ముఖర్జీలకు బుర్రలు పగిలేంతవరకు జరిగింది. కాని, నే నొకటి చెప్తున్నాను భైరవా, మన రమేశ్ బాబు చేస్తున్న ఈపని బాగుండలా. హీనజాతివాళ్ళ కీ విధంగా పంచెలు పంచిపెట్టటం బూడిదలోపోసిన పన్నీ టితో నమానమే. ఇంతకంటె బ్రాహ్మలకు జత, పిల్లలకు ఒక్కొక్క పంచె యిస్తే మంచిపేరువస్తుంది. ఇలాచెయ్యట మేం బాగుంటుంది. ఏం ధర్మదాస్! నీ వుద్దేశ్యం ఏమిటి?

ధర్మ - (రమేశ్ తో) బాబూ, గోవిందుడు తప్పేమీ చెప్పలా. వాళ్ళ కివ్వటం వ్యర్థమే. శాస్త్రాలలో వాళ్ళని నీచులని ఎందుకు చెప్పారు? ఏం రమేశ్ బాబూ, తెలిసిందా?

రమేశ్ - ఆ ఆ, తెలియకే,

భైర - అయితే చించినవాటితో పనవుతుందంటారా?

రమే - నేను చాలవనే అనుకుంటున్నాను. పేద - సాద లెంత మంది వస్తారో ఇప్పు డేమీ చెప్పలేము. కాబట్టి మీరింకా రెండువందల చాపులు సిద్ధంచేసి వుంచడమే మంచిది.

గోవిం - మరి లేకపోతే ఎలా సరిపోతాయి! - పదవయ్యా. ఒక్కడివే- ఎన్నని చించుతావ్, పద, నేనూవస్తాను.

(అని గోవిందుడు బట్టలగుప్పను సమీపించుతాడు. ఇదే అవకాశ మనుకుని ధర్మదాసు రమేష్ను ఒకప్రక్కకులాక్కెళ్ళి అతని చెవిలో గుసగుస లాడుతాడు. అక్కడ గోవిందుడూ తలెత్తి క్రిగంట పీరివేపే చూస్తుంటాడు.)

ధర్మ - బాబూ, ఈ వూళ్ళు మహా చెడిపోయినై. భాండా గారం కొట్టు ఎవరికిపడితే వాడికి అప్పగించి నమ్మేవ్! ఈవ్వా-

పప్పూ, నూనె, నెయ్యీ చేతికి అందినమట్టుకు జేరవేసుకుంటాను! ఇప్పుడే పోయి మీ మేనత్తని పంపుతాను. నీది పూచికపుల్లయినా పోనివ్వను.

(గడ్డం మీసం నున్నగా గొరిగించుకుని బక్కపల్చగావున్న దీనానాథ్ భట్టాచారి ప్రవేశం ఆయనతో ఇద్దరుముగ్గురు పిల్లలుకూడ వస్తారు. పిల్లలలో పెద్దది-ఆడపిల్ల చిరిగిపోయిన చారలగుడ్డ కట్టుకున్నది)

దీనానాథ్ – బాబుగారెక్కడ?

గోవిం – (లేచి) రా దీనూ, కూర్చో, ఇవాళ ఇక్కడ నీ పాదం సోకడం మా అదృష్టం! పాపం! అబ్బాయి ఒంటరిగా సతమత మవుతూంటే మీరు...

(ధర్మదాసు వీరివంక మిరిమిరిచూస్తాడు)

గోవిం – అయితే. మీరు యిక్కడికి రారా యేం?

దీనా – నేను వూళ్ళో లేనయ్యా, మీ కోడలిని తీసుకు రావటానికి మామగారి వూరు వెళ్ళాను. బాబుగారు ఏరి? చాలా గొప్పఏర్పాటు జరుగుతోందని విన్నాన్నే. భోంచేయబెట్టిన తర్వాత వచ్చిన పిల్లలకీ, వృద్ధులకూ– అందరికీ పూరీలు లడ్డుకూడ పంచిపెడతారని వచ్చేటప్పుడు సంతవద్ద చెప్పుకుంటున్నారే!

గోవిం – (స్వరం తగ్గించి) అంతేనా; తల కొక వంచెకూడ యిస్తారు. అబ్బాయ్ దీనూ, ఈయనే మన రమేశ్. మీ వలుగురి ఆశీర్వాదంవల్ల ఎలాగో ఏర్పాట్లన్నీ చేస్తూనే వున్నానుగాని, వేణి చేతులుముడుచుకుని బిడాయించుకున్నాడు. అరె, నాకే రెండుసార్లు కబురుపంపితే! రమేశ్ తో రక్తసంబంధంవుంది కాబట్టి నాసంగతి వదిలెయ్. కాని

ఈ దీనూ కబురు తెలియగానే పరుగెత్తుకువచ్చేశాడు. ఒరే, షష్ఠీచరణ్! పుగాకు తీసుకురారా! రమేశ్ బాబూ! కాస్త ఇలా రా, ఒక మాట చెప్పాలి.

(నౌకరువచ్చి దీనూ చేతికి హుక్కా ఇచ్చిపోతాడు గోవిందుడు రమేశ్‌ని మరోవేపుకు లాక్కుపోతాడు.)

గోవిం — బహుశా లోపలికి ధర్మదాసుపెళ్ళాం వస్తుందేమో. జాగ్రత్త బాబూ, చాలా జాగ్రతగావుండాలి! ఆ మాయ బ్రాహ్మడు తీపిమాట లెన్ని చెప్పినా, సామానుకొట్టు ఆ ఆ ముదానిచేతికి అప్పగించేవు సుమా ఆ నీచురాలు సగానికి సగం దోచేస్తుంది. అయినా నీకు దిగులెందుకు బాబూ! మా అత్త వుండనేవుందిగా. నే నిప్పుడే వెళ్ళగానే పంపుతాలే. ఆమె అంతా తనదేననుకొని జాగ్రత్తగావున్నట్టు మరొకరివల్లవుతుందా?

(ఇద్దరు పిల్లలు వచ్చి దీనూ భుజాలకు వ్రేలాడుతారు.)

పిల్లలు — అయ్యా, లడ్డూలు తింటామే.

దీనా — (రమేశ్ వేపొకసారీ, గోవిందునివంక ఒకసారీచూచి) లడ్డూలెక్కడివిరా? ఇక్కడెక్కణ్ణుంచి తెమ్మంటార్రా?

(దీనూకూతురు వ్రేలితో లోపలికిచూపుతుంది)

పిల్ల — అయ్యా, అవే, అటు చూడు.

(తక్కిన్నా పిల్లలు ధర్మదాసును చుట్టుకొని మాకూ కావాలి అంటారు)

రమేశ్ — (ముందుకొచ్చి) మంచిది తెప్పిస్తానుండండి. ఆచార్యులుగారూ, పాపం, పిల్లలు ఆకలిగొనివుంటారు. (లోపలనుంచునివున్న వంటమనిషితో) ఏమ్, నీపేరేమిటి? వెళ్ళి పళ్ళెంతో లడ్లు తీసుకురా. ఆచార్యులుగారూ, త్వరగా తెప్పించండి.

(శ్రైరవాచార్యులు లోపలికి వెళ్తారు. వెంటనే వంటమనిషి లడ్డు లు తెస్తాడు, పిల్లలంతా పళ్ళెంమీద విరుచుకుపడి ఎవరికి వంచి పెట్టడానికి వీల్లేకుండా విసిగిస్తారు, పిల్లలుతింటూంటేచూచి దీనానాధునికి నోరూరు తుంది.]

దీనా - ఒసేయ్ సుందా, లడ్డూ తింటున్నావు సరేగాని, ఎలా వుందో చెప్పవేమే?

సుంద - చాలా బాగుంది! (తింటూంటుంది)

దీనా - (నవ్వి తలాడించుతూ) ఆఁ, మీ మొహం, పాకం కుదిరిందీ లేనిదీ మీకేం తెలుసు? తియ్యగావుంటేచాలు, బాగుందనేస్తారు. మీరు(వంటాయనతో) ఏమయ్యా, ఇవ్వాడే వండేశావేఁ? ఏఁ గోవిందబాబూ, ఇంకా వ్యవధివుందిగా, మీకు తెలియదూ?

వం. మ - అవునండీ, ఇంకా వ్యవధివున్నది. కాని ఇవి సంధ్యా పూజ...

దీనా - సరే, ఒకలడ్డూ గోవిందబాబూ కివ్వు, రుచిచూచి మీ కలకత్తా పనివాడితనం ఎలాంటిదో —

(వంటమనిషి గోవింద్, దీనానాధు లిద్దరికీ లడ్లు యివ్వబోతాడు)

దీనా - ఎబ్బెబ్బె! నాకెందుకు? అంతెందుకయ్యా, సగంచాల్లే, ఎక్కువ వద్దు. (హుకా క్రిందపెట్టేసి) ఒరే షష్టీచరణ్, కాసిని నీళ్ళు పట్టుకురా, చేతులు కడుక్కుంటాను.

రమేశ్ - (లోపలికిచూస్తూ) షష్టి, నాలుగైదు విస్తళ్ళు తీసుకురారా.

గోవిం - లడ్లు చూస్తేనే బాగా కుదిరాయని తెలుస్తోంది. ఏమయ్యా వంటాయనా, కొంచెం లేతపాకం పట్టావల్లె వున్నదే,

వం. మ — అవునండీ, ఈ వారు కొంచెం లేతపాకమే.

గోవిం — (నవ్వి) అరె, ఘాటు తెలియదూ. కంటితో చూచి ఏది ఎలా తయారైందో చెప్పేస్తాను.

వం. మ — తనుకు తెలియకపోతే ఎవరికి తెలుస్తుందండీ!

(షష్టిచరణుడు, మరోనౌకరు విస్తళ్ళు, మంచినీళ్ళగ్లాసులు తెస్తారు. వంటమనిషి బ్రాహ్మణులందరికి లడ్లు వడ్డించుతూంటాడు. ఎవరూవద్దనీ, కద్దనీ మాట్లాడరు. బాల-బాలికలు. ధర్మదాసు. దీనానాథ్ గోవింద్ అందరూ తినసారంభించుతారు. చూస్తూ చూస్తుండగానే పళ్ళెంఖాళీ అయిపోతుంది.)

దీనా — ఆఁ, కలకత్తామనిషి. వంటేవంట! ఏఁ ధర్మదాస్ బాబూ, అంతేకదూ?

(లడ్డూ మ్రింగుతున్న ధర్మదాసుగొంతులోంచి మాటసరిగా బయటికిరాదు. కాని దీనానాథునితో ఏకీభవించుతున్నట్టుమాత్రం తెలిసి పోతుంది.)

గోవిం— (ఊపిరి ఎగబీల్చి) నిజంగా ఆరిందా చెయ్యంటే నీదే నయ్యా!

వంట — బాబూ, ఎలాగూ శ్రమతీసుకున్నారు. ఆ చేతుల్తోనే కాస్త రవ్వలడ్లుకూడ రుచిచూడండి.

దీనా — రవ్వలడ్డులా! ఏవీ, తే చూద్దాం,

వం. మ — ఇదిగో, క్షణంలో తెస్తాను.

(రెప్పపాటులో వంటవాడు రవ్వలడ్లుతీసుకువచ్చి బ్రాహ్మణులకు వడ్డిస్తాడు. ఆ పళ్ళెం ఖాళి అవటానిక్కూడ ఎంతోసేపు పట్టదు)

దీనా — (తనకూతురువేపు చేయిజాపి) సుందా, తీసుకోఅమ్మా ఈ రెండూ తీసుకో.

సుంద — వద్దు నాన్నా. ఇక నేను తినలేను.

దీనా - తినొచ్చులేవే. ఒక గుక్కెడు మంచినీళ్ళు త్రాగిగొంతు తడుపుకో; తినలేకపోతే పోనీ చెంగులో కట్టుకో, రేపు ప్రొద్దున్నే తిందువుగాని.

(బలాత్కారంగా పిల్లచేతిలో పెట్టతాడు]

దీనా - (వంటమనిషితో) ఇదీ భోంచేయబెట్టటమంటేను! అమృతంలాగున్నాయి. చాలా బాగావున్నైలే. (రమేశ్ తో) ఏంబా. ..బా, రెండురకాలు చేయించారన్నమాట?

వం. మ - కాదండీ, రసగుల్లా, మోహన్ ఖీర్ . . .

దీనా - ఆఁ! మోహన్ ఖీర్ కూడానా? ఏదీ నువ్వది తేనేలేదే, (రమేశ్ వంక విస్మయంగా చూస్తూ) ఒకసారి రాధాపురం బోసుగారి యింట్లో తిన్నాను, ఇప్పుడే నాలుకమీద వేసుకున్నట్టుంది. నువ్వు నమ్ముతావో లేదో గాని బాబూ, మోహన్ ఖీర్ అంటే నాకు మహాయిష్టం.

రమేశ్ - (నవ్వి) ఇందులో నమ్మకపోవటాని కేమున్నది లెండి—ఒరేయ్ షష్ఠి! చూడు, లోపల ఆచార్యులుగారు వున్నారేమో, వారితో చెప్పు కాస్త మోహన్ ఖీర్ తెమ్మని

[షష్టి శరణుడు వెళ్తాడు]

గోవింద - ఆరె, పిండివంటకాలన్నీ జాగ్రత్తగా దాచలేదూ? ఇదేం బాగులేదు బాబూ.

ధర్మ - గదిలో పెట్టి తాళం వేశారులే. తాళంచెవి ఎవరిదగ్గర వున్నదో?

గోవిం - ఆ భైరవాచార్యుడివద్దే లేదుగద!

షష్టి - (వచ్చి) బాబూ, ఇప్పుడు గదితలుపులు తెరవటానికి వీల్లేదటండీ. మోహన్ ఖీర్ తేవటానికి వీలుపడదట.

రమేశ్ – పోయి నేను తెమ్మన్నానని చెప్పరా.

గోవిం – చూచావా ధర్మదాస్ ఆచార్యులబుద్ధి. 'కండకులేని దురద చేమ' కన్నట్టుంది అందుకనే నె చెప్పేది...

షష్టి – ఇందులో ఆయన దేమున్నదండీ. ఆ అమ్మగారు వచ్చి సామాగ్రిగదికి తాళంవేసి, చెవిని కొంగుకు కట్టుకున్నారు. ఇప్పుడు వీల్లెదని చెప్పింది వారే.

ధర్మ–గోవిం – ఎవరూ వచ్చిందీ! వేణిబాబుగారు తల్లిగారా?

రమేష్ – పెద్దమ్మ వచ్చిందా?

షష్టి – అవునండీ. వారు రావటంతోనే పెద్ద–చిన్న సామాను గదులు రెండిటికీ తాళాలు వేశారు, తాళం చెవులు వారి కొంగుకే కట్టుకున్నారు.

గోవింద –చూచావా ధర్మదాసు ఏం జరుగుతున్నదో? ఉద్దేశ్యం గ్రహించావుగదూ?

దీనూ – అయ్యొబాబూ, యిందులో ఏమంతకష్టమున్నదయ్యా తెలుసుకోలేకపోవటానికి? తాళంబిగించి, తాళంచెవి దగ్గర వుంచుకున్నారు! అంటే సామాను ఎవరిచేతికీ చిక్కకుండాను. ఆమెగారికి అంతా తెలుసుగదూ!

గోవింద – ఏమిరా తెలియనివాడివి అల్లావుండక నువ్వుమాట్లాడుతావెందుకయ్యా? నీ కీ సంగతులన్నీ యేం తెలుసునని, తెయ్యిమంటూ అర్థాలు చెప్పొచ్చావు.

దీనూ – అరరె, ఇందులో మహా తెలియనిసంగతీ ఏముందీ? అమ్మగారు స్వయంగానే వచ్చి తాళాలువేశారని వింటున్నారుకదా! దీనికి యింకెవరుమాత్రం ఏం అర్థం చెప్పగలరేమిటి?

గోవింద – భట్టాచార్యా! ఇంక యింటికిపోరాదూ. ఇంటిల్లిపాదీ వసుగొట్టుకొని వచ్చినపని అయిందిగా; అందరూ తినసూ తిన్నారు; మూటలు కూడ కట్టుకున్నారాయె! మాకు చాలాపనులున్నై.

రమేశ్ – గంగూలీగారూ, యిదేంపనండీ? ఎవర్నిపడితే వారిని మీ యిష్టంవచ్చినట్లు అవమానించుతున్నారేమిటి?

[గోవిందగంగూలీ యీ అదలింపులో కొంచెం సిగ్గుపడుతాడు లేని నవ్వు తెచ్చిపెట్టుకొని శుష్కహాసంతో]

గోవింద – అయ్యోబాబూ, నేనెవర్ని అవమానించాను? నేను చెపుతున్నది నిజ మవునో కాదో కాస్త వీరిని అడిగిచూడు. అతడు కొన్నుకొమ్మనూ తిరిగితే నేను ఆకుఆకుకి తిరుగుతాను. చూచావా ధర్మదాసూ, యీదీనూ సాహసం? సరే–,

రమేశ్ – 'సరే' అంటే?

దీనూ – (రమేశ్‌తో) కాదుబాబూ, ఆయన చెప్పింది నిజమే. నేను నిరుపేదనని అందరూ యెరిగినదే, వీరికివలె నాకు భూమీ–పుట్రా ఆస్తి – గీస్తి లేవు. అక్కడా యిక్కడా అడుక్కు తెచ్చుకొని ఎలాగో వెళ్ళబుచ్చు తున్నాను. పిల్లా–జెల్లలకు మంచిమంచి తినుబండారాలు పెట్టగల శక్తి దేవుడు నాకివ్వలేదు. ఇందువల్లే గొప్పవారి యిండ్లలో ఏ కార్యం–కరామతులొచ్చినా అక్కడికిపోయి తిని. సంతుష్టి చెందుతున్నాము. బాబూ! మీరు ఏమీ మనసులో పెట్టుకోకండి. తారిణీబాబు వున్నంతకాలం మమ్మల్ని పిల్చి భోంచేయబెడుతూండేవారు.

[అందరికేసి చూస్తుంటే దీనూ కళ్ళనుండి అశ్రుబిందువులు రాలిపడ తాయి. దీనూ తన మురికపంచెతో కళ్ళు ఒత్తుకుంటాడు]

గోవింద — నహో! బలేగా చెప్పావ్! తారిణీబాబు నీ ఒక్కణ్ణే పిలిచి పెట్టాడా! ధర్మదాస్ అన్నా! ఈయన మాటలు వింటున్నావా?

దీనూ — ఓయిగోవిందా! నే నేం తప్పుచెప్పాను? నావంటి బీదా - బిక్కీ ఎన్నడూ తారిణీబాబుయింటినుంచి ఉత్త చేతుల్తో తిరిగిపోలేదనేగా నే చెప్పింది.

రమేశ్ — భట్టాచార్యగారూ! ఈ రెండురోజులూ తమరు తప్పకుండా దయచెయ్యండి. అమ్మగారుకూడా మా యింటికి దయచేస్తే నా భాగ్యమనుకుంటాను.

దీనూ — రమేశ్ బాబూ, నేను చాలా బీదవాణ్ణి. కష్టాల్లో వున్నవాడిని. నువ్విలా అంటూంటే నేను సిగ్గుతో చచ్చిపోతున్నాను.

నౌకరు — (ప్రవేశించి) బాబూ, అమ్మగారు తమర్ని లోపలికి పిలుస్తున్నారు.

రమేశ్ — సరే వస్తున్నా.

దీనూ — అయితే యిక మేము వెల్తాం బాబూ,

రమేశ్ — మంచిది. కాని నా ప్రార్థన మరచిపోకండేం.

దీనూ — లేదు బాబూ. ప్రార్థన అంటావేం నాయనా, ఇది నీ దయ. (అని పిల్లలతో నిష్క్రమించుతాడు)

గోవిం — రమేశ్ బాబూ, మరి నేనుకూడా వెల్తాను; సంధ్యావందనం, దేవతాపూజ...

రమేశ్ — కాని, గంగూలీగారూ...

గోవింద – అయ్యాబాబూ! నువ్వు చెప్పాలా? ఇది మా పనే. నువు పిలవకపోయినా మా అంతట మేమే వచ్చి పని సాను కూలం చెయ్యాలి. రేపు ప్రొద్దున్నే మీ అత్తను ఇక్కడకు పంపినతర్వాతగాని నాకు నిశ్చింతగా వుండదు. సరేనా?

ధర్మ – గోవిందా, నువ్వు అనవసరవిషయాలు చాలా మాట్లాడుతున్నావు.

గోవింద – నువే మీ చింతించనక్కర్లేదు రమేశ్. సామాను, పదార్థాలు అన్నీ...

ధర్మ – ఛేష్, సామాను పగైరానుగూర్చి నీ కింత ఆదుర్దా యెందుకయ్యా? ఆ యేర్పాటంతా నేను ముందే చేసి వేశానులే.

గోవింద – బాబూ, యిది మా స్వంతపనేనయ్యా. నేనూ, ధర్మదాసూ నువ్వు పిలిచేదాకా చూస్తూకూచున్నామా? మేము రాలేదో ఏం బాబూ?

ధర్మ – చూడు రమేశ్, మే మేమీ వేణిఘోషాలులంకాము. మేము లోల్లీమనుష్యులం కాదు సుమా.

రమేష్ – అరే, మీ రిలా మాట్లాడుతున్నా రేమిటి?

(రమేశ్ పెత్తల్లి తలుపుచాటునుంచి తల ముందుకుపెట్టి చూచింది.)

పెద్దమ్మ – రమేశ్ ఏమ ఇలాగే చెపుతూంటారులే. చదువు- సంధ్యల్లేవు సరిగదా, సత్సాంగత్యంకూడా లేదు. కాబట్టి తా మేమి వాగేదీ తమకే తెలియదు.

(గోవింద ధర్మదాసుల నిష్క్రమణ)

రమేశ్ – పెద్దమ్మా!

పెద్దమ్మ – ఆవున్నానునా, నేనే. నన్ను అనవాలుపట్టావా?

(అంటూ ఆమె ముందుకివచ్చి నుంచుంటుంది. ఆమెవయస్సు యాభై కి తక్కువవుండదు. అయినా చూపులకు నలభై కిమించి నట్టుండదు. ఆమెజుట్టు కురుచుగా కత్తిరించబడివున్నది. ఒకప్పుడీ ప్రాంతంలో ప్రసిద్ధిచెందిన ఆమె సౌందర్యం ఇప్పటికి పుష్టినంతమైన ఆమె దేహాన్ని విడిచిపోలేక పోయింది. నేటికీ ఆమె అవయవాలు చతుర కళా రాధకుని కృషిఫలితమూ అనిపిస్తుంది)

రమేష్ – చిన్నప్పటినుంచి నీచే పెంచబడినవాడే, చదువుకొని యింటికివచ్చి నిన్ను గుర్తించలేడనుకుంటున్నావా పెద్దమ్మా?

పెద్దమ్మ – లేదు రమేశ్! నాకా సందేహం లేదుకాని, నువ్వింకా నీ పెద్దమ్మని మరచిపోలేదని నీ నోటిమీాదుగా వినాలనే అలా అన్నానులే.

రమేష్ – లేదు పెద్దమ్మా! నాకు బాగా జ్ఞాపకం వుంది. నువ్వంటే గౌరవమూ వుంది. కాని, ఏదో చేయగలిగినది నేనే చేసుకునేవాడినిగా; ఇక్కడికి రావటానికి నువ్వెందుకు శ్రమతీసుకున్నావు పెద్దమ్మా?

పెద్దమ్మా – బాబూ. నువ్వుపిలిస్తే రాలేదుగా నేను, నీకు సంజాయిషీ చెప్పటానికి.

రమేశ్ – పిలిచి యెలా తీసుకురాగలను పెద్దమ్మా? అమ్మవని అందరికంటెముందు నీ ఒడిలోకే పరుగెత్తుకు వచ్చాను. కాని, పెద్దమ్మా! – ఇంట్లో లేవని చెప్పించావు. నాకంటికే కన్పడకపోతివి!

పెద్దమ్మ – అందుకనే, నువు అలిగి కోపంతో నన్ను నీఇంట్లో నుంచి పంపెయ్యాలనుకుంటున్నావా రమేశ్?

రమేశ్ – నాకు కోపమంటున్నావా? తల్లీ తండ్రీ లేక, స్వగ్రామంలో నిరాశ్రయుడై, పరాయివాడైపోయిన వాడి,

యిరుగుపొరుగువారే గాక, ఆత్మీయులచేకూడ తను గడప లోంచి తరిమేయబడుతున్న నాడికోపానికి విలువనే ము... టుందో నువ్వే చెప్పు పెద్దమ్మా!

పెద్దమ్మ — ఏం రమేశ్. [illegible]యించుకూడా దాని కేమీ విలువ లేదా?

రమే — లేదు, లేదు, ఇవాళ నువ్వు నీ కన్నకొడుకునే కొడుకుగా పెంచావు- ఒకప్పుడు తల్లిలేని పిల్లవాడిని కూడ నీ బిడ్డలాగే పోషించి పెంచానని మరిచిపోయావు.

పెద్దమ్మ — ఏం రమేశ్, నువ్వు నన్నూ యిలాగే దెప్పిపొడవటానికి వచ్చావా? నేను యింటా, బయటాకూడ ఈవిధంగా శిక్ష అనుభవించటానికేనా ముగ్గుర్ని పెంచి పెద్దవాళ్ళను చేసింది?

రమేశ్ — ఇంటా బయటాకూడానా? అలాగే కనిపిస్తోంది? (తటాలున ఆమె పాదాలవద్ద మోకరిల్లి) పెద్దమ్మా! నన్ను క్షమించు. నాలో మండుతున్న మంటవల్ల నీ స్థితిని కన్పెట్ట లేక పోయాను.

పెద్దమ్మ — (రమేశ్ ని లేవనెత్తి; కుడిచేత్తో అతని చుబుకము పట్టుకొని) అవును నాయనా, నాకు తెలుసు.

రమేశ్ — కాని నువ్వింక ఈ యింటికి రావద్దు. నేనేదైనా సహించుతానుగాని నాగురించి నువ్వు దుఃఖంపొందటం నేను సహించలేను పెదమ్మా!

పెద్దమ్మ — అలాకాదు రమేశ్! దుఃఖంసహించటమే కర్తవ్యమైతే - అది నేనూ సహించగలను, నువ్వూ సహించుతావు. ఒకవేళ మోసగించి సుఖం పొందటానికి ప్రయ

తిన్నించితే, దాని బెజ్జంలోంచి మరింత దుఃఖమే వచ్చిపడు తుంది నాయనా! పన్నాగాలని నువ్వేమీ ఆలోచించవద్దు నువు అడ్డుచెప్పినా నే నెందుకు వింటాను?

రమేశ్ – పెద్దమ్మా, నిన్ను మరచిపోయి నేను పెద్దనబోయాను. ఇంక నువ్వు నా మాట వినక, నీకు మంచిదని తోచినట్టే చెయ్యి, సరేనా?

పెద్దమ్మ – ఆఁ, అలాగే చేస్తానే.

రమేశ్ – ఆఁ ఆఁ, అలాగే చెయ్యి. ఎన్ని అవమానాలు, ఎన్ని కష్టాలు నీ పైగా దాటిపోయాయో! ఆ వార్తలన్నీ దూరాన వున్నా అప్పుడప్పుడు నాకు తెలుస్తూనే వున్నై, కాని నిన్న నాకా మూర్ఛ రాకపోయారు. ఎన్నటికీ ఆరని ఆ తీవ్రాగ్ని జ్వాల నీలో భగభగమండుతూనే వుంది.

పెద్దమ్మ – చాల్ చాలు, ఇంక ఆపు. చిన్ననోట పెద్దమాటలు అనమాకు. సరేగాని, నువ్వు మీ అన్నయ్యను కూడ పిల్చావా, చెప్పు?

(రమేశ్ తలవంచుకొని మౌనంగా వుంటాడు)

పెద్దమ్మ – ఇంట్లో లేడనిపించి వాడు నిన్ను కలుసుకోలేదుకదూ?

(రమేశ్ యిప్పుడుకూడ మౌనంగానే వుంటాడు)

పెద్దమ్మ – అయినా మళ్ళీ ఒకసారి- (కొంచెమాగి) వాడికి నీ వంటే యిష్టంలేదని నాకు తెలుసు. కాని నీ పని నువు చేసి తీరాలి. వాడు అన్నగదా. వానిముందు తలవంచడానికి సిగ్గెందుకు? అదీగాక—నాయనా!— అయినవాళ్ళు, కాని వాళ్ళు కాళ్ళూచేతులూ పట్టుకొని తగాదాలుమాపుకోవా ల్సిన సమయం ఇది. ఇదే మానవధర్మం. నాబిడ్డవుకదూ,

మరొకసారి వాడిని పిల్చిరా బాబూ, ఇప్పుడు యింటివద్దే వుంటాడు.

రమేశ్ — పెద్దమ్మా! నువు వెళ్ళమంటే తప్పకుండా వెళ్తాను.

పెద్దమ్మ — మరోమాట. ఒకసారి రమ ఇంటికూడ పోయిరా.

రమేశ్ — వెళ్ళొచ్చాను.

పెద్దమ్మ — వెళ్ళావా? ఆమె నిన్ను గుర్తుపట్టిందా?

రమే — ఆ, గుర్తించిందనుకుంటాను. లేకపోతే నన్నవమానించి యింట్లోనుంచి ఎందుకు వెళ్ళగొడుతుంది?

పెద్దమ్మ — అవమానించి వెళ్ళగొట్టిందా? రమే!

రమె — ఆ అవమానించటంతో తృప్తితీరలేదు గాబోలు, మరొకసారి వాకిట్లో అడుగుపెడితే దర్వానుతో గెంటిస్తానని కూడా చెప్పింది.

పెద్దమ్మ — రమ తననోటితోనే అన్నదా ఈ మాటలు? నేను స్వయంగా విన్నాకూడ నాకు విశ్వాసం కలుగదురా అబ్బాయ్.

రమే — పెద్దమ్మా, అన్నయ్యకూడ అప్పు డక్కడేవున్నాడు. ఆయన్నే అడుగు, చెపుతాడు

పెద్దమ్మ — వేణీకూడ వున్నాడా? అయితే అలా జరిగివుండడం సంభవమేలే. (కొంచెమాగి) మళ్ళీ యింటికివస్తే దర్వాన్‌తో గెంటిస్తానని రమ అన్నమాట నిజమేనా అబ్బాయ్ నన్ను మాయలోపెట్టక సరిగా చెప్పు?

రమే — అవును పెద్దమ్మా, నిజమే. కాని, తననోటితో చెప్పక, ఎవరో పెత్తల్లి అట — ఆమెతో చెప్పించింది.

పెద్ద – (విచారంగా నిట్టూర్చి) ఓహో, అలా చెప్పు! అలా కాకపోతే, రాత్రీ, పగలూకూడ కల్లే అయిపోతాయి. ఆమె మెడమీద కత్తిపెట్టి చెప్పమన్నా, యింత కటువుగా నీతో ఎన్నడూ చెప్పలేదు. అయితే ఈమాట ఆమెపెత్తల్లి అన్నదన్నమాట, ఆమె కాదుగా.

రమే – అయితే నన్నామె యింటికూడ వెళ్ళమంటావా పెద్దమ్మా! రమసంగతి బాగా తెలుసా?

పెద్ద – బాగా యెరుగుదును. కాని ఇప్పుడు నిన్ను వెళ్ళమన నులే! మీ నాన్నగారికీ ఆమెకూ చాలా వ్యాజ్యాలు, వ్యవహారాలూ నడిచాయి, ఆమె నీకు విరోధి అన్నా అందులో అబద్ధమేమీ వుండదు. అయినా, ఆమాట రమ అనజాలదని నాకు తెలుసు. నాయనా, అలాంటి పిల్ల లక్షలు, కోట్లమందిలో వెదకినా దొరకదు. ఆమె ఉండబట్టే యింకా ఈ వూళ్ళో కాస్తోకూస్తో ధర్మం నిలిచివుంది.'

రమే – కాని ఆమెనుచూచినాక అలా అనిపించలేదే నాకు.

పెద్ద – యిప్పుడు రాలేకపోవచ్చుకాని, – రమేశ్ – నేను చెప్పిందిమాత్రం నిజం. అయినా అక్కడికి వెళ్ళడమనే మాటే లేనప్పుడు ఆ విషయంలో చింతించి ప్రయోజనం లేదు. కాని. బిడ్డా! ఇంతవరకు యిక్కడ వున్నారే –వారిని మాత్రం నువ్వెన్నడూ నమ్మకు సుమా, వారందర్నీ నేను బాగా యెరుగుదును.

రమే – కాని – పెద్దమ్మా – ఈ ఆపత్సమయంలో నాకు అంతరంగంకు కావలసినవారు వారేనే. నేను వారిని విశ్వసించకపోతే ఇంకెవర్ని నమ్మేది?

పె — బిడ్డా, ఈ మాటకి ఏం జవాబు చెప్పాలా అని ఆలోచించుతున్నాను. [illegible] ఎవరెవర్ని పిలవాలో జాబితా తయారయిందా?

రమే — లేదు, [illegible] తెలుసు.

పెద్ద — చూడు రమేశ్, [illegible] నిదానంగానూ ఆలోచించి జాబితా [illegible] ఈ ఊళ్ళో — [illegible] అన్ని ఊళ్ళల్లోను ఉంటాయి. [illegible] వారితో [illegible] ఏ పని కార్యం వస్తే [illegible] పిలవాలి ఎవర్ని [illegible] కష్టమౌతుం వని వేరొకటెంచడు.

రమే — మరి ఇలా ఎందుకు జరుగుతోంది పెద్దమ్మా?

పెద్ద — నాయనా, దీనికి చాలా కారణాలున్నాయి. పెద్దవాడవుతుంటే అన్నీ నీకే తెలుస్తాయి. నిజంగానే ఒక్కొక్కరి దోషము అపరాధము వుంటుంది, ఒకొక్కరికి లేనిపోని నింద, అపకీర్తి వచ్చిపడుతుంది, వ్యాజ్యాలు, వ్యవహారాలు! తప్పుడు సాక్ష్యాలవల్లకూడా ముఠాలు యేర్పడినై. రమేశ్, నేను మరి రెండురోజులు ముందు వచ్చివుంటే నిన్నిన్ని యేర్పాట్లుచేయనిచ్చేదాన్ని కాను. ఇంతకూ ఆవాళ ఏం జరుగుతుందో అనే నాకు దిగులుగావుంది. (అని ఆమె నిట్టూర్చుతుంది)

రమే — పెద్దమ్మా, నీ నిట్టూర్పుకు అర్థం గ్రహించడం కష్టమే కాని నాకు దీనితో సంబంధంలేదు. నన్ను పరదేశిగానే ఎంచుకోవాలి. నా కెవరితోను విరోధమూ లేదు; నాకే

ముహూర్తానికి జోక్యం చేసుకోను. ఎవరికెవరన్నా నా కెలాంటి అవ మానం జరగటానికి వీల్లేదు. నేను అందరినీ గౌరవ-మర్యాదలతో పిల్చుకొస్తాను.

పెద్ద – ఆ, అదే మంచిది. కాని, ఏదైనా నలుగుర్నీ సంప్రదించి చెయ్యి నాయనా! లేకపోతే గడబిడ అయిపోతుంది-తల్లి ఆపద్బాంధవీ !

రమే – అయితే నువ్విప్పుడే వెళ్ళిపోతున్నావా?

పెద్ద – లేదు, ఇప్పుడే వెళ్ళనులే. ఊళ్ళోనూ ఒకటి రెండుపనులు వున్నై. వాటిని పూర్తిచేసి వెళ్తాను. కాని, తాళంచెవులు నాదగ్గర వుంటాయిలే రమేశ్. రేపు ప్రొద్దున్నే వచ్చి నేనే సామగ్రిగదులు తెరుస్తాను.

(నిష్క్రమణ)

(ధర్మదాసు, గోవిందుడు, పరాన్ బు ప్రవేశం)

గోవిం – (రమేశుతో) బాబూ, చూచావా, ఈ పరాన్ మామని ఎలాగో పట్టుకులాక్కొచ్చాను. ఇతడు మనయింటికి వస్తాడా? కాని నేను వదలిపెడతానా? ఒక్క వేణీయే జమీందారా యేం? మా మేనల్లుడు రమేశు మాత్రం జమీందారు కాడా అన్నాను. (పైకి చూచి) తారిణీబాబూ! నువు స్వర్గంలో కూచుని అంతా చూస్తూనేవున్నావుగా, నీముందే చెప్తున్నాను: ఆ వేణీని ఈ వాకిట్లోకి రప్పించి అతనిచే ముక్కు చెవులూ పట్టించకపోతె నా పేరుగోవిందుడే కాదు.

ధర్మ – అరె గోవిందా ! నువు శాస్త్ర ఓమ్మనపించవోయ్, (దగ్గుతూ) అనంతా నేను సరిచేస్తానుగా.

(అకస్మికంగా వేణీఘోషాల్ ప్రవేశం)

వేణీ - రమేశ్ యింతటివాడవా! నేనొక అవసరమైన పనిమీద వచ్చాను అమ్మ వచ్చిందా యిక్కడికి?

గోవింద - ఎందుకు రారు బాబూ, వందసార్లు వస్తారు. ఇదీ మీ యిల్లేగా. అందుకనే ప్రొద్దుటనుంచీ రమేశు బాబుతో చెప్తూతున్నాను- రమేశు, తారిణీబాబుతోనే ఆ తగాయిదాలు, జగడాలు పోయినై, అవన్నీ పోనీ. ఇంక వారు లేనే లేరు. మీ అన్నదమ్ములిద్దరూ కలిసిపోండి; మిమ్మల్ని చూచి మా కళ్ళు చల్లబడతాయి, అదీగాక పెద్దమ్మగారే స్వయంగా ఇక్కడికి వచ్చినప్పుడు—

వేణీ - అమ్మ వచ్చిందా?

గోవింద - రావటమేనా? పని-పాటలు, ఏర్పాట్లు-అన్నీ ఆమె చూస్తున్నారు. మరి ఆమె కాకపోతే యింకెవరుచేస్తారు?

(అందరూ మౌనంగా వుంటారు.)

గోవింద (నిట్టూర్చి) ఈ వూళ్ళో ఆమెలాంటివా రెవరున్నారు? లేరు. వేణీబాబూ, నీముందు చెపితే పొగడ్త అనుకుంటా రేమోగాని, ఎవ రేమన్నా, యీవూరు మొత్తంలో లక్ష్మీ దేవి అంటే మీ అమ్మగారే. అలాంటితల్లి ఎవరికి లభిస్తుంది? (అని మళ్ళీ నిట్టూర్చుతాడు.)

వేణీ - సరేగాని -

గోవింద - సరే అంటేకాదు వేణీబాబూ, నువ్వు రాకతప్పదు. ఈ భారమంతా నీమీపైనేవుంది. సరే, మీరంతా యిక్కడే వున్నారు. ఇప్పుడు పిల్వవలసినవారి జాబితా తయారుచేస్తే మంచిదిగదూ! ఏమంటావ్ రమేశ్ బాబూ! మీ పరాన్

మామా, బాగున్నదికదూ? ధగ్మదాప్ అన్నా, ఇల్లాం టప్పుడు మొదలకుండావుంటే పనిజరగదు. ఎవర్ని ఆహ్వానిం చాలో యెవరిని వదిలెయ్యాలో అంతా నీకు తెలుసుగా

రమే – అన్నయ్యా, ఒకసారి మీ పాదధూళి...

వేణీ – అమ్మ వచ్చినాక నేను వచ్చినారాకపోయినా – ఏం . గోవిందబాబాయ్, ఏమంటావ్ ?

రమే – అన్నయ్యా, నేను మిమ్మల్ని విసిగించను కాని, మీకు యిబ్బందిలేకపోతే ఒకసారి వచ్చి ఏర్పాట్లూ అవీ చూడ గోరుతాను.

వేణీ – అవును, ఇది బాగా సేవుంది. అమ్మవచ్చిన తర్వాత నేను వచ్చినా రాకున్నా – అంతేకదూ పరాన్ తాతా? ఆం రమేష్, అమ్మని త్యాగగారమ్మని చెప్పు చాలా అవసరమైన పనివుంది. ఇప్పుడు వుండటానికి తీరిక లేదు. ప్రజలందరూ...

(అంటూ నేగబిగబా వెళ్ళిపోతాడు)

గోవిం – (బయటకేసి మెడచాచి బాగా పారజూచి) ఓయి వేణీ ఘోషాల్! నువ్వు ఆకుఆకుమీద నడిస్తే, నేను ఆకు ఈ నెలమీద నడుస్తాను, తెలుసా? నాపేరు గోవిందగంగూలీ! అమ్మగారు వచ్చినదీ లేనిదీ స్వయంగా చూద్దామని వచ్చావులే; నాకే తెలియదనుకున్నావ్! (రమేశ్ తో) చూశావ్ కదూ రమేశ్ బాబూ! ఎంత చక్కగా తియ్యనిమాటలు అంటించానో విన్నావుగా. అచ్చంగా తేనపూసినకత్తి! ఇంక తనకు మర్యాద జరుగనేదని చెప్పుకోలేడు. లేకపోతే 'రమేశ్ పిల్లవాడనుకున్నా, వాళ్ళమామయ్య గోవింద గంగూలీ అక్కడేవుండె!' అని చెప్పుకునేవాడు. బాబూ

పెద్దపెద్ద కార్యం - కర్రానాకుంటకు యాజమాన్యం వహించడమంటే మాటలా? ఒకొక్కొక్క యెత్తు పైయెత్తు లాలోచింతూంటే బుర్ర తిరిగిపోతుందనుకో!

ధర్మ - గోవింద్, నువ్వు అధిక ప్రసంగం చేస్తున్నావ్; ఇక చాలించుతావా లేదా!

[ఒకవైపునుంచి సునమూరి, ఆమెతల్లి శాంత వచ్చి, లోపలికెళతారు వరాన్ వారివంక మిరిమిరిమాస్తాడు. కొద్ది సేపట్లో నౌకరు షష్టీచరణుడు వస్తాడు.]

వరాన్ - ఆ లోపలికి వెళ్ళింది ఎవర్రా?

షష్టి - ఆవిడే - శాంతమ్మ, ఆమెకూతురూను!

వరాన్ - నేను అనుకున్నట్లే జరిగింది! ఇంతకూ వాళ్ళని యింట్లోకి రానిచ్చింది యెవరు?

షష్టి - ఆచార్యులుగారు పిల్చుకొచ్చారు. ఈ రెండురోజుల నుంచీ పనులన్నీ చేస్తున్నది వారేగా!

వరాన్ - వాళ్ళు భోజనపదార్థాలు ముట్టుకుంటే యిక్కడ బ్రాహ్మలెవరూ పచ్చిమంచినీళ్ళయినా ముట్టరు.

(శాంత చాటునవుండి యీమాటలు ఆలకించుతున్నది కాబోలు. చప్పున బయిటికి వస్తుంది.)

శాంత - అలా యెందువల్ల జరుగుతుందో నేనుకూడ వినవచ్చునా వరాన్‌గారూ? (రమేశ్‌తో) అవును బాబూ, నువ్వు యీ గ్రామానికి జమీందారుడవే గదా. నువ్వే చెప్పు-దోషమంతా ఈ బ్రాహ్మణి శాంతమ్మ మీదేనా? మా కెవరూ మగదక్షత లేనంతమాత్రాన ఇష్టమొచ్చినన్నిసార్లు దండించుతారా? ముఖర్జీగారి యింట్లో

రావిపూజ జరిగినప్పుడు (గోవిందునివేపు వ్రేలితో చూపి) ఈయనగారు పదిరూపాయల అపరాధం వసూలుచేసుకో లేదూ? ఊళ్ళో మానస-పూజ పేరుచెప్పి మావద్దనుంచి నాలుగుమేకల ఖరీదు గుంజుకున్నారే! మరి ఒకేతప్పుకు యిలా యెన్నిసార్లు మీరు న్యాయం విచారించుతారేమిటి?

గోవింద - శాంతమ్మత్తా, నువ్వు నా పే రెత్తావుకాబట్టి, నేను యదార్థమే చెపుతాను. ఈ గోవిందగంగూలి ఒకరి మొహంచూచి ఏమాటాచెప్పడని లోకమంతా యెరిగినదే. నీ కూతురికి ప్రాయశ్చిత్తం జరిగినదీ, మేము సామాజిక దండన విధించినదీ నిజమేనని నేను ఒప్పుకుంటున్నాను. కాని యజ్ఞానికి కట్టెలివ్వమని మేమేమీ ఆజ్ఞాపించలేదు. ఒకవేళ ఆమె చనిపోతే, దహనానికి మేము భుజం కలుపుతామేగాని...

శాంత - చచ్చిపోయిన తర్వాత నీకూతుర్ని తగలెయ్యటానికి నీభుజానే మోసుకెళ్ళేవోయ్ నాకొడకా, నాకూతుర్ని గురించి నువ్వేమీ చింతించనక్కర్లేదులే. మరి, గోవిందా నువ్వు గుండెమీద చెయ్యేసుకుచెప్పవే? నీ చిన్నవదిన కాశీకాపురంసంగతి నీకు జ్ఞాపకం రావటంలేదా? ఇక యీ వనాన్‌గా రున్నారే, ఈయనగారి వియ్యపురాలికి పాలెవాడికి సంబంధంవున్నట్టు అంతా చెప్పుకోలా? అవన్నీ గొప్పవారి గొప్పసంగతులు కాబోలు! అంతేనా?

గోవింద - ఏమన్నావే కులభ్రష్టా!......

శాంత - (ముందుకువచ్చి) కొడకానా యేం,? ఈ బ్రాహ్మణ శాంతమ్మను రేగ్గొట్టావంటేఊరు బండారమంతా బయ

టపడుతుంది జాగ్రత్త! ఇంతటితోనే సరిపోతుందా? యింకా బయటపెట్టనా?

(భైరవాచార్యులు త్వరితంగా ప్రవేశం)

భైర — చాలుచాలు పెద్దమ్మా! చాల్లే, ఇంకేమీ చెప్పనక్కరలేదు. (లోపలికి చూచి) అమ్మాయ్ పద సుకుమారీ; రా పెద్దమ్మా, మీరు లోపలికి వచ్చి కూర్చోండి.

భైరవాచార్యుడు, శాంత నిష్క్రమించుతారు

గోవింద — చూస్తున్నావుకదూ పరాన్ మామా? మనల్ని అనమానించి వాళ్ళని లోపల కూర్చోబెట్టడానికి తీసుకెళ్ళాడు! భైరవునిసాహసం చూశావా! సరే...

పరాన్ — ఈ కులభ్రష్టుల నిద్దర్నీ మన అనుమతిలేకుండా యింట్లోకి యెందుకు రానిచ్చాడో యిప్పుడు రమేశ్ సంజాయిషీ చెప్పాలి. లేకపోతే మాలో ఎవ్వరమూ ఇక్కడ నీరైనా ముట్టము.

పెద్దమ్మ — (ద్వారంవద్దకు వచ్చి) రమేశ్!

రమే — పెద్దమ్మా, నీ వింకా యిక్కడే వున్నావా?

పెద్దమ్మ — ఆఁ, వున్నాన్లే. శాంతని సుకుమారిని నేనే సగౌరవంగా పిల్చుకొచ్చాననీ. ఆచార్యుడుకాదనీ గోవింద గంగూలీతో చెప్పు. వారిని బుద్ధిపూర్వకంగా అవమానించవలసిన అగత్యం లేదనికూడా చెప్పివెయ్యి.

పరాన్ — కాని వాళ్ళ నిక్కడనుంచి వెళ్ళగొట్టనంతవరకు మే మెవ్వరమూ ఇక్కడ మంచినీళ్ళుకూడా ముట్టము.

పెద్దమ్మ — అది వొల్లుండిసంగతి. ఇవాళ నా ఇంట్లో గడబిడ— గంద్రగోళం, తగాదాలు లేవదీయవలసిన అవసరం లేదని

నేను చెపుతున్నాను తెలిసిందా? నేను అందరినీ ఆహ్వానించుతాను; ఎవరిని వదలటానికీ వీల్లేదు.

వరాన్ — అయితే మాలో ఎవరూ ఇక్కడ నీరైనా ముట్టరని నేనూ చెపుతున్నాను.

పెద్దమ్మ — రమేశ్, నన్ను బెదరించి భయపెట్టలేరని వారితో చెప్పు. ఇక్కడ అనాథులు, అన్నార్తులు, నిరుపేదల కేమీ కొదువలేదు. మా ఈ యేర్పాటంతా వృథా కాదు; పైగా సార్థకమే అవుతుంది.

రమేశ్ — (వ్యాకులస్వరంతో) కాని వీ రందరూ గడబిడ చెయ్యాలని చూస్తున్నారు పెద్దమ్మా. దీనంతటికీ జవాబుదారీ నీపైనే పడుతుంది సుమా.

పెద్దమ్మ — రమేశ్, ఇది నీ అజ్ఞానం నాయనా! మనయింట్లో కార్యం బాధ్యత మనపై కాకపోతే యితరుల నెత్తిమీద పడుతుందా? ఇప్పుడు వీ రందరినీ వెళ్ళిపొమ్మని చెప్పివెయ్యి. ఇంకా చాలా పనులు అలాగే వుండిపోయినై. కాలం వ్యర్థపుచ్చటానికి నాకు తీరిక లేదు.

(పెద్దమ్మలోపలికి) వెళ్ళిపోతుంది. ముందుద్వారంగుండాగోవింద్ ధర్మదాసు, వరాన్‌లు మెల్లగా బయటికిపోతారు.)

రమే — నా కెవరూ లేరనుకున్నాను, కాని, పెద్దమ్మా, నువ్వొవరిదానవో వారికి అందగా వుంటావు.

మూడో దృశ్యం

బజారు

(శ్రాద్ధగృహంలో భోంచేసి దీనూభట్టాచార్య ఇంటికి బయలుదేరి వెడుతున్నాడు. వెంట బాల-బాలికలుకూడ వున్నారు. అందరికీ

ఒక చేతిలో పొట్లాలు, రెండోచేతిలో చిన్నచిన్న మట్టిపిడతల్లో పాయ సము వున్నై.

సుంద — (భయపడి) బాబా, భజ్జూ వస్తున్నాడు...

(అంతా ఉలిక్కిపడతారు. రమేశ్ నౌకరు బజ్జూ వస్తాడు)

దీనూ — అరే, భజ్జూబాబే! ఎక్కడికి వెడుతున్నావ్?

భజ్జూ — ఏమండోయ్ భట్టాచార్యగారూ, ఏమిటి పట్టుకెళు న్నారు?

దీనూ — ఏంలేదు బాబూ, తినగా మిగిలిన యెంగిలిపదార్థం. పేటలో అలగాజాతి పిల్లలున్నారే, పాపం! — వెళ్ళగానే అంతా వచ్చి చేతులుచాచి అడుగుతారు. వాళ్ళకు పెడ దామని...

భజ్జూ — అరె, పేదలకుమాత్రం ఏం తక్కువ! బీదా — బిక్కా అంతా ఇక్కడే బారులుతీరి కూచుని పూరీలు — పర మాన్నం తింటున్నారుగా...

దీనూ — అవునవును, ఎందుకు తినటంలేదు? అంతా తిం టూనేవున్నారు. మహాదాతగృహంలో ఏంలోటు? అయినా అంతా రాలేరుగదూ. అలాంటివాళ్ళకోసం కాస్త...

భజ్జూ — అయితే సరేలెండి భట్టాచారిగారూ, ఇది మహా చెడ్డ పూరండీ! ఏం తారుమారైంది! ఒకరు కూచుంటే ఒకరు లేస్తారు! ఒకడు పారిపోతే మరొకడు పట్టుకులాక్కొస్తాడు. హా హ్హా హ్హా!

దీనూ — అరె బాబూ, అంతా అలాగే జరుగుతుందయ్యా! గొప్పగొప్ప కార్యం కరామతుల్లో అంతే — సుందా కాస్త చిన్నోడిచేతిలోది అందుకో [భజ్జూతో] అయ్యబాబూ!

ఇంకా మనవూళ్ళు శాస్త్రం సాన్న - వద్దుల్లో వుండయ్యా - అరె, శాస్త్ర దారిచూచి నడవండి. ఎదురుదెబ్బ తగిలితే చేతిలో ముంతలు జారిపడతె - ఇదిగో బాబూ, మా అత్త వారివూళ్ళో చూచిన సంగతులు ఏం చెప్పను! అక్కడ బాహ్మలనీ, కాయస్థులనీ - అన్నీ కలసి యిరవై కొంప లున్నాయో లేదో అందులోనే పదిముఠాలు - ఏరా పట్టు కళ్ళు నెత్తిమీద పెట్టుకు నడుస్తున్నావా? - అయినా భజ్జా బాబూ, నే నొకసంగతి చెప్పగలను. భిక్షాటనకు వది ఇళ్ళకు వెళ్ళాలికదూ. చాలామందికి నేనంటే దయే. ఈ దయ అనేది మీ బాబూగారివంటి క్షుద్రవాళ్ళల్లోనే కన్ప డిందయ్యా నాకు. బొత్తిగా కటిక్కిగుండెలు ముసలివెధవలవి! సందుచిక్కితే వాళ్ళు యెదుటవారి గొంతుమీద కాలేసి త్రొక్కుతారు. నాలుక వెళ్ళబెట్టించి నవ్వుతుంటారనుకో [అని తన నాలుక బయటికి పెడతాడు.]

భజ్జా - హా హా హా !

దీనూ - మరి ఈ గోవిందగంగూలీ వున్నాడే, వీడి పాపాల సంగతి నోటితో చెపితేనే ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాల్సి వస్తుంది. ఫోర్జరీ చెయ్యటంలో, తప్పుడు సాక్ష్యం చెప్ప టంలో, అక్రమవ్యాజ్యాలాడడంలో వీడికి సాటిలేరు. ఇత డంటే అందరికీభయమే. వీనికా వేణీబాబు అండ. అందు కనే వీనికి యెదురుచెప్పటానికి యెవరికీ దమ్ములేదు. కుల బహిష్కారమంటూ ఎవరిమైనపడితే వారిమైన విరుచుకు పడుతూ చలాయించుకుంటున్నాడు.

భజ్జూ — భట్టాచారిగారూ, అన్నిచోట్లా యింతేనండీ మన ఊళ్ళోనూ అంతా తార్మారైంది.. కాని మా బాబుగారి నెవరూ చిక్కించుకోలేక పోయారు.

దీనూ — అవును బాబూ. ఎవరూ చిక్కించుకోలేరని నే ననే దీనూ — ఒసే సుందా. కాస్త త్వరగా నడవ్వే నువు...

భజ్జూ — మా బాబూగారి ఎలాంటివారు! అచ్చంగా దేవతా పురుషులు !

దీనూ — అవును, రమేశ్ బాబు దేవతాపురుషుడే — ఒరేపట్టూ మళ్ళీ నోరు తెరచుకు చూస్తూ నిలబడ్డావా! సరేగాని, ఇటు వెళ్తున్నావు ఎక్కడికి భజ్జువయ్యా ?

భజ్జూ — ఆచార్యులుగారి యింటికి.

దీనూ — సరే, వెళ్ళు. త్వరగా వెళ్ళు మేము వెళ్తాము.

[అందరూ విష్క్రమణ]

నాలుగో దృశ్యం

(మధుపాలుని చిల్లరదుకాణం. బేరసారాలు జరుగుతూంటాయి.)

ఒకమనిషి — ఒక కానీనూనె ఇవ్వటానికే సాయంత్రం దాకా వుంచుతావా యేం!

మధుపాలుడు — ఇస్తున్నానయ్యా, యిస్తున్నా.

రెండో వ్యక్తి — ఏమయ్యోయ్, మధుపాలయ్యా, కానీ పసుపుకే యింతసేపా?

మధు — ఇస్తున్నాగదయ్యా, ఒకణ్ణేగదా...

మూడోవ్యక్తి — అర్ధణా పప్పుబదలకోసం ఎంతసేపు వుండాలయ్యా? ఇవాళ మా యింట్లో వంట చేసుకోనివ్వవల్లే వున్నదే!

మధు – అయ్యొయ్యొ బాబాయ్! వంట యెందుకు కాదు? ఇదిగో తీసుకో.

(రమేశ్ ప్రవేశం)

మధు – (మెడచాచిచూచి) అరె! మీరు మన చినబాబుగారు! నమస్కారం బాబయ్యా! (అని పీటతీసుకొని లేచి ముందుకువచ్చి) తమరాకవల్ల మా ఏడు తరాల పుణ్యం పండింది బాబూ! కూర్చోండి.

రమేశ్ – శ్రాద్ధంతాలూకు లెక్కలలో నీకింకా పదిరూపాయలు యివ్వాలి. డబ్బుకోసం నువ్వు రాకపోతివి, నేనూ పంపలేకపోయాను. ఇచ్చిపోదామని వచ్చాను, యిదుగో,

మధు – (చెయిచాచి రూపాయలు అందుకొని) బాబూ, దుకాణానికి వచ్చి బాకీ యివ్వటం మా తండ్రులు – తాతలుకూడా యెరుగరే!

రమే – (పీటమీద కూర్చుని) ఏం మధూ! వ్యాపారం యెలా వుంది?

మధు – ఏం వర్తకమో బాబూ! బేడ, పావలా, రూపాయి, రూపాయి పావలా – ఇలాగే పెరిగి పెరిగి అరవై డభ్భై రూపాయలదాకా బాకీలుపడినై. పట్టుకెళ్ళేటప్పుడు సాయంత్రం యిస్తాం, ప్రొద్దున్నే యిస్తామంటారు. కాని మళ్ళీ ఆర్నెల్లదాకా ఆమాటే తలపెట్టరు – అరె, బెనర్జీగారా, దణ్ణాలండి. ఎప్పుడు దయచేశారు?

(బెనర్జీ ఎడమచేతిలో ఒకవారిచెంబు వుంటుంది. పాదాలకు బురదఅయివుంటుంది. చెవుకు జంధ్యం చుట్టివుంటుంది కుడిచేతిలో చేపలుబుట్టలో చిన్నచిన్న చేపలు చుట్టబడివుంటాయి.)

బెనర్జీ — నిన్న రాత్రే వచ్చాను. మధూ. కాస్త పురాణపాఠం యివ్వవోయ్, (అని చెంబు, చేపలు క్రిందబెట్టి) అవతలైపె- సురభి వున్నదే-అది చటుక్కున నాచెయ్యి పట్టుకున్న దోయ్! చూచావా మధూ, ఎలాంటి కాలం వచ్చిందో! ఇవ్వీ కానీ చేపలటయ్యా! బ్రాహ్మణ్ణి మోసగించి బాగు పడుతుందా ఆ భ్రష్టురాలు! అది నాశనంగాను!

మధు — అరె, అది మీ చెయ్యే పట్టుకొన్నదీ!

బెనర్జీ — దానికి ఒక్క అర్ధణా బాకీఅయ్యా, యింతమాత్రా నికే బజార్లో పదిమందిలోనూ నాచెయ్యి పట్టుకోవాలా? అందరూ చూస్తూనే వున్నారుగా — నేను కాలకృత్యాలు తీర్చుకొని, చెంబుతోమి, నదిలో కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కొని వస్తూ, అలా సంతబజారున వద్దామని బయల్దే రాను. ఆ ముండ ఒకగంపతో చేపలు ముందుపెట్టుకొని కూర్చుంది. నన్నుజూచి 'బాబూ, ఇవాళ అన్నీ అమ్ముడై పోయినయి' అని ముందుగానే అనేసింది. కాని నా కళ్ళ ల్లోనా దుమ్ముగొట్టగలిగేది? గంపలో చేయిపెట్టేసరికే అది నాచెయ్యి లంకించుకున్నది-అరె, యిదివరకొక అర్ధణా యివ్వాలనుకో; యీ కానీతో ముక్కానీ అయిం ది; ఈ ముక్కానీ బాకీయెగ్గొట్టి వూరువదిలిపెట్టి పోతానా? నువ్వే చెప్పు మధూ?

మధు — ఛ అలా యెందుకు జరుగుతుంది!

బెనర్జీ — అల్లా అనకే! ఊళ్ళో ఒకరి పెత్తనమంటూ వుంటేగా లేకపోతే చాకలి మంగళ్ళను ఆ షష్టిగాడి యింటికిపో కుండా ఆపుచేయించి, వాడిగుడిసె పీకిపారేయించి బుద్ధిచె

ప్పరూ! (తటాలున రమేష్‌ను చూచి) అరె, మధూ, ఈ బా బెవరు?

మధు - వీరు మన చినబాబుగారు. శ్రాద్ధంపట్టీ తాలూకు పది రూపాయలు కురదలావుంటే, యిచ్చి పోదామనివచ్చారు.

బెనర్జీ - మంచిది, రమేష్‌బాబూ! చిరంజీవివి కా నాయనా, నువు జరుగవలసిన విధంగానే జరిపావని విన్నాను. ఇలాంటి భోజనం ఈ ప్రాంతంలోనే ఎన్నడూ ఎవరూ పెట్టలేదని యిక్కడికి వచ్చాక తెలిసింది. కాని నేను కళ్ళార చూడ లేకపోయినందుకే విచారంగా వుంది. కొందరు దుర్మార్గుల మాటలతో మోసపోయి, వుద్యోగానికని కలత్తా వెళ్ళాను తీరా వెళ్ళి ఏం అనుభవించాను! అయ్యోరామ! అక్కడ మనుసులు వుండగలరా!

మధు - (హుగాకు వేసి చిలుము అందించి) ఇంతకూ ఏదేనా వుద్యోగమయిందా?

బెనర్జీ - దొరక్కేం? నే నేమన్నా వచ్చీరాని చదువు చదివా నాయేం? కాని ఉద్యోగం దొరికితే యేం ప్రయోజనం? ఏంచెప్పను అక్కడి గందరగోళం, గజిబిజీని! ఇంట్లోంచి బయటికిపోతే ఏ మోటారుక్రిందా పడకుండా బ్రతికి చేరుకోగల్గితే పెద్దలు దిగొచ్చినట్టే! నువ్వెప్పుడైనా వెళ్ళావా?

మధు - లేదండి; ఒకసారి మిద్నపూరు మాత్రం చూచాను.

బెనర్జీ - ఓయి పల్లెటూరిగొర్రెలాయి! ఎక్కడకలకత్తా, ఎక్కడ మిద్నపూరు! నేను చెప్పేది నిజమో అబద్ధమో కొంచెం రమేశ్‌బాబునే అడుగు, మధూ, తినటానికి లేకపోతే పిల్ల

వాడి చేయిపుచ్చుకొని బిచ్చ మడుక్కుంటాను - బ్రాహ్మణ్ణిగదా, భిక్షాటన తప్పలేదు - అంతేగాని, ఇంక వరాయి చోటుకు వెళ్ళేమాటే తలపెట్టను. చెపితే నువు నమ్మవు గాని, అక్కడ ఆకుకూర, అరటిపువ్వు, కరివేపాకులాంటివి కూడ కొనుక్కొని తినాలి! నువ్వుండగలవూ మరి? నేనీ నెల్లాళ్ళు తిండీ - తిప్పలేక రోగిష్టిలా అయిపోయాను. (అని మధుచేతికి చిలుము యిచ్చేసి, దుకాణంలోని నూనె డబ్బాలోనుంచి కొంచెంనూనె చేత్తో తీసుకొని చెవుల్లోను ముక్కుల్లోను వేసుకుంటాడు. మిగిలినది మాడుమీద రుద్దుకుంటాడు.)

బెనర్జీ - చాలా ప్రొద్దెక్కింది. ఇక ఒక బుటక వేసి యింటికి చేరుకుంటాను. ఏదీ మధూ, ఒక కాని ఉప్పు యివ్వ, కానీ సాయంత్రం యిస్తాను,

మధు - మళ్ళీ అదేమాటా - సాయంత్రం! (లేచి వుప్పుకాగితంలో పొట్లాంకట్టి యిస్తాడు)

బెనర్జీ - (ఉప్పు చేత్తోపుచ్చుకొని) ఏమయ్యా మధూ, మీకా అందరికీ ఏమయిందయ్యా? ఇంత అన్యాయమా? గూఁబ పగలుగొట్టి సబ్బు గుంజుకోవాలని చూస్తున్నారామోయ్! (అని తనే మరికాస్త ఉప్పు పొట్లంలో వేసుకొని, రమేశ్ వంకచూచి నవ్వుతూ) నాకూ యిదే దారి, వస్తావా బాబూ, దారిలో కబుర్లుచెప్పుకుంటూ నడవొచ్చు,

రమేశ్ - నా కింకా ఆలస్యం వుందిలెండి.

బెనర్జీ - అయితే సరే; (చెంబుతీసుకొని వెళ్ళబోతాడు)

మధు – ఏమండీ బెనర్జీగారూ, ఆమైదా తాలూకుఅయిదణాలు యింతేనా యేమిటి?...

బెనర్జీ – ఏమోయ్ మధు, మీకు సిగ్గూ – శరమూ కాస్త యినా లేనట్టుందే. ఆదాంగాముండాకొడుకుల మాటలు విని కలకత్తా వెళ్ళటంలో అయిదారు రూపాయలు యిట్టే ఖర్చయిపోయాయి. ఒత్తిడి చెయ్యటానికి యిదేనా అదను? ఒకరి సర్వనాశనం మరొకరికి పంటకళ్ళ! అంతేకదూ? చూచావా రమేశ్ బాబూ – వీళ్ళ వ్యవహారం?

మధు – (సిగ్గుపడి) చాలారోజులు అయి...

బెనర్జి – అరె, అయితే యేమోయ్! అందరూ ఒక్కసారే యిలా నావెంటపడితే యింక యీవూళ్ళో వుండడమే కష్టమవుతుంది! (అని కోపగించుకొని, తన వస్తువులుతీసుకు వెళ్ళి పోతాడు.)

(వనమాలి వచ్చి రమేశ్ ముందు నిలబడతాడు.)

రమే – తమ పేరు?

వనమాలి – తమ సేవకుడు వనమాలి. ఈ గ్రామ ప్రాథమిక పాఠశాల ప్రధానోపాధ్యాయుణ్ని,

రమే – [కొంచెం ఆశ్చర్యాన్వితుడై లేచి నిలబడి] తమరేనా స్కూలు హెడ్మాస్టరు ?

వన – అవునండి, తమసేవకుడను నేను. తమ దర్శనార్థం రెండు సార్లు వచ్చానుకాని, దర్శనం కాలేదు.

రమే – స్కూలులో ఎందరు పిల్లలు చదువుతున్నారు?

వన – నలభై ఇద్దరండి. ఏటేటా యిద్దరు విద్యార్థులు మాధ్యమిక పరీక్షలో ప్యాసవుతున్నారు. ఒకపర్యాయం నాలా

యణబెనర్జిగారి మూడో పిల్లవాడికి స్కాలర్‌షిప్ కూడా లభించిందండి.

రమే - అలాగా!

వన - చిత్తం. కాని ప్రస్తుతం పాఠశాలపైకప్పు సరిచేయించక పోతే, వర్షపునీరంతా బడిలోనే పడుతుందండీ.

రమే - అంతాకూలి మీ నెత్తిమీదపడుతుందా యే?

వన - మరేనండి. కాని, ఇప్పుడప్పుడే కాదులెండి; మూడు మాసాలనుండి మా కెవరికీ జీతమే ముట్టలేదు. ఇంకఇంట్లో తినివచ్చి, ఈ అరవచాకిరి చెయ్యలేమంటున్నారు మాష్టర్లు

రమే - మీకు జీతం ఎంత?

వన - జీతం ఇరవైఆరురూపాయలేగాని, ముడుతున్నది పద మూడు రూపాయల పదిహేను అణాలే.

రమే - అదేమిటి?

వన - ప్రభుత్వంవారి ఆజ్ఞ గదండీ. అందువల్ల 26 రూ. లకు రసీదు వ్రాసి ఇన్‌స్పెక్టరుగారికి చూపించాలి. లేకపోతే గవర్నమెంటు గ్రాంటు ఆపివేయబడుతుంది.

రమే - మరి విద్యార్థులముందు మీ గౌరవానికి భంగంకల్గటం లేదూ?

వన - లేదండి. ఇది దేశాచారమే గదండి. పైగా పిల్లలుమాకు పులినిచూచినట్లు భయపడతారు. బెత్తాలతో వాళ్ళవీపులు చిట్లగొడతాం కదండి!

రమే - అవును, అంతేలెండి. మరి మీగతా మాష్టర్లందరి జీతాలమొత్తం ఎంత?

వన - ఇరవైమూడు రూపాయలు.

రమే – ఇరవై మూడా? ఒకరికా, ముగ్గురకూనా?

వని – ముగ్గురకు కలిపేనండి. తొమ్మిది, ఎనిమిది, ఆరు రూపాయలు. కాని వేణీబాబుగారు ఇదికూడ అధికమే నంటున్నారు. ఎనిమిది, ఏడు, ఆరు రూపాయలైతే మంచిదని అంటున్నారు.

రమే – మంచిదే. వారే యజమానికాబోలు!

వన – చిత్తం. కార్యదర్శి వారేనండి. కాని తమ దొక్క-రూపాయైనా ఎన్నడూ యివ్వరు. ఆ యమముఖర్జిగారి కుమార్తె రమాదేవిగారు సాక్షాత్ లక్ష్మీస్వరూపిణి! వారి సహాయమే లేకపోతే పాఠశాలకు యేనాడో మూతపడేది.

రమే – మీ రిలా చెప్తున్నారేమిటి? నే నిదేమీ వినలేదే?

వన – అవును, చినబాబుగారూ! కేవలం వారి దయా-దాక్షిణ్యాలవల్లె పాఠశాల సాగుతున్నదిగాని, యింకెవరి సహాయంవల్లా కాదు. ఆమె తమ్ముడుకూడ అందులో చదువుకుంటున్నాడు. ఈ సంవత్సరం పై కప్పు వేయిస్తామనికూడ చెప్పారు. కాని, యింకా యెందువల్ల కప్పించలేదో నేను చెప్పలేను. ఎవరైనా మనసు విరిచారేమో!

రమే – అలాకూడ జరుగుతుందీ? సరే, మీరు వెళ్ళండి. రేపు నేను మీ స్కూలు చూడటానికి వస్తానండి.

వన – చిత్తం. తమదయవుంటే మాకు లోటేముంది?

(వనమాలి మళ్ళీ నమస్కరించి వెళ్ళిపోతాడు. రెండోవేపునుంచి గోపాల్, భజ్జూజు ప్రవేశించుతారు.)

రమే – ఏం గుమాస్తాగారూ, ఏమిటలా కంగారుగా వస్తున్నారు?

గోపాల్ - వేణీబాబుగారి జులుం మరీ మితిమీరుతోంది చిన బాబూ! రోజూ సహించటం యెలా?

రమే - ఏం జరిగిందేమిటి?

గోపా - వెదురుతోపుదగ్గిర ఇరవైరెండు యకరాలు ఇంకా పంపిణీ కాలేదు. అది యింతవరకు ముఖర్జిగారితో కలిసి దున్నుతున్నాం. అందులో ముఖర్జీగారికి, పెదబాబుగారికి మనకు - ముగ్గురకు సమానవాటాలు. ఆమధ్య అందులోది పెద్దచింతచెట్టు కొట్టించి వారిద్దరే పంచుకున్నారు. మన కేమీా ఇవ్వనేలేదు. నేను తమతో చెపితే కాస్త కట్టెపేడు కోసం తగాదా యెందుకులే అన్నారు.

రమే - అవును గుమాస్తాగారూ, ఒక సామాన్యమైన దాని కోసం అన్నయ్యతో తగాదా పెట్టుకోవడమూ?

గోపా - మరి ఆ భరోసాతోనే ఇవాళ వేణీబాబు ఉమ్మడి చెరువులోని చేపలుకూడ పట్టించుకెళ్ళారు. ఇప్పుడవి ముఖర్జిగారియింట్లో వాటాలు వేసుకుంటూ వుంటారను కుంటాను.

రమే - కాని, అందులో మనకూ భాగం వున్నదని మీారు బాగా ఎరుగుదురా?

గోపా - మరి. కాకపోతే ఉత్తినే నాకీ పనిలో తలనెరిసిందా చిన్నబాబూ?

రమే - మరి అందరూ రమ మహా ధర్మసత్ప్రవర్తనరాలని చెప్పు తున్నారే. ఆవిడనే ఒకసారి ఎందుకు అడిగిచూడగూడదూ?

గోపా - మావదాస్త్రీ తమకు అప్పగించి, నెల కింత అని ఏర్పాటుచేసుకొని ఎక్కణ్ణుంచివచ్చారో అక్కడికే వెళ్ళ

మని చినబాబుతో చెప్పమని ఆమెగారు మొకసక్కంగా అన్నారని విన్నాను. జమీాని కాపాడుకోవటం పిరికిపందల పని కాదనికూడ అన్నారట !

రమే - అయితే, దొంగతనమే సాహస మనుకున్నారు కాబోలు భజ్జా, నీ చేతిలో లాఠీవున్నదా?

భజ్జా - (కర్రచూపిస్తూ) ఆ, ఉన్నదండి. (వెళ్ళబోతాడు)

గోపా - (భయభీతుడై) కాని. చినబాబూ, వెళితే కొట్లాట దాకా వస్తుందండీ.

రమే - మరో వుపాయం ఏమున్నది?

గోపా - ఇలా ఏవరినైనా ఒక్కసారిగా చేసెయ్యడం మంచిదా చినబాబూ?

రమే - మరి ఏంచెయ్యమని మీారు చెప్పేది?

గోపా - నేను చెప్పేది. - ఆఁ, ముందు పోలీసులకు రిపోర్టు ఇవ్వాలి, కాకపోతే, మరొకసారి వారినే అడిగి...

రమే - అయితే అలాగేచెయ్యండి నావంటి పిరికివాడు అంత కంటె మరోవిధంగా చెయ్యటంకూడా వుచితంకాదు. భజ్జా, నువ్వు పోయి ఆయింటి యజమానురాలను మన కా చెరువులో వాటా వున్నదో లేదో అడిగిరా. ఉన్న దంటే చేపలు తీసుకురా, లేదంటే మొదలకుండా వచ్చెయ్యి రెండు చేపలకోసం రమ అబద్ధమాడదనే నా నమ్మకం గుమాస్తాగారూ!

(శర్మ వేగిరంగా వెళ్లిపోతాడు)

అయిదో దృశ్యం

(వేణుఘోషాలు గృహంలో విశ్వే గది. రమ వచ్చి ఎదురుగా దాసిని చూస్తుంది.)

రమ – ఏవమ్మా, పెద్దత్త ఎక్కడా?

దాసి – ఇంకా పూజాగృహంలోనుంచి రాలేదండీ. ఏం అమ్మా పోయి పిల్చుకురానా?

రమ – ఆమె పూజ కభ్యంతరమా? వద్దు వద్దు; నేను కూర్చుంటానులే. ఆమె బయటికివచ్చినాక నే నేను వచ్చానని చెప్పు.

దాసి – అలాగే అమ్మాయిగారూ.

(దాసి వెళ్లిపోతుంది. కొంచెంసేపట్లో మెల్లిగా అడుగులు వేసుకుంటూ యతీంద్రుడు వస్తాడు.)

యతీంద్రుడు – అక్కా!

రమ – (ఉలిక్కిపడి అటుతిరిగి) అరె, ను వ్వెక్కణ్ణుంచి వూడిపడ్డావ్ రా?

యతీం – నేను నీవెనక వెనకే వస్తున్నాగా, నువు చూళ్ళేదూ? (అని ముందుకొచ్చి రమని అటుముకుంటాడు)

రమ – ఏం చెడ్డపిల్లాడివిరా నువ్వు! వేళఅయిందే, బడికిపోవూ?

యతీం – ఇవాళ మాకు సెలవు అక్కా!

రమ – సెలవు ఎందుకని? ఇవాళ బుధవారమేగా?

యతీం – బుధవారమైతే యేం? బుధ, గురు, శుక్ర, శని, ఆది వారాలు – ఒక్కసారిగా అయిదురోజులూ సెలవే.

రమ – ఎందుకని?

యతీం – మా స్కూలుకు పైకప్పు వేస్తున్నారుగా. తర్వాత మన్నం కొడతారు. చాలా పుస్తకాలుకూడ వస్తాయి.

నాలుగైదు కుర్చీలు, బల్లలుకూడ వచ్చాయి. ఒకబీరువా, ఒక గడియారం వచ్చినై. ఒకసారివచ్చి నువ్వుకూడా చూచి రాఅక్కా!

రమ – ఏమిటిరా నువ్వు చెప్పేదంతా?

యతీం – నేను చెప్పేదంతా నిజమే నక్కా! రమేశబాబు వచ్చారు కదూ. ఆయనే యిదంతా చేయిస్తున్నారు. ఇంకేమేమిటో చేయించుతానని చెప్పారుకూడాను. ఆయన రోజూవచ్చి ఒకగంట మాకు పాఠంకూడ చెప్తు తున్నాడు.

రమ – ఏంరా, ఆయనకు నువ్వెవరో తెలుసా?

యతీం – ఆ.

రమ – నువ్వాయన్ను ఏమని పిలుస్తున్నావు?

యతీం – మేమంతా ఆయన్ను చినబాబుగారని అంటున్నాం.

రమ – [తమ్ముని దగ్గరకు లాక్కొని కౌగలించుకొని] చినబాబుగా రేమిటిరా! ఆయన నీకు బావకదూ?

యతీం – ఛ!

రమ – 'ఛ' ఏమిటి? నువ్వు వేణీబాబుని 'పెదబావ' అని పిలిచి నట్లే 'చినబావ' అని పిలవలేవూ?

యతీ – ఆయన నాకు చినబావా? నిజమేనా అక్కా?

రమ – అవును, నిజమే. ఆయన నీకు బావే.

యతీం – అయితే నేను ఇంటికివెళ్తాను అక్కా! వెళ్ళి నాన్నా, పాంరా, సంత – అందరికీ చెప్పిరానా?

(రమ మెదలాడించి వద్దంటుంది)

యతీం – ఏంఅక్కా, ఇన్నాళ్ళనుంచీ ఆయన ఎక్కడున్నాడక్కా?

రమ - చదువుకోవటానికి పరాయిచోటుకు వెళ్ళారు, జతిన్, పెద్దవాడవైన తర్వాత నువ్వూ అలాగే పరాయివూళ్లో వుండాలిసుమా! నన్ను విడిచిపెట్టి వుండగలవూ?

యతీం - [అనిశ్చితభావంతో ఒకటి రెండుసార్లు తలాడించి] ఏం అక్కా, చినబావ చదువు పూర్తయిందా?

రమ - ఆఁ ఆయన చదువు సాంతమయింది.

యతీం - నీకెల్లా తెలుసు?

రమ - [కొంచెంసేపు ఊరకుండి] తన చదువు పూర్తికానిదే యెవరైనా ఇతరపిల్లలకోసం యింతడబ్బు ఖర్చుపెడతారా? ఈమాత్రంకూడా నువు తెలుసుకోలేవూ?

యతీం - [తెలుసునని తలూపుతాడు] సరేగాని అక్కా! చిన బావ మనయింటికి రాడేం? పెదబావ రోజూవస్తూంటాడే?

రమ - నువ్వేయన్ను పిల్చుకురారాదూ?

యతీం - ఇప్పుడు వెళ్ళి పిలవనా అక్కా?

రమ - (వ్యాకులంగా, వాసిని చేరదీసి నువ్వెంత పిచ్చిపిల్లాడి విరా! జతిన్, జాగ్రత, ఎప్పుడేనా అలాంటిపనిచేసేవు! తప్పు.

యతీం - నీ కళ్ళల్లో నీరుక్రమ్మిందేం అక్కా? నువ్వు వద్దన్న పని నే నెన్నడూ చెయ్యనుగా.

రమ - (కళ్లు తుడుచుకొని) నువ్వుచెయ్యవని నాకు తెలుసుగా నువు నా ముద్దులతమ్ముడివి కదూ, అందుకని!

యతీం - ఇంక యింటికిరావా అక్కా?

రమ - నువు పద, నేను తర్వాత వస్తాను.

(యతీంద్రుడు వెళ్తాడు విశ్వేశ్వరి ప్రవేశం)

విశ్వేశ్వరి - అమ్మాయ్, ఏం పనులమ్మా మీరు చేస్తున్నది?

వేణ్ణి దొంగపనుల్లో నువ్వెలా సాయంచేశావమ్మా?

రమ - ఆయన్ని పనులుచేయమని నే చెప్పలేదు పెద్దత్తా!

విశ్వే - రమా నువ్వు స్పష్టంగా చెయ్యమనకపోయినా యిందులో నీ తప్పు తక్కువేమీ కాదు సుమా!

రమ - నే నేంచేయను అత్తా? అప్పుడు మరో ఉపాయంలేకపోయింది. భజ్జా కర్ర పుచ్చుకొచ్చి, అడిగేటప్పటికే చేపల పంపకం అయిపోయింది. బావ తనవంతు పట్టించుకొని వెళ్ళిపోయాడు. ఇరుగుపొరుగువారు కొందరు ఒకటి రెండూ పట్టుకెడుతున్నారు.

విశ్వే - వాడు చేపలకోసమే రాలేదు రమా! రమేశ్ చేపలు మాంసం ముట్టడు అతను చేపలకోసం కాదు, భజ్జాని పంపింది- అసలు వెదురుతోపుదగ్గరి చెర్వులో తనకు భాగమున్నదీ లేనిదీ తెలుసుకోవటానికే వాడినిపంపింది. అందులో ఆ అబ్బాయికి వాటాలేదని నీ నోటితో ఎలా అన్నావో నువ్వే చెప్పు అమ్మాయ్?

(రమ తలవొంచుకొని మౌనంగావుంటుంది)

విశ్వే - అతనికి నీయం దెంత విశ్వాసము, గౌరవం ఉన్నాయో నువ్వెరుగవుగాని, నాకు తెలుసు రమా! ఆవాళ చింత చెట్టు కొట్టించి, మీ రిద్దరే పంచుకున్నారు. గుమాస్తా పంతులు ఎన్ని చెప్పినా రమేశ్ ఏమన్నాడో తెలుసా? తనకు భాగమేవుంటే ఎలాగూ యిస్తారనీ, నువ్వు తన్నన్యాయం చేయవనీ అన్నాడు. కాని, నిన్న నువ్వుచేసిన పనితో... సరే, నేనొకమాట చెపుతున్నా విను: నువ్వు ఆస్తికి, ధనానికి ఎంతో విలువ ఇచ్చినా, మనిషిప్రాణం

అంతకంటె విలువైనది సుమా! ఇదిగో రమా! నువ్వు
చెప్పేడుమాటలు విని, దేనికిగాని లోభించి నలువైపుల
పులనుండి దెబ్బకొట్టి అతన్ని నాశనం చెయ్యమాకు. ఆవి
ధంగా పోగొట్టుకున్నది మళ్ళీ ఎన్నడూ లభించదుసుమా.

రమేశ్ — (నేపథ్యలో) పెద్దమ్మా!

(రమేశ్ లోపలికి రాగా నేరమతలవంచుకొని ముడుచుకు కూర్చుంటుంది.)

విశ్వే — మిట్టమధ్యాహ్నం వచ్చావేం నాయనా?

రమ — మిట్టమధ్యాహ్నం కాకపోతే నీకు తీరిక ఎప్పుడుం టుంది? నీ కెన్నో పనులుంటై. నవ్వుతా వెందుకు? సరే గాని పెద్దమ్మా! చిన్నతనంలో ఒకనాడు ఇలాగే మధ్యాహ్న మప్పుడు, కళ్ళనీళ్ళుపెట్టుకుని నీవద్ద సెలవుతీసుకెళ్ళాను జ్ఞాప కంవుందా? ఇవాళా అలాగే సెలవుతీసుకోవటానికే వచ్చా ను. కాని ఇది ఆఖరుసారేమో ననిపిస్తోంది.

విశ్వే — రామరామ! అలా అంటావేం నాయనా? రా, ఇలా వచ్చి కూర్చో.

(రమేశ్ ఆమెవద్దకు వచ్చి కూర్చుని నవ్వుతాడు. కాని సమా ధానమేమీ చెప్పడు. విశ్వేశ్వరి అత్యంత వాత్సల్యపూర్వకంగా చేత్తో అతని తల, వీపు నిమురుతుంది)

విశ్వే — ఏం నాయనా, నీ కక్కడ ఆరోగ్యం బాగుండలేదా?

రమే — పెద్దమ్మా, నాది పడమటిదేశపు పప్పు — రొట్టెలతో పెరిగిన శరీరం! ఇది అంత తేలికగా చెడుతుందా? కాక పోయినా ఇంక నే నిక్కడ ఒక్కరోజుకూడ ఉండలేను. నా కిక్కడ ప్రాణం కడట్టుతూన్నట్టుంది.

విశ్వే — నీకు ఒంట్లో కులాసాగావున్నట్టు విని నా గుండె కుదు

టపడింది. కాని, అబ్బాయి! ఇది నీ స్వగ్రామంకదా,
ఎందు కుండలేవు?

రమె - అది నేను చెప్పను. నీ వంతా మొసుగుదువని నాకు
బాగానే తెలుసు.

విశ్వే - అంతా కాకపోయినా, కొంతవరకు తెలుసుకో.
కాని, ఈమాత్రానికే నిన్ను పోనిస్తానా రమేశ్?

రమె - కాని, ఇక్కడ ఎవరికీ నేనంటే ఇష్టంలేదు పెద్దమ్మా

విశ్వే - ఎవరికో యిష్టంలేదని పారిపోవటమా? ఇప్పుడే నీకరీ
రం వచ్చి - రోట్టెలతో తయారయిందని గొప్ప చెప్పు
కున్నావే, అది పారిపోయేందుకేనా? ఆఁ, సరేగాని,
నువ్వేదో రోడ్డుమరమ్మతుకోసం చందా ప్రోగుచేస్తున్నా
వని నీ గుమాస్తా చెప్పాడు - అదేమయింది?

రమే - ఆఁ, ఈ సంగతే చెపుతా విను. ఆ రోడ్డేదో ఎరుగు
దువా? పోస్టాఫీసు ముందునుంచి తిన్నగా స్టేషనుకు వెళ్ళే
రోడ్డే. ఏ అయిదేళ్ళక్రితమో, పెద్దవానలకు చెడిపోయింది.
మధ్యలో పెద్దగండి యేర్పడింది కూడాను. జనం కాలు
జారిపడి కాళ్ళూ చేతులూ విరగ్గొట్టుకుంటున్నారే గాని,
మరమ్మతుమాట తలపరు అదీ ఓ ఇరవై మూపాయలఖర్చు.
కాని, ఈ మాత్రానికే పడనిమిది రోజులనుండి ఎడతెగ
కుండా తిరిగినా ఏ డనిమిది కాసులుకూటా చందా పడలేదు.
నిన్నరాత్రి మధు దుకాణం ముందుగా వస్తున్నా. ఎవరో
ఒక్కడమ్మిడీచందా ఇవ్వొద్దనీ. బూట్లు వేసుకొని, సైకిలు
మీాద తిరిగే వారికే దానిఅవసరమనీ ఎవ రేమివ్వక
పోయినా: తమ అవసరంకొద్దీ వారే మరమ్మతు చేయిం

చుకుంటారు, మీరుమాత్రం 'అయ్యా, బాబూ' అని వీపు నిమురుతూండండనీ జనానికి బోధించుతూండడం విన్పించింది.

విశ్వే - (నవ్వి) పోనీ, వారన్నట్టు నువ్వే బాగుచేయించరాదూ రమేశ్? - పూర్వులు యిచ్చిపోయిన డబ్బువుందిగా.

రమే - (కొంచెం కోపగించుకొని) కాని, నే నెందుకు ఖర్చు పెట్టాలి? ఆలోచించకుండా, స్కూలుకోసం ఖర్చుపెట్టినందుకే విచారంగా వుంది. ఈ గ్రామస్థులకోసం ఏమీ చెయ్యకూడదు. వీళ్ళకు దానమిచ్చినా మూర్ఖుడనుకునే నీచులు! మేలుచేస్తే స్వప్రయోజనం కొరకే చేసుకున్నాడంటారు. వీళ్ళను క్షమించడంకూడా తప్పే. పిరికితనంవల్లనే అలాచేశా డనుకుంటారు'

(విశ్వేశ్వరి నవ్వుతూఉంటుంది)

రమే - నవ్వుతా వెందుకు పెదమ్మా?

విశ్వే - నవ్వక ఏం చెయ్యను నాయనా! అయితే నువ్వు వీరిపై కోపగించుకొని వెళ్ళిపోవా లనుకుంటున్నావా రమేశ్? ఈ ప్రజలు యెంత దీనులో, దుర్బలులో, అజ్ఞానులో గ్రహిస్తే, వీరిపై కోపగించుకున్నందుకు నీకేసిగ్గు వేస్తుంది. (రమతో) ఏం రమా. ఇందాకటినుంచీ తలవంచుకొనే కూచున్నావేం? ఏం రమేశ్. బావకి మరదలికి మాటలుకూడా లేవా యేం?

రమ - (తలయెత్తకుండానే) నా కేమీ విరోధంలేదు పెద్దత్తా! రమేశ్ బావ...

రమే – (ఉలిక్కిపడి) ఆఁ! రమా! ఒక్కతెవే వచ్చావా, పెత్తల్లినికూడా వెంటపెట్టుకొచ్చావా?

విశ్వే – అలా అంటావేఁ రమేశ్! మీ కిదరికీ బాగాపరిచయం లేదు. అందుకనే...

రమే – ఛాల్లే పెద్దమ్మా క్షమించు. ఇంతకంటె పరిచయం అధికమవ్వాలని ఆశీర్వదించేవు! ఈమె యింటికెళ్ళి తన పెత్తల్లిని పంపిందా, ఇంక ఆవిడ నిన్నూ నన్నూ నమలకుండా వదల్దు. అమ్మయ్యో! నేను పారిపోతున్నాను. (అని లేస్తాడు)

విశ్వే – వెళ్ళమాకు రమేశ్. నామాట విను.

రమే – (ఆగి) వద్దు పెద్దమ్మా, అంతావిన్నానులే. అహంకారంతో నిన్నుకూడా తిరస్కరించి నడమకొనేవారిని గూర్చి ఏమీ చెప్పొద్దు. నీ కేదయినా అవమానం జరిగితే నేను సహించలేను. (గబగబా వెళ్ళిపోతాడు)

రమ – విశ్వేశ్వరివంక చూచి ఏడుస్తూ) నిన్నవమానించటానికి పెత్తల్లిని పంపుతానా? నా కీ కళంకంఏమిటి పెద్దత్తా?

విశ్వే – (రమను దగ్గరకుతీసుకొని) నిన్నా అబ్బాయి తప్పుగా అర్థంచేసుకున్నాడమ్మా! ఎప్పటికైనా నిజం తెలుసుకోనక పోడులే.

—o—

ద్వితీయాంకము

మొదటి దృశ్యం

[తారకేశ్వరం బజారు. ప్రొద్దుపొడిచి ఎంతో సేపు కాలేదు. రమ చెరువులో స్నానంచేసి తడిబట్టలతో యింటికి వెళ్తూంటుంది. అకస్మాత్తుగా రమేశ్ తారసిల్లుతాడు. ఆమె చప్పున తలపైకి ముసుగులాక్కోబోతుంది; కాని, తడివస్త్రం పైకిరాదు. వెంటనే చంక గోని నిండుబిందె క్రిందపెట్టి, రెండు చేతులా తడివస్త్రంకోవల గుండెమీద పెట్టుకొని నిలబడుతుంది]

రమ – మీరు యిక్కడికి కెలా వచ్చారు?

రమేశ్ – (ఒకప్రక్కకు తొలగి) నన్ను మీరెరుగుదురా?

రమ – ఎరుగుదును. మీరు తారకేశ్వరం ఎప్పుడు వచ్చారు?

రమే – ఇప్పుడే బండిదిగి వస్తున్నాను. మా బంధువులు వస్తా మన్నారు కాని ఎవరూ రాలేదు.

రమ – బస యెక్కడ?

రమే – ఇంకెక్కడా లేదు. నేనిదివరకెన్నడూ యిక్కడికి వచ్చినవాణ్ని కాదు. ఇవాళ్టికెక్కడో చోటు వెతుక్కో వాలి.

రమ – భజ్జూనికూడ వెంట తీసుకవచ్చారా?

రమే – లేదు, నేను ఒక్కడనే వచ్చాను.

రమ – మంచిదే. (అని చిరునవ్వు నవ్వి కొంచెం మొహం యెత్తుతుంది. ఇద్దరి చూపులూ కలుస్తాయి. రమ మొహం వాల్చి, కొంచెం సంశయాత్మకంగా) అయితే మీరు నాతో రండి. (అని బిందె చంక నెత్తుకొని ముందుకు నడవ బోతుంది.)

రమే – నేను మీతో రావటం తప్పయితే మీరు పిల్చేవారే కాదు కాబట్టి, అలాగే వస్తాను. మీరు నే నెరుగని మనిషి అనీ అనిపించటంలేదు, ఫలానా అని జ్ఞాపకమూ రావటం లేదు. ఎప్పుడో స్వప్నంలో చూచానేమో ననిపిస్తోంది. మీ రెవరో చెపుతారా?

రమ – నావెంట రండి. దారిలో చెప్తాను. మీ రా స్వప్నం చూచినదైనా ఎప్పుడో జ్ఞాపకంవుందా?

రమే – లేదు. మీతో యింకెవరూ లేరా?

రమ – లేరు ఒక దాసిమాత్రం బసలోవుంది. నౌకరు బజారుకు వెళ్ళాడు. అయినా నే నిక్కడికి తరుచుగానే వస్తుంటానులెండి. ఇక్కడి సందు – గొందులు నాకు బాగా తెలిసినవే.

రమే – కాని, నన్ను మీవెంట తీసుకెళ్తున్నా రెందుకు?

రమ – నేను తీసుకెళ్ళకపోతే మీభోజనానికి చాలా ఇబ్బంది జరుగుతుంది.

రమే – అయితే కానివ్వండీ, మీ కేం?

రమ – పురుషులకు మిగతా అన్నివిషయాలూ చెప్పగలం గాని, ఈ సంగతే చెప్పలేం. నేను రమని.

రమే – రమా?

రమ – అవును. ఎవరిపరిచయము మీకు అసహ్యమో ఆవిడనే నేను.

రమే – కాని, న న్నిక్కడికి తీసుకెళ్తున్నావు?

రమ – నా బసకు. అక్కడ మాపెత్తల్లి లేదులే. మీరు భయపడకండి; రండి.

[ఇద్దరూ నిష్క్రమించుతారు. వెంటనే ఒక మంగలి వస్తాడు. వాని వెనుకనే ఒక యాత్రికుడు గబగబ వస్తాడు. ఆతని జుట్టు, గడ్డం, మీసాలు దుబ్బుగా పెరిగివుంటాయి. గడ్డం కొద్దిగా నెరిగివుంటుంది. ఈ మనిషి మొక్కు తీర్చుకోటానికి అంటే స్వామికి తలజుట్టు యివ్వటానికి వచ్చాడు.]

యాత్రికుడు – (కంగారుగా) మంగలీ, ఓ మంగలీ! నువ్వు మంగలివేకదూ? ఇలా వచ్చి కాస్త గడ్డం చెయ్యవయ్యా, చప్పున ఒకసారి మునిగివచ్చి స్వామిపూజ చెయ్యాలి. యిది పుణ్యక్షేత్రం కాకపోతే యిక్కడ దమ్మిడీ పనివుండదు. ఇదుగో, యీ పావలా తీసుకుని త్వరగా క్షవరం చెయ్యి. పన్నెండున్నర బండికి వెళ్ళిపోవాలి. ఇంటివద్ద మళ్ళీ పిల్లాడికి రెండురోజులనుంచీ జ్వరంతగుల్తోంది. గొరుగు, త్వరగా గొరుగు. ఇక్కడ కూర్చోనా?

మంగలి – (చేత్తో పావలా అందుకొని, బొంటెని పెట్టుకుంటాడు. ఆ మనిషిని క్రిందనుంచి పైదాకా రెండుసార్లు చూచి) అరె! నీగడ్డం ఎంగిలిపడిందే!

యాత్రి – ఎంగిలేమిటె? స్వామివారికోసం జుట్టు, గడ్డం పెంచాను. చూస్తున్నావుగా! ఇవి నావా? ఎంగిలి పడటమేమిటి?

మంగలి – (చేత్తో చూపిస్తూ) ఇదిగో గడ్డం కొంత నెరిగివుంటేను. ఇది ఎంగిలిపడిపోయింది.

యాత్రి – ఎంగిలి! ఒక మంగలివెధవ నాలుగణాలూ చేతిలో వేసుకొని కాస్తక తిరిపి, యజమానికి మరోపావలా ఇమ్మన్నాడు. నే నిప్పుడే రూపాయిపావలా ఆలయంలో జమకట్టి అనుమతితీసుకొస్తూంటే, యింకా యజమాని

ఖావర ని అడిగాను. అయితే మరో చోటుకు పొమ్మ న్నాడు. ఆపావలావదులుకొని, కోపంతోవచ్చేశాను. ఇదిగో త్వరగా కానీవయ్యా, నీకు పుణ్యముంటుంది.

మంగలి – మరో ఎనిమిదణాలుతియ్యి. నాలుగణాలు వాడికి, నాలుగణాలు యజమానికీను.

యాత్రి – ఏమిటిది? మీరు మనుషుల్ని పిచ్చివాళ్ళని చేసే టట్టున్నారే! ఐతే, నాపావలాఇచ్చెయ్యి. మళ్ళీపోయి వాడి చేతనే చేయించుకుంటాను.

మంగలి – పోతే పోరాదూ? నేను నిన్నుపట్టుకొని ఆపానా?

యాత్రి – [కోపంగా] నా పావలా నాకిచ్చెయ్యమంటున్నాను.

మంగలి – ఇంకా పావలా ఏమిటి? ఇంతసేపూ నీతో యీ తర్జన-భర్జన అంతా ఊరకేనే అనుకున్నావా?

యాత్రి – ఆఁ! నువ్వంటావా నన్ను!

మంగలి – మహా పండితుడివి దిగొచ్చావులే! ఏమనుకు న్నావో, ఇది తారకేశ్వరమయ్యా తారకేశ్వరం! మిరిమిరి చూచావంటె మెడపట్టి గెంటుతా, జాగ్రత్త! నీ కెవరు తువరంచేస్తారో చూస్తాను!

(పిల్లవాని చేయిపట్టుకొని ఒక ప్రౌఢాంగన వస్తుంది. ఆమెను వెంబడించి యిద్దరుపూజార్లువస్తారు.)

మొదటిపూజారి – హైఁ, స్వామినే వంచించటమా! ఓసి దౌర్భాగ్యురాలా! మోసగించటానికి నీ కింకెవరూ దొర కలా? ఒక్క రూపాయిపావలా ముక్కుబడా?

ప్రౌఢ – [విచారంగా] లేదుబాబూ, నే నెవర్నీ మోసపుచ్చే దాన్ని కాదు. నేను రూపాయిపావలా 'ముడుపు' కట్టాను. ఆ రూపాయిపావలా ఇచ్చేశాను.

మొ పూజారి – సరే, ఎన్నాళ్ళయింది నీవు మొక్కుకుని?

ప్రౌఢ – మూడేళ్ళక్రితం, వరద వచ్చినప్పుడు. నేనుచెప్పింది నిజమేబాబూ...

రెండో పూజారి – నిజం చెపుతున్నావా? ఒట్టి అబద్ధాలకోరు! ఈ మూడేళ్ళలో మీయింట్లో యింకెవరూ కాయిలా పడలా? ఇంకెప్పుడూ మొక్కుకోవాల్సిన అవసరం కలుగ లేదూ? అలా జరుగుతుందా? నీగుండెమీద చెయ్యేసుకో– పిల్లలుగలదానివి. ఈ స్వామి మరెవరూ కాదు, తారకనాథ స్వామి సుమా!

ప్రౌఢ – (భయభీతురాలై) బాబూ, శపించకండి ఇదిగో ఈ రూపాయికూడ తీసుకోండి.

మొ॥ పూ॥ – (చెయ్యిచాచి, రూపాయిపుచ్చుకొని) ఇంతేనా, ఒక్కరూపాయా? నువ్వొకనీసం మరో అయిదురూపాయలు మొక్కావు. బాగా జ్ఞాపకంతెచ్చుకో. స్వామి దయవల్ల మేము అన్నిసంగతులూ తెలుసుకుంటాం. మమ్మల్నెవరూ మోసపుచ్చలేరు.

రెం॥ పూ॥ – ఇచ్చెయ్యి అయిదురూపాయలూ! బిడ్డలుగల దానవు – ఎందుకు స్వామికి కోపం తెప్పించడం? నీ పిల్లలకు శుభం కలుగుతుంది – త్వరగా ఇచ్చెయ్యి.

ప్రౌఢ – (ఏడ్పుమొహంతో) లేదు బాబూ, నా దగ్గర యింకేమీ డబ్బులేదు. ఇంకెక్కణ్నుంచి తేను?

మొ॥ పూ – అదే, మెళ్ళో బంగారపు తాళిబొట్టు వుందిగా. దానిని షరాబువద్ద తాకట్టుపెడితే అయిదురూపాయలు ఇవ్వడూ? పంపమంటే దుకాణం చూపటానికి మనిషిని పంపుతాం. తర్వాతఎప్పుడైనావచ్చి విడిపించుకోవచ్చు'

[ఒక స్త్రీని చుట్టుకొని ఏ డెనిమిదిమంది బిచ్చగాళ్ళు వస్తారు]

మొదటి బిచ్చగాడు – ధర్మం చెయ్యమ్మా, మీ కొడుకులు-కూతుళ్ళకు మేలుకలుగుతుంది.

రెం॥ బి – తల్లీ, నీ కూతుళ్లు, అల్లుళ్ళు చల్లగా వుండాలి!

మూ॥ బి – దయదలచు తల్లీ, మీ అమ్మా నాన్నా...

నా॥ బి – అమ్మా, తల్లి! మీ భార్యా - భర్తలు బిడ్డలతో చల్లగా...

[అందరూ లాగులాడుతూ త్రోసుకుంటారు]

గడ్డం యాత్రికుడు – నేను జుట్టూఇవ్వాను, గడ్డమూ ఇవ్వాను. అసలు మొక్కే తీర్చనులే

ప్రౌఢ – అయ్యో బాబు! ఇది నా ఇష్టదేవతాయాత్రమయ్యా, దీన్నెలా తాకట్టుపెట్టేది?

బిచ్చగాండ్రచే చుట్టవేయబడిన స్త్రీ – అరె, కొంపమునిగింది! ఎవరో నా కొంగుముడి కత్తిరించుకుపోయాడు!

బిచ్చగాండ్రు – మీ కుటుంబం చల్లగావుండాలి తల్లీ! ఒక కానీ ఇవ్వమ్మా!

మొ॥ పూజారి – అయ్యోతల్లీ! నువ్వు బిడ్డలతల్లివి, యిది దేవస్థానం!

మంగలి – గడ్డం చేయించుకుంటారా?

యాత్రి - గడ్డమా? వస్తులే. ఇది తారకనాథునిజాస్తులే, ఇక యింటికి పోతువ్నాను.

స్త్రీ - అయ్యో! నే నిప్పుడు యింటికి ఎలా చేరుకోను? నా మూటే కత్తిరించుకుపోయాడే!

బిచ్చగాండ్రు - ఒక్కకానీ దానంచెయ్యి తల్లి, ఒక్కకానీ ...(అంటూ ఆమెను త్రోసుకెళ్తారు)

ప్రౌఢ - తారకనాథునితోడు! గాయిట్ట దేవతాయంత్రంలాకొక్క వద్దు. (పిల్లవాని చెయిపుచ్చుకొని లాగుతూ త్వరత్వరగా వెళ్ళిపోతుంది.)

మొ॥ పు - ఒక్క రూపాయకుమించి గుంజలేక పోయాం.

రెం॥ పు - అరె, ఆ దౌర్భాగ్యురాలివద్ద ఇం కేమీ లేక పోయె. (ఇద్దరూ నిష్క్రమణ)

మంగలి - పోనీ పావలాఅయినా దక్కింది బుర్రపగులగొట్టు కున్నా ఎక్కడా ఒక్క పావలా దొరకదయ్యో!

[నిష్క్రమణ]

రెండో దృశ్యం

[తారకేశ్వరంలో రమ బస. సామాన్యమైన పడకమీద రమేశ్ కూర్చునివుంటాడు. రమ కంగారుగా వస్తుంది.]

రమ - మీరు బలేవారే! నేను మరోకూర తీసుకురాబోతే, మీరింతలో లేచి చేయి కడుక్కొచ్చి పెద్దమనిషిలాగా పక్కమీదికి వచ్చి కూచుంటారా! లేచి వచ్చారేం, చెప్పండి?

రమేశ్ - భయంవల్ల.

రమ – భయం! ఏంభయం? నా భయమా? (అని దగ్గరలో కూచుంటుంది.)

రమే – నీ భయం వుందనుకో. అదీగాక మరో భయంకూడా వుంది.

రమ – ఒళ్ళు వేడితగిలినట్లున్నదా? మీరు ముందే ఈసంగతి చెప్పలేదేం? అనుమానంగావుంటే, స్నానంచేసి, భోజనానికి కూచుంటారా?

రమే – ఏదో ప్రయాణంవల్ల అనుకున్నాను. నువ్వింత శ్రమపడి ఎన్నో చేస్తే, నేను వేడితగిలిందని చెప్పి, నిన్ను నిరాశ చెందించనా? నీ చేతివంట ఇవాళ భోంచేయకపోతే మళ్ళీ ఈ జన్మలో లభిస్తుందా?

రమ – చాలుచాలు, ఇంక ఆపండి. ఈ పరాయిచోట నిజంగానే జ్వరం వస్తే ఎంతప్రమాదమో మీరే చెప్పండి.

రమే – అది మంచిది కాదుగాని, ఈ రాణీ కష్టపడి చేసినవంట తినకపోవటం మాత్రం ఏమంత మంచిది చెప్పు?

రమ – ఈ మాత్రానికేనా! ఈ కానిచోట నే నేమీ ఎక్కువగా చెయ్యలేకపోయాను.

రమే – నీ వంటల సంగతి ఎవ రాలోచించారు? ఈ ఆదర – సత్కారాలు, శ్రద్ధ – నా కిం కెక్కడ లభిస్తాయి?

రమ – మీ ఇంట్లోమాత్రం ఆదరించేవారి కేం కొదవ?

రమే – ఇంతశ్రద్ధ ఇం కెవరికివుంటుంది చెప్పు! చిన్నప్పుడే అమ్మ చనిపోయిందామె. తర్వాత పెద్దమ్మదగ్గరైనా ఎన్నాళ్ళోలేను. ఆ తర్వాత మేనమామవద్దకు వెళ్లానేగాని, అక్కడా మేనత్త మృతిచెందినందున, యిల్లు హోటల్లాగే

వుండేది. అలహాబాదులో చదువుతూండగాను హోటలే గతి అయింది. గయ ఇంజనీరింగు కాలేజీలో చదివేటప్పుడూ కోతకలిగించే హోటలు తప్పలేదు. ఇష్టమైతే తినటం, లేకుంటే మానటం. లేదనే శత్రువులూ లేరు ప్రతిమాలే బంధు - మిత్రులూ లేరు.

(రమ మౌనంగా ఉంటుంది)

రమే - ఒంట్లో బాగాలేదని కడుపునిండా తినకపోయినా, నా జీవితంలో యిది సుప్రభాతంలా వుంది. నా జీవితప్రవాహమే ఒక్కసారిగా మారినట్టుంది.

రమ - (తలదించుకొని) మీరు ప్రతివిషయం యిలా పెంచి మాట్లాడుతున్నా రేమిటి?

రమే - పెంచగలశక్తి వుంటే తప్పకుండా పెంచేవాణ్ని. కాని నా కా శక్తిలేదు.

రమ - అది నా అదృష్టమే. ఇంకా. అధికశక్తి వుంటే నే నిక్కడనుంచి పారిపోవాల్సివచ్చేది. ఇంటికి వెళ్ళి తర్వాత మీరు నన్ను తిట్టుకోకుండా ఇదీ మేలే. రమ పిలిచి, కడుపునిండా తిండైనా పెట్టలేదని నలుగురితోను చెప్పకుగా!

రమే - లేదు రాణీ! ఎవరిముందూ నిన్ను నిందించను, అంతే కాదు, నిన్ను పొగడను కూడాను. నా కీ రోజు నిందకు ప్రశంసకు అతీతమైనది. వాస్తవానికి కడుపునిండడమే గాక మరోవిధమైన తృప్తికూడా వుంటుందని ఇంతకుముందు నే నెరుగను.

రమ - ఇవాళే మొటమొదటిసారిగా తెలిసిందా ?

రమే - అవును, ఇవాళే తెలిసింది

రమ – తెలుసుకోవలసినది ఇంకా వుంది. కాని, ఆవాళ నాకు కబురు పంపండి.

రమే – అంటే ?

రమ – అన్ని విషయాలకు వుద్దేశ్యం తెలుసుకోవాలనటాని కూ్కాడ వేరే వుద్దేశ్యం ఏముంటుంది? సరేగాని, నిజం చెప్పండి, నన్ను మీరు ఆనవాలు పట్టనేలేదా?

రమే – ఎలా గుర్తుపట్టగలనో నువ్వే చెప్పు ? చిన్నప్పుడు చూచాను. చాలాకాలానికి తిరిగివచ్చిన తర్వాత నీ ముఖం ఎప్పుడు చూచాను? నీ మొహం చూడాలనుకున్నప్పుడల్లా నువ్వు మొహం ప్రక్కకుపెట్టుకోవడమో, తల క్రిందికి వంచుకోవటమో జరిగింది. అందువల్లే, ఎప్పుడో కలలో చూచానేమో ననిపించింది ఇవాళ చూడగానే. అటువంటి కల...

రమ – సరేగాని, మీరు రాత్రిపూట ఏం భోంచేస్తారు?

రమే – ఏది లభిస్తే అదే.

రమ – నా కొకసంగతి చెప్పండి: మీ రింత నిర్లక్ష్యంగా వుంటున్నా రెందుకని? మీ ఏ వస్తువు ఎప్పు డెక్కడ వుంటుందో, యెటుపోతుందో తెలియదట ? దేనియందూ మోహ-మమత లే లేనట్టుంది. అంతా ఏదో శూన్యంలో మునిగి తేల్తున్నట్టుంది.

రమే – నన్ను గురించి ఇంతగా చెప్పిం దెవరు ?

రమ – ఇది తెలుసుకొని ఏంచేస్తారు? ఇంటికి వెళ్ళాక చెప్పిన మనిషితో జగడమాడటానికా?

రమే – అయితే మనుష్యులతో జగడమాడుతూ తిరగటమే నా పని అనుకుంటున్నావా?

రమ – అదేగా చేస్తున్నపని. మీరు ఊళ్ళోకి వచ్చినప్పట్నుంచీ నాతో తగాదాలేనాయె. మా పెద్దమ్మ మా ఇంటికి యజమానినా యేం? లేక నే నామెచే ఆమాటలు అనిపించానను కున్నారా–నా మొహామే చూడదలచుకోక పోవటానికి? నా సాక్ష్యంకోసం మనిషిని పంపారు—చెరువులోనిచేపల్ని దొంగిలించింది నేనా?

రమే – సాక్ష్యం కోరలేదే—జవాబు కోరాను, అంతే. నీ జవాబుకు తిరస్కారమేమీ జరుగలేదుగా రాణీ!

రమ– లేదు. మీరు తిరస్కరించలేదుకాబట్టే, ఆ తప్పంతా నా నెత్తిమీదకివచ్చిపడింది. ఈ భారం నాకు అనుభవం కావటంలేదూ? ఈ దండన నేను తెలుసుకోలేనా? గ్రామం మొత్తంలో మీకు వ్యతిరేకంగా ఎవ రేంచేసినా దాని బాధ్యత నాదేనా? మీ కోపమంతా నాపైనేనా? మీరు పట్నంలో ఈ న్యాయమే నేర్చుకువచ్చారు కాబోలు!

దాసి – (ప్రవేశించి) అమ్మగారూ, సామానంతా మూటలు కట్టించారా? ఆలస్యమైతే ఆరుగంటల బండి అందదు.

రమ – కుముదా! దీని కింత తొందర రెందుకు?

దాసి – మేఘాలు క్రమ్ముకొచ్చాయి. వాన వచ్చేటట్టుంది.

రమ – కురవనీ; మీరు ఎడారిలో కూర్చోలేదుగా.

దాసి – లేదులెండి; నౌకరుతో సామాను సర్దమని చెవుతాను.

(వి క్ర్మ మ ణ)

రమే – మీరు సాయంత్రంబండికి వెళ్ళాలను కుంటున్నారు కాబోలు?

రమ – అవును: మీరు?

రమే — నేనా? నేను రేపల్లా యిక్కడవుండక తప్పదు.

రమ — అసలే మీా ఒంట్లో బాగుండలేదు. అందులోను వర్షా కాలం. మీారెక్కడవుంటారు?

రమే — ఎక్కడో వుంటాను. స్వామి పూజనిమిత్తం వచ్చే యీా యాత్రికులందరూ ఉండటంలా?

రమ — వారి విషయం వేరు. మీారు పూజకోసం రాలేదుగా. మీాకు ఎవరిస్తారు చోటు?

రమే — (నవ్వి) ఎందుకోసం వచ్చిందీ మొహాన రాసి వుంటుందా?

రమ — (నవ్వి) అవును, రాసేవుంటుంది. తారకనాథుని దయ వల్ల భక్తులు దాన్ని చదువగలరు ఆవిధంగా భక్తి లేని వారిని తెలుసుకొని వెళ్ళగొట్టేస్తారు. మీారు పక్క వగైరా కూడ తెచ్చుకోలేదే?

రమే — అన్నీ తామే తెస్తామన్నారు.

రమ — చాలా మంచి యేర్పాటే! ఒంట్లో బాగాలేదు. పైన మేఘావృతమైవుంది. వెంట ఒక్క నౌకరైనా లేదు. ఒక కప్పుకునేదీ లేదు, పక్కకూలేదు. భోజన సదుపాయం అసలేలేదు. అయినా దేనిగురించీ చింతవున్నట్టే లేదు. ఎప్పుడెక్కడ యేదిలభించితే అదే ఆధారం. అచ్చంగా పరమహంసలాగే! ఏమిటి ఇలా తయారయ్యారు?

రమే — ఎటూ తొడవరూ లేనివారికి అలాగేజరిగిపోతూంటుంది.

రమ — అలాగే కన్పిస్తోంది. అయితే ఇవాల్టికి ఈ యింట్లోనే వుండిపోండి.

రమే — కాని యింటివారు...

రమ - వారి కేమీ అభ్యంతరం వుండదు. వారికి ఇలాంటి స్వల్పవిషయాలు లెక్కలోవికావు. వారు వుండనిస్తారు లెండి.

రమే - కాని. నీ బెడ్డింగు వుంచివెళ్లాలి రమా!

రమ - అలాగే వుంచివెళ్తాను. కాని మళ్ళీ నాకుపంపాలి; ఎక్కడేనా పారవేయకూడదు సుమా.

రమే - బెడ్డింగు యెలా పారవేస్తాను? నువ్వు నన్ను మరీ పిచ్చివాణ్ణిగా యెంచుతున్నావే. ఎవరో నాగురించి నీకిలాంటి తప్పుడు అభిప్రాయం కల్గించివుంటారు.

రమ - (నవ్వి) ఇం కేం చెడ అభిప్రాయం కల్గుతుందిలెండి. మా పెద్దమ్మ కల్గించివుంటుంది. అయినా ఆమె యిక్కడ లేదుగా. మీరు నిర్భయంగా విశ్రాంతి తీసుకోండి. ఈ లోగా నేను తలిమ్మాపనులు పూర్తిచేసుకుంటాను. (వెళ్ళేందుకు లేచి నుంచుంటుంది.)

రమే - ఇంటివారితో పరిచయం కాకపోతే...

రమ - మాకు చాలా చిన్నతనంనుంచీ పరిచయం వుంది. ఇప్పుడేమీ ఆలోచించనక్కరలేదు. బాల్యంలో 'రాణీ' అని పిల్చేవారే ఆమెదే యీ యిల్లు.

రమే - ఇది నీ యిల్లేనా? ఇక్కడ నీకు యి ల్లెందుకు?

రమ - చెప్పానుగా ఈ స్థానం నాకు బాగుంటుందని. అందువల్లే నేను ఇక్కడికి తఱచుగా వస్తుంటాను.

రమే - స్వామియందు నీకు పరమభక్తి కాబోలు!

రమ - దీనిని భక్తి అనరు. కాని జీవించివున్నంతకాలం ఏదో చెయ్యాలిగా.

దాసి — (ప్రవేశించి) అక్కా, వానజల్లు ఆరంభించింది. ఇవాళ వెళ్ళడం కష్టమే.

రమ — ఇవాళ ప్రయాణంసాగదా? అయితే రేపే వెళదాం.

దాసి — అట్లయితే బ్రతికిపోయాం. కాని ఇవాళే వస్తామని కబురుచేశామే? ఇంటివద్ద ఆదుర్దాపడతారేమో

రమ — కుముద! మధ్యమధ్య ఆదుర్దాపడటం మంచిదేలే, నే వస్తున్నా పద.

(దాసి నిష్క్రమణ)

రమే — నామూలంగానే ఇవాళ నీ ప్రయాణం ఆగిపోయింది.

రమ — మీగురించికాదు, మీ అనారోగ్యంవల్ల. మొహం చూస్తే జ్వరం వచ్చేటట్లేవుంది.

మూడో దృశ్యం

(గ్రామమార్గం. పగలు మూడోజాము ఎడతెరపిలేకుండా మూడురోజులు వర్షం కురియుటవల్ల కాలువలు, చెరువులు, గుంటలు నిండుగావున్నై. దారి బురదమయంగా వుంది. ఇంతకుముందే వాన వెలిసింది. చేతికర్ర, గొడుగు పుచ్చుకొసి వేణి, గోవిందుల ప్రవేశం. వారి బట్టలమీద బురద నీరు చిందిన మరకలు కనపడుతుంటాయి.)

గోవింద – (చాటునుంచి) ఇంకా సందేహం ఎందుకంట? కట్ట తెగ్గొట్టి నీరు వదిలెయ్యమని చెప్పేందుకు మహోచ్చట్టం దిగొచ్చాడు! లేకపోతే పొలాలు మురుగుతో మునిగిపోతాయట, మునిగిపోతే మునగనీ. ఈ అలగాజాతి ధైర్యం చూచి ఏడవాలో నవ్వాలోకూడ

వేణి – జవానును, గోపాలుణ్ని పంపాను. రమమొఖాసా పీక్‌పురం అక్కయ్యకొడుకు దగ్గరికి కూడ కబురుపంపాను. వాళ్ళిద్దరే వందమందికి జవాబివ్వగలరు.

గోవిం – మంచిపనిచేశావు బాబూ! నేను పుగాకువేసి చిలుము పీలుస్తుండగానే మీ నౌకరు వచ్చేశాడు. 'ఏమిటిరా హరీ, వానలో తడుస్తూవచ్చావ్' వని అడిగాను. 'పెదబాబుగారు పిల్చుకురమ్మన్నా' రని చెప్పాడు బడాయి చెప్పుకోవటం కాదుగాని బాబూ, యింక ఒక్కడమ్మపిలిస్తే ఒట్టు! చప్పున గొడుగు, కర్ర చేతబట్టి బయల్దేరాను. మీ అత్త 'ఈగాలీ, వానలో ఎక్కడికండీ' అంటూ వెనకనుంచి కేకలు సాగించింది. 'పోవే పిచ్చిదానా! పెదబాబు కబురం పితే, వానేమిటి వంగిడేమి'టని చక్కా. వచ్చేశాను. నీ కబురువస్తే యింకా వెనక-ముందాడటమా!

వేణి – మీతో చెప్పకుండా నే నొక్క-అడుగైనా ముందుకు వెయ్యనని మీకు తెలుసుగా. నాదగ్గర వచ్చి-మొత్తు కొని ఏమీ లాభంలేకపోయేసరికి ఆవిధవలంతా కుయ్య పెట్టుకోవటానికి ఆ రమేశ్ వద్దకు పోయారు వాడు ఒక్క పశుప్రాయుడు. నష్టమైతే అయింది, కట్టతెగ్గొట్టాం దనేస్తా డేమో!

గోవిం – అంటాడుకూడాను. పెదబాబూ, ఆ కులభ్రష్టుడు ఏమైనా చెప్పగలడు. (మెల్లగా) రమకు కబురంపావుకదూ? ఆ పిల్లబుద్ధి ఎప్పుడూ ఒకలాగేవుండదను. బీదా – బిక్కల ఏడుపులు-మొత్తుకోళ్ళు విని, ఆవిడకూడా సరే నంటుం దేమో!

వేణి — ఆ భయంలేదులే, నే నామెకు వుదయాన్నే చెప్పి సరిచేశాను. నిన్నసాయంత్రంనుంచే చెవికొరుకుడు చూస్తున్నాకదూ! అదుగో, కొందరు వెధవలు యిటేవస్తున్నారు.

(కొందరు కృషికులు ప్రవేశిస్తారు, వారు అపాదమస్తకం బురద నీరు కొట్టుకొని వుంటారు)

కృషికులు — (ఏకకంఠంతో) దయ తలచండి బాబూ, పేదవాళ్ళం. రక్షించాలి. ఈ పంట మునిగిపోతే మా పిల్లా-జెల్లా మాడిపోతారు.

గోవిం — ఏమోయ్ సనాతనా, మీరు చినబాబు దగ్గరకు పరుగెత్తారుగా, ఇప్పు డాయన ఆదుకోడూ?

సనాతనుడు — గంగూలీ బాబుగారూ! కొందరు వెళ్ళారులెండి. మే మీ బాబుగారినే నమ్ముకున్నాము; వీరిపాదాలే పట్టుకుంటాము. (వేణీబాబు పాదాలపైబడి ఏడుస్తాడు)

రెం. కృషి — (వేణీపాదాలు పట్టుకొని) మమ్మల్ని బ్రతికిస్తారో చంపుతారో మీ దయ! మీపాదాలు వదిలిపెట్టము.

వేణి — (విదలించి పాదాలుతప్పించుకొని) పో పొండి; నీటితీరువా రెండువందలు మే మెందుకు నష్టపడతాం?

—పదండి, మనం వెళదాం ఇంకా పనులున్నై.

(వేణి, గోవిందులు వెళ్ళటానికి ఉద్యుక్తులవుతారు)

కృషికులు — పెదబాబూ, గంగూలీగారూ! అయితే నిజంగానే మమ్మల్ని చంపివేస్తారా?

గోవిం — (ఆగి వెనుదిరిగి, మొహం మింతచేసి) మీరు చస్తారో బ్రతుకుతారో మా కేంతెలుసు?

(ఇద్దరూ నిష్క్రమించుతారు)

కృషీకులు – అయ్యో దేవుడా! నిజంగానే మమ్మ చంపివేస్తావా! పైనవుండి అంతా చూస్తున్నావుగదా, దీని కేమీ దారి చూపవా?

(అందరూ నిష్క్రమణ)

నాలుగో దృశ్యం.

(రమ యింటిముందరిభాగం, సంధ్యా సమయం. ప్రాంగణంలో ఒక ప్రక్కన చండీమండపం కొద్దిగా కనపడుతూంటుంది. రెండో వేపున తులసికోట. రమ చేత్తో దీపంపట్టుకొని మెల్లగావస్తుంది. దీపం తులసి కోటదగ్గరపెట్టి, వంగి నమస్కరిస్తుంది. అంతలో రమేశ్ మెల్లగప్రవేశించి ఆమె తలవేపున నిలబడతాడు.]

రమ – (తలెత్తి, అకస్మాత్తుగా రమేశ్ను గాంచి,ఆశ్చర్యంగా) ఆఁ, మీరా! ఎక్కణ్ణుంచి?

రమే – రమా! నే నొక అవసరమైన పనిమీద వచ్చాను.

రమ – (చిరునవ్వు నవ్వి) ఇలాగేనా వచ్చి నుంచునేది? ఎవరైనా చూస్తే దీపంపెట్టి యింతసేపూ నేను మీకే నమస్కరించుతున్నా ననుకుంటారు!

రమే – నేను నీ వద్దకే వచ్చాను రమా!

రమ – (నవ్వి) అది నాకూ తెలుసు. కాకపోతే: మా పెద్దమ్మ కోసం వచ్చారని అన్నానా నేను? (దీపం చేత్తో తీసుకొని లేచి నిలబడుతుంది) చెప్పండి, ఏమిటి పని?

రమే – నువ్వంతా వినేవుంటావు. నీళ్లు బయటికి వదలటాన్ని గురించి నీ అభిప్రాయం తెలుసుకోవటానికే వచ్చాను.

రమ – నా ఉద్దేశ్యమా?

రమే – అవును. నీ అభిప్రాయంకోసమే ఇక్కడికి వచ్చాను.

రమా! ఆపత్సమయంలో దీనులకోరికను నువ్వు కాదనవని నే నెరుగుదును.

రమ – నీళ్ళు వదలటం అవసరమే కాని, యిదెలా కుదురుతుంది రమేశ్ బావా? పెదబావ యిష్టపడలేదుగా.

[వేణి, గోవిందుల ప్రవేశం]

వేణి – లేదు. నేను ఒప్పుకోను, ఎందుకు వదలాలి? రెండు మూడు వందలరూపాయల చేపలు పోతాయని ఎరుగుదురా? ఆ డబ్బు రైతులు యిస్తారా?

రమే – రైతులు పేదవాళ్ళు. వారింతడబ్బు యెక్కడ తెస్తారు? అన్నయ్యా, మీ రీ విషయం కాస్త ఆలోచించిచూడండి.

వేణి – ఆలోచించాన్లే. కాని, రమేశ్! మనం యింతడబ్బు ఎందుకు నష్టపడాలో తెలియటంలేదు. (గోవిందునితో) చూచారా, మాతమ్ముడుగారు జమీని ఇలాగే నిర్వహిస్తాడు! తమ్ముడూ, ఆ వెధవలు ప్రొద్దుటనుంచీ మా యింటివద్దే ఏడుస్తూ పడివున్నారు. నాకు అంతా తెలుసు. మీ యింటివద్ద జవానులేడూ? వాళ్ళపాదాలకు చెప్పుల్లేవా అని అడుగుతున్నాను. వెళ్ళు, పోయి ఆ ఏర్పాటేదో చెయ్యి! నీకు దానంతట అదే తగ్గిపోతుంది. (గోవిందునితో కలసి 'హిహ్హిహ్హా' అని నవ్వుతాడు)

రమే – కాని, మనం ముగ్గురం రెండువందల నష్టాన్ని తప్పించుకోవటానికే చూచుకుంటే, పాపం! ఆ దౌర్భాగ్యుల యేడాదిగ్రాసం నాశనమైపోతుంది అన్నయ్యా! వాళ్ళ అయిదారువేల రూపాయల పంట మన్నైపోతుంది.

వేణి – అయితే కానీ; వాళ్ళకు అయిదువేల రూపాయలు నష

మైతే మనకే, యాభై వేలుపోతే మనకే? ఆ వెధవలకోసం రెండు వందలరూపాయలు నష్టపడతామా తమ్ముడూ?

రమే – అయితే వాళ్ళు సంవత్సరమంతా ఏం తింటారు?

వేణి – (నవ్వి, తలపంకించి, ఉమ్మేసి) ఏం తింటారా? నువ్వు చూస్తూవుండు – ఆ వెధవలు భూములు తాకట్టు పెట్టి డబ్బు తీసుకోవటానికి మనవద్దకే వస్తారు. తమ్ముడూ, నువ్వు కొంచెం తాపీగా ఆలోచించి పనిచెయ్యి. మన పెద్దలు మనకు యిచ్చిపోయినట్లే మనమూ క్రిందా మీదా పడి మన సంతానానికి కూడా వుంచిపోవాలి. వాళ్ళేం తింటారని అడిగావుకదూ? అప్పుచేసితింటారు. లేకపోతే వాళ్ళని నీచ జాతి అని ఎందుకన్నారు?

గోవింద – అది ఋషులు, మునులు చెప్పిన శాస్త్రోక్తి; మీరూ నేనూ కల్పించినదా ఏమిటి?

రమే – మీరు వాళ్ళేమైతే యేం అనుకున్నప్పుడు ఇంక చర్చించి ప్రయోజనమేముంది? (రమతో) రమా! సీపీక్ పురం అక్బరు లేదూ, అతని కొడుకులకు కబురంపాను. (గోవిందునితో) పదండి, మనం అలాపోయి చూద్దాం. ప్రొద్దుకూకుతోంది కూడాను.

గోవింద – అలాగే. రా బాబూ, పోదాం.

(ఇద్దరూ వెళ్తారు)

రమే – రమా, నువ్వు 'సరే' నను. ఆయన ఒక్కడూ కాదన్నంతమాత్రాన యింతఅన్యాయం జరగటమా? నేనిప్పుడే వెళ్ళి కట్ట తెగ్గొడతాను.

రమ – మరి, చేపలుపోకుండా ఏమిఏర్పాటు చేస్తారు?

రమే – ఇప్పుడు అంత నీరుండగా చేపలు పోకుండా చేయ డానికేమీ ఉపాయం లేదు. మన మీ నష్టం భరించక తప్పదు. లేకపోతే గ్రామంలో జనం చచ్చిపోతారు.

[రమ మాట్లాడదు]

రమే – మరి, నువు ఒప్పుకున్నట్లేనా?

రమ – ఊఁ హుఁ! నే నింత నష్టం భరించలేను. అదీగాక ఈ ఆస్తి నాదికాదు. తమ్ముడిది. నేను వాడికి సంరక్షకురాలిని మాత్రమే.

రమే – కాదు, ఇందులో సగం ఆస్తి నీదని నాకు తెలుసు.

రమ – అది పేరుకుమాత్రమే. యావదాస్తి జతిన్‌కే దక్కు తుందని నాన్నగారికి తెలుసు. అందువల్లే నాపేర సగం వ్రాసిపోయారు.

రమే – [వినయపూర్వకంగా] రమా! ఇది యేపాటంతనష్టం? నువ్వు కలదానవు. నీకీనష్టం ఒక లెక్కలోదికాదు. ఈమా త్రానికి నువు జనాన్ని ఆకలితో చావనీవద్దని బతిమాలు తున్నాను. నేను నిజం చెపుతున్నానునువ్వింత కాఠిన్యం చూపుతావని కలలోకూడ తలచలేదు.

రమ – నేను నష్టం భరించలేకపోవటమే కాఠిన్యత చూపటమ యితే సరే, కఠినురాల నే అనుకోండి. మరి మీ రింత దయ గలవారైనప్పుడు మీ రే ఆనష్టం అంతా భరించకూడదూ?

రమే – రమా! డబ్బువ్యవహారం వచ్చినప్పుడే మనిషి నిజ రూపం బయట పడుతుంది. మోసం – కపటం అప్పుడు తెల్లవు. అలాగే ఇవాళ నీ యథార్థస్వరూపం కన్పడు తోంది. కాని నువ్విలాంటిదానవని నే నెన్నడూ అనుకో

లేదు. నువ్వింతకంటె గొప్పదానవని, ఏ రండదికంటె ఉన్నతస్థానంలో వున్నావని తలచాను. నిన్నింక కఠిను రాలివనటం కూడా తప్పే. నీ వతినీచురాలివి, హీనురాలివీని.

రమ – ఏమన్నారు, నే నెలాంటిదాన్ని ?

రమే – నువ్వతి నీచురాలివి. నే నివ్వా ళెంత వ్యాకులంగా వున్నదీ తెలిసే, ఆ దీనుల నోటివద్ద కూటిబిలువ నావద్ద గుంజుకోవాలనుకుంటున్నావు. ఈ మాట అన్నయ్యకూడ నోటితో అనలేకపోయాడు. కాని, స్త్రీవయి వుండీన్నీ నువ్వు తేలిగ్గానే చెప్పగలిగావు. సరే, రమా, నీ కివాళ ఒక మాట చెప్పిపోతున్నాను – నేనూ యీ నష్టాన్ని రా బట్టుకోగలనుసుమా! కాని, మనిషి జాలిబుద్ధిమీద దెబ్బ కొట్టడంవున్నదే అది ప్రపంచంలో సమస్త పాపాలకు మించిన పాపం. నువ్వివాళ ఆ పాపానికే ఒడిగట్టి నావద్ద డబ్బు లాగడానికి వలపన్నావు.

[రమ విహ్వల అయి, హతబుద్ధిలా చూస్తుంటుంది]

రమే – నా బలహీనత యేదో మీరు బాగా యెరుగుదురు. కాని దాన్ని నొక్కినందువల్ల ఇవాళ ఒక బిందువురసమైనా రాదు. మరి నే నేంచేసానోకూడ నీకు చెప్పే వెళ్తాను. నే నిప్పుడేపోయి కట్ట తెగ్గొట్టిస్తాను. మీరు నన్నడ్డగించగల్గితే ఆ ప్రయత్నం చేసుకోండి.

[రమేశ్ వెళ్తూంటే రమ పిలుస్తుంది]

రమ – కొంచెం వినిపొండి. నా యింట్లో నన్ను మీ రియిష్టం వచ్చినట్లు అవమానించినదానికి నే నేమీ అనదలచుకో లేదు. కాని మీరు ఆ పనిమాత్రం చేయకండి.

రమే – ఎందువల్ల?

రమ – మీ రింత అవమానించినా నేను మీతో తగాయిదా పడదలచుకోనక పోవటంవల్లనే.

రమే – అయితే?

రమ – బహుశా అక్కడికి అక్కరకు రాని శ్రద్ధా సుము కావేరి వుంటుంది.

రమే – నీ అక్కరకుముకా కో ఎవరైన రెండవున్నారో నే నెరుగను, తెలుసుకోవాలనీ లేదు. తగాయిదా – కొట్లాట లంటే నాకు ఇష్టంలేదు కాని, ఇప్పుడు నీ సద్భావానికి నా ముందేమీ విలువలేదు. (అని విసురుగా వెళ్ళిపోతాడు)

పెత్తల్లి – (ప్రవేశించి) ఎవరే అమ్మాయ్! బిగ్గరగా మాట్లాడు తున్నాడు? గొంతు విన్నదిలాగే వుందే?

రమ – ఎవరూ లేదులే.

పెత్తల్లి – అయితే మెవరూ లేకుండానే నాకు వినపడిందం టావా? దీపం వెలిగించి పూజకు కూర్చున్నానో లేదో, ఎవరో ఘర్షణపడుతున్నట్లు విని, లేచివచ్చాను.

రమ – ఆయన వెళ్ళిపోయాడులే. నువుపోయి పూజచేసుకో. (లోపలివేపు చూస్తూ) కుముదా!

కుముద – (ప్రవేశించి) ఏమిటి అక్కా?

రమ – కాస్త పెద్దత్తగారి యింటిదాకా నా వెంటరా.

పెత్తల్లి – ఈ వేళప్పుడు అక్కడికి కెందుకే?

రమ – చూడు పెద్దమ్మా, ప్రతిదీ నీ కెందుకమ్మా. పద. కుముదా!

కుముద – రా, వెళదాం. (ఇద్దరూ వెళ్తారు)

పెత్తల్లి — అయ్యో తల్లీ! కొట్టొచ్చావే! తారకేశ్వరం సంగతి పదిమందీ వినకపోతారా! నలుగురితోను పోట్లాడలేక నే చస్తున్నాను! (నిష్క్రమణ)

(వేణి, గోవిందులు, దెబ్బలుతిన్న అక్బరు, అతని కొడుకులిద్దరు- గౌహర్, ఉస్మాన్‌లు ప్రవేశం)

అక్బరు — (స్తంభాన్ని ఆనుకొని కూర్చునివుంటాడు. మొహం మీద రక్తంమరకలుంటాయి) అరె అల్లా!

గౌహర్ — (తలమీది నెత్తురు తుడుచుకొని) ఏం అబ్బా, బాగా బాధగావుందా?

అక్బర్ — యా అల్లా!

వేణి — నామాటవిని స్టేషనుకు పద అక్బర్! వాడికి ఏడేళ్ళు జైలుశిక్ష పడకపోతే నన్నడుగు.

రమ — (ప్రవేశించి) అరె, ఎవరు మిమ్మీవిధంగా కొట్టింది? (అని దగ్గరగా కూచుంటుంది.)

అక్బరు — (ఆకాశంవేపు చెయ్యెత్తి) అల్లాయే.

వేణి — అల్లా, అల్లా! 'అల్లా అల్లా' అంటూఇక్కడకూర్చుంటే ఏమవుతుంది? స్టేషనుకు రమ్మంటున్నాను. ఇందుకు బదులుగా నేను వాడికి పదేళ్ళశిక్ష వేయించకపోతే — రమా! నువ్వు మాట్లాడవేం? నావెంట పోలీసుస్టేషనుకు రమ్మని చెప్పు యితనితో.

రమ — అక్బర్! నిన్నిలా గాయపర్చింది ఎవరు?

అక్బరు — చినబాబు అమ్మాయిగారూ!

రమ — అలా జరుగుతుందా? మీ బాబూకొడుకులు ముగ్గుర్నీ

చినబాబు ఒక్కరే కొట్టారా? ఇది మూడువందలమంది కూడ చేయలేని పనే!

అక్బరు – అదే జరిగింది అమ్మాయిగారూ! – శెభాష్ చినబాబూ! నువ్వు నిజంగా తల్లిపాలుతాగావు! కర్రతిప్పట మంటే అదీ!

గోవింద – అరె, ఈ మాటే స్వేమనుకువచ్చి చెప్పనుంటున్నాను. నీ కా చినబాబుకర్ర తగిలిందో, ఆ వెధవ భజ్జూగాడి దెబ్బ తగిలిందో – అదే చెప్పు.

అక్బరు – ఆ పొట్టిగుంటడా నన్నుకొట్టేది? కర్రతిప్పటం వాడి కేం తెలుసయ్యా? ఏం గౌహార్, నీ కోలిదెబ్బకే కూలి పోయాడు గదూవాడు?

(గౌహర్ నోటితో ఏమీ చెప్పక 'అవు'నని తలూపుతాడు)

అక్బరు – నా దెబ్బే తగిలితే వాడు చావనే చచ్చేవాడు. గౌహార్ దెబ్బతోనే వాడు 'అమ్మో' అంటూ పడిపో యాడు అమ్మాయిగారూ!

(గౌహర్ మళ్లీ తలూపుతాడు)

అక్బరు – ఆ తర్వాత – అమ్మాయిగారూ – చినబాబు వాడి చేతిలో కర్ర తీసుకొని గండివద్దకు పోయి నిలబడ్డాడు. యింక మే మాయన్ను కదిలించలేకపోయామమ్మా. చీకట్లో ఆయనకళ్లు పులికళ్ళలా మెరిసినై. ఆయన 'అక్బర్, నువ్వు ముసలివాడివి. దూరంగా తప్పుకో. కట్ట తెగ్గొట్టక పోతే ఊళ్ళో జనమంతా ఆకలితో మాడిపోతారు. నువ్వు వ్యవసాయం చేస్తున్నావుకదా! నీకూ పొలమూ – పుత్రా

వుందిగా! నీవంటే నష్టమైతే నీ కెలా వుంటుందో ఆలో చించు' అన్నాడు. నేను సలాంపెట్టి 'మమ్మల్ని రాణీ అమ్మగారు పంపారు చినబాబూ, మేము ప్రాణంపోయినా కట్ట కాపాడుతామని చెప్పివచ్చాము. మీరు అడ్డంరాకండి బాబూ! మీచాటున పలుగు పారలతో గండికొడుతున్న వాళ్ళపని పట్టి మేము వెళ్ళిపోతా' మన్నాను.

వేణీ - స్వామిద్రోహివెధవ, వాడికి సలాంకొట్టివచ్చి, ఇక్కడ గప్పాలు కొడుతున్నాడు.

(అక్బరు, అతని కొడుకులు ప్రతివాదానికి చేతులెత్తుతారు)

అక్బరు - ఏమండోయ్ పెదబాబూ! మర్యాదగా మాట్లాడండి. స్వామిద్రోహం అనకండి, ముసల్మాన్‌బిడ్డలం ఏదైనా సహిస్తాంగాని, నమ్మకద్రోహ-మంటే సహించం తెలిసిందా! [చేత్తో మొహంమీది నెత్తురు. తుడుచుకొని] చూచారా అమ్మాయిగారూ! ఈయనగారు మమ్మల్ని స్వామిద్రోహుల మంటున్నారు! బాబూ, మీ కళ్ళతో చూస్తే తెలిసేది. చినబాబు అంటే ఏమిటో!

వేణి - [మొహం చిట్లించి] చినబాబు ఎలాంటివాడో అదే స్టేషనుకువచ్చి చెప్పరాదూ? కట్టమీద కావలాకాస్తుంటే చినబాబు వచ్చి కొట్టాడని చెప్పండి.

అక్బరు - [నాలుక కొరుక్కొని] తోబా! తోబా! పగల్నే రాత్రి అనమంటారా బాబూ?

వేణి - కాకపోతే మరోవిధంగా చెప్పు. ఈ రాత్రే స్టేషనుకు పోయి రిపోర్టిచ్చి, నీ గాయాలు చూపించిరా. రేపువారం

టుపుట్టించి, వాడిని జైల్లో పెట్టిస్తాను - రమా, ఇతనికి నువ్వైనా నచ్చచెప్పు. మళ్ళీ యిలాంటి అవకాశం దొరకదు.

(రమ మాట్లాడకుండా అక్బరువంక చూస్తుంది)

అక్బరు - (తలఅడ్డంగా త్రిప్పుతూ) లేదమ్మా, అవని నావల్ల కాదు.

వేణి - (గద్దించి) ఏం, ఎందువల్ల కాదు?

అక్బరు - (క్రుద్ధస్వరంతో) ఏంమాట చెపుతున్నారు పెద బాబూ? నాకు సిగ్గూ - శరమూ లేవూ? నాలుగు ఊళ్ళల్లోను సర్దారు అనిపించుకుంటున్నానే! - రాణీ అమ్మగారూ! మీరు సెలవిస్తే పోయి జైల్లో కూచుంటానుగాని, ఏ మొహం పెట్టుకొనిపోయి ఫిర్యాదుచేయను?

రమ - నువ్వు నిజంగానే స్టేషనుకు వెళ్ళవా అక్బర్?

అక్బరు - లేదు అమ్మాయిగారూ, నే నేంచేయమన్నా చేస్తాను గాని, స్టేషనుకుపోయి నా దెబ్బలు చూపించలేను - లే గొహర్! మనం ఫిర్యాదుచేయొద్దు, యేమీవద్దు; యింటికి పోదాం పదండి.

(ముగ్గురూ లేచి వెళ్ళడానికిఉద్యుక్తులవుతారు)

గోవింద - పెదబాబూ, వీళ్ళు నిజంగానే వెళ్ళిపోతున్నారే. అంతా వ్యర్థమేనా?

వేణి - రమా! వీళ్ళని ఆపవూ! యీ అవకాశం జారిపోతే మళ్ళీ లభిస్తుందా?

(రమ మాట్లాడకుండా తల వంచుకుంటుంది. అక్బరు, అతనికొడుకులు మెల్లగా బయటికి వెళ్ళిపోతారు)

వేణి - ఓహో, నాకు అంతా తెలిసింది!

గోవిం - అయితే మనం విన్నది అబద్ధం కాదన్నమాట!!

ఇద్దరూ విశ్రమింపుతారు

రమ - రమేశ్ బావాను వ్యంతపని చేస్తావని, చేయగల శక్తి నీకు ఉందని నేను కలనైనా ఊహించలేదు!

అయిదో దృశ్యం.

గ్రామంలో ఒకప్రక్క కొన్ని కూలిపోయిన మందిర శిథిలాలు కన్పిస్తూంటాయి. చెట్లు, లతా - గుల్మములతో నిండివుంటుంది. ఇటు వేపు జనసంచారమే లేనట్టుంది.

వేణి, గోవిందులు ప్రవేశం

గోవింద - (అతి జాగ్రతగా అటూయిటూచూచి) ఏ వెధవ అయినా ఇక్కడకూడ దాగి వింటాడేమో! బాబూ, నేను వలపన్ని త్రాడు చేత్తో పట్టుకున్నాను. కాస్త లాగితే, దభేల్‌మని పడిపోవటమే!

వేణి - పని అయినట్లేనా?

గోవిం - లేకపోతే నిన్నూ, నిన్నాంకే ఈ అడవిలోకి పిల్చుకొస్తానా బాబూ? - ఒరే భైరవాచారిగా! గుడ్డిగవ్వ విలువ చెయ్యని వెధవ్వి మా కెదురు వస్తావా? నీ బ్రతుకు యింకొకరికి రక్షకుడివా? ఇంక ముందు నీ తాతముత్తాతల భూమి నిల్పుకో! నీ కూతురు పెళ్ళి యెలా చేస్తావో నేనూ చూస్తాను!

వేణి - డిక్రీ అయిందా?

గోవిం - [చేతివ్రేళ్ళు పదీ పైకెత్తి] వెయ్యికీ, కాని - బాబూ - ఇంక ఒట్టిమాటలతో పనిజరగదు. చెరిసగం సుమా!

వేణి — (హుషారుగా) చెరిసగ మేమిటి? పదిఅణాలు, ఆరణాలు!

గోవిం — శెభాష్! చిరంజీవివి అవు, బాబూ! ఇంతేకాదు, దుర్గాపూజ సమీపిస్తోంది. ఈసారి ఆ యదుముఖర్జీ కూతురు రమ దుర్గ నెలా నిలబెడుతుందో చూడాలి! వచ్చేఫాల్గుణంలో తమ్ముడికి నడుగు యెలాచేస్తుందో కూడా నలుగురికీ చూపిస్తాను; లేకపోతే నా పేరు గోవిందగంగూలీయే కాదు.

వేణి — అయితే ఆ తారకేశ్వరంసంగతి నిజమేనా?

గోవిం — నిజంకాకపోవట మేమిటి? అప్పుడు వెంటవెళ్ళిన నౌకరువెధవ వూరకే చెప్పాడా? డబ్బాశపెట్టి, ఎంత బుజ్జగించినా లొంగనిదే! అప్పుడు నాపాదధూళి వాడినెత్తిన వేసి 'ఒరే, నువ్వెంత రమనౌకరు వయినా శూద్రుడివి. పిల్లలుగలవాడివి. బ్రాహ్మడి పాదధూళి నీ తలపైవుంది. ఇంక నువ్వు అబద్ధంచెప్పావా తెల్లవారకముందే నిన్ను పాము కాటువేసితీరుతుందిరా' అని భయపెట్టాను.

వేణి — ఆఁ, తర్వాత?

గోవిం — వెధవ బిక్కముగంవేశాడు. నేను 'ఒరే, నీనౌకరీ పోతే మళ్ళీదొరుకుతుందికాని, ప్రాణంపోతే మళ్ళీవస్తుందటరా' అన్నాను. అప్పుడు వాడు జరిగినదంతా చెప్పివేశాడు సాయంత్రం ఆరుగంటల బండికి ఆవిడ రాలేకపోయిందట. చినబాబు రాత్రిఅంతా అక్కడే వున్నాడట. భోజనం అయినతర్వాత, నవ్వులు, సరసాలూనట——

అయినా మన కెందుకు ఇతరులరు నిందించటం, జరిగినది మాత్రం నిజం!

వేణి — చూచారా, ఆవాళ అక్బరును స్టేషనుకు రానివ్వలేదు!

గోవిం — యెలా వెళ్ళనిస్తుంది? అయ్యోబాబూ, అలా పోని స్తుందా?

వేణి — హుఁ! చీకటిపడుతోంది, పోదాం పదండి.

గోవిం — పద (చప్పున వేణి చేయిపట్టుకొని) చూకుబాబూ, నేను ముందే చెప్పుతున్నాను—ఆ స్త్రీలో సగభాగం మేన ల్లుడు ఎక్కడ పట్టుకుపోతాడో— జాగ్రత్తసుమా!

వేణి — మీరా రా విషయంలో నిశ్చింతగావుండండి. నేను వుండగా అలాజరగటమే!

గోవిం ఈసారి రమకు సంతసొమ్ములో వాటా వదలటానికి వీల్లేదుబాబూ; కాని ఈ సంగతులన్నీ యిప్పుడప్పుడే పొక్కనివ్వకూడదు.

వణి — (నవ్వి) అలాగే చూద్దాంలెండి.

(ఇద్దరూ నిష్క్రమణ)

ఆ రో దృ శ్య ం.

రమేశ్ యింట్లో, చాలా ప్రొద్దుపోయినాకూడ రమేశ్ తన పడకగదిలో కూర్చుని ఏదో వ్రాస్తూ-చదువుకుంటున్నాడు. ఆకస్మింగా నేపథ్యంలో ఎవరిదో ఏడ్పు వినబడుతుంది. కొంచెంసేపట్లో గుమాస్తా గోపాలుని మెడకు వ్రేలాడుతూ భైరవాచార్యులు బిగ్గరగా కేకలు పెడుతూ ప్రవేశించుతాడు. రమేశ్ గాబరాగాలేచి నుంచుంటాడు.]

భైరవాచార్య — [ఏడుస్తూ) చినబాబూ, నా కొంపమునిగింది బాబూ!

రమే — ఏం జరిగింది గుమాస్తాగారూ?

గోపా — బాబూ, పనిపూర్తిచేసుకొని పడుకోవటానికి వెళు తున్నాను. ఇంతలో ఎక్కడినుంచో ఆచార్యులుగారు పరుగెత్తుకొని వచ్చి నా మెడను వాటేసుకున్నారు. నా మెడ వదలటం లేదు సరిగదా, యీ యేడుపూ ఆపటంలేదు.

రమే — ఆచార్యులుగారూ, ఏం జరిగిందండీ?

భైర — బాబూ, నాకు సర్వనాశనమైంది. ఇంక నేను పిల్లా - జెల్లలతో చెట్టుక్రిందే వుండాల్సివస్తుంది.

రమే — చెట్టుక్రింద ఎందుకని? ఇల్లేమయింది?

భైర — ఇంకా ఇల్లెక్కడిదిబాబూ? అది జప్తుఅయిపోయింది.

రమే — ప్రొద్దుటవరకూ ఏమీలేదే! ఇంతలో ఎవరు జప్తు చేయించారు?

భైర — గోవిందగంగూలీ వినమూను సంత్ ముఖర్జీ జప్తుచేయించాడు. (బిగ్గరగా ఏడుస్తాడు)

గోపా — అరె, నా మెడ వదలవయ్యా. బాబుగారితో అంతా వివరించి చెప్పండి. నన్నిలా గట్టిగా చుట్టుకోవటమెందుకు? వదలండి.

భైర — (గోపాలుని మెడవదలి) వెయ్యి ఎనభై ఏడు రూపాయల అయిదణాలన్నర — డబ్బుకు డబ్బూపోయింది, నేనూ నాశనమయ్యాను బాబూ!

గోపా — డబ్బు అప్పుతీసుకున్నారా?

భైర — లేదు, గుమాస్తాగారూ, ఒక్కదమ్మిడీ తీసుకోలేదు. అంతా శుద్ధఅబద్ధం. నోటుకూడా ఫోర్జరీయే. వ్లయింటు

చేసినదీ, సమను వచ్చిందీ, డిక్రీఅయిందే తెలియదునాకు. ఇల్లు జప్తుకూడా అయినట్టు నిన్న ఒకరిద్దరు చెప్పగా విని, కోర్టుకుపోయి విచారించితే తెలిసింది. వెయ్యీ ఎనభైయేడు రూపాయల –

రమే – ఇంత విడ్డూరం ఎన్నడూ వినలేదు గుమాస్తాగారూ!

గోపా – పల్లెటూళ్ళల్లో ఇలాంటివి చాలా జరుగుతుంటాయి బాబూ! పేదవాళ్ళమీద కోపం వచ్చినప్పుడు గొప్పవాళ్ళు ఇలాగే వారిని సాధించుతూంటారు. ఇదంతా వేణీబాబూ, గంగూలీగార్ల పనే. ఆచార్యులుగారు మొదట్నుంచీ మన తరఫునవుంటున్నారు. అందువల్లే ఇంతఘోరం జరిగింది.

భైర – అవును చినబాబూ, అంతే. అందువల్లే నాకీ విపత్తు వచ్చిపడింది.

రమే – మరి, గుమాస్తాగారూ! దీనికి ఉపాయమేమిటి?

గోపా – ఇది చాలా ఖర్చుతో కూడినపని. ఈ అప్పుపత్రమూ కల్పితమే, ఈ సాక్ష్యాలూ అబద్ధమే. ఈయన పేరుతో సంతకంచేసి యింకెవరో సమను తీసుకుని, ఆ మనిషే కోర్టుకువెళ్ళి, అప్పుతీసుకున్నట్టు అంగీకరించి వుంటాడు. కోర్టుకువెళ్ళి పూర్తిగా తెలుసుకోనిదే ఏమీ చెప్పలేము.

రమే – అయితే మీరు వెళ్ళి, అన్నివివరాలు తెలుసుకోండి. ఎంత ఖర్చయినాసరే, దీనికి ప్రతీకారం చెయ్యాల్సిందే. మళ్ళీ ఇంకెవరికీ యిలాంటి అన్యాయం జరక్కుండా ప్రయత్నించాలి.

శైర - (చప్పున రమేశ్ పాదాలపై పడి) బాబూ! చిరకాలం వర్ధిల్లు నాయనా! ఆయురారోగ్య సంతానవృద్ధి పొంది మహారాజులా జీవించు. దేవుడు మీకు...

రమే - (పాదాలు వదిలించుకొని) ఆచార్యులుగారూ! ఇంక మీరు యింటికి వెళ్ళండి. చేయగలిగిన దంతా సేవ తప్ప కుండా చేస్తాను.

శైర - భగవంతుడు మీకు -

రమే - ఆచార్యులుగారూ! చాలా ప్రొద్దుపోయింది యింక వెళ్ళండి.

శైర - దేవుడు మిమ్ము చిరంజీవిని చేయుగాక! మిమ్మల్ని -

నిష్క్రమణ

రమే - (నిట్టూర్చి) గుమాస్తాగారూ! ఇదేగా మన అభిమాన ధనం! ఇదే మనదేశ పవిత్ర, శాంత, న్యాయనిష్ఠగల గ్రామీణసమాజం!

గోపా - అవును, ఇదేనండి. ఈ పని వేణీబాబుదని అందరికీ తెలిసిపోతుంది. అందరూ చాటుమాటుగా చెప్పు కుం టారుగాని బయటపడి ఈ అన్యాయాన్ని ఎదిరించరు వెనుక గంగూలీ తన విధవ వదినను కొట్టి యింట్లోంచి వెళ్ళ గొడితే, వేణీబాబు ఆయనకు అండగావున్నందున ఎవరూ నోరెత్తలేదు. ఆమె యేడ్చి అందరితోను మొరబెట్టుకున్నది. అందరూ 'మే మేంచెయ్యగలం? భగవంతుని ప్రార్థించుకో, ఆయనే న్యాయంచెయ్యాలి' అన్నారు.

రమే - తర్వాత?

గోపా - ఆ గంగూలీయే ఇప్పుడు జనాన్ని కులబహిష్కారం చేస్తూ తిరుగుతున్నాడు. జీవచ్ఛవంలావున్న యీ సమాజానికి ఇలాంటివిషయాల్లో వల్లెత్తిపలికే సాహసంలేదు. నా చిన్నతనంలో యిలా కాదు. విధవ వదినగారిపై చేయిచేసుకొని ఎవరూ విముక్తిపొందేవారుకాదు. అప్పట్లో సమాజం శిక్షించేది, అపరాధి ఆ శిక్షను శిరోధార్యం చేయవలసి వచ్చేది.

రమే - అయితే ఇప్పుడా గ్రామీణసమాజమే లేకపోయిందా?

గోపా - యిప్పుడున్నదానిని మీరు వచ్చినప్పట్నుంచీ చూస్తూనేవున్నారుగా. పీడితులను రక్షించకుండా, దీనులను దుఃఖపథంలోనికే నెట్టుతున్నదానినే మనం 'సమాజ' మంటూ మహాపాపం చేస్తున్నాము. నేటి సమాజం మనల్ని రసాతలంవేపుకే ఈడ్చుకుపోతోంది.

రమే - (చకితుడై) గుమాస్తాగారూ, ఇదంతా మీ కెలా తెలిసింది?

గోపా - స్వర్గస్థులైన మీతండ్రిగారు చెప్పారు. ఇప్పుడుమీరు భైరవాచార్యుని ఉద్ధరించేందుకు సంకల్పించారే, ఆశక్తి మీ కెక్కడనుంచి లభించింది? అది వారి దయే. చిన్నబాబూ! ఇదేవిధంగా పేదలను, ఆపదల్లో చిక్కుకున్నవారిని వారు ఉద్ధరించటం నేను అనేకసార్లు చూచాను.

రమే - (రెండుచేతుల్తో మొహంకప్పుకొని) అయ్యో తండ్రీ!

గోపా - తెల్లవారవస్తోంది, యింక మీరు పడుకోండి చిన బాబూ!

రమే — సరే, నేను పడుకుంటాను; మీరు వెళ్ళండి.

[గోపాల్ వెళ్తాడు రమేశ్ నిద్రపోయే ప్రయత్నంలో వుంటాడు. ఇంతలో ద్వారంవద్ద ఎవరో వుండటంచూచి వులిక్కిపడతాడు]

యతీంద్రుడు — (లోపలికి తొంగిచూస్తూ) నేనే చినబావా!

రమే — (వాని దగ్గరకువెళ్ళి) నువ్వా యతిన్! ఇంతరాత్రివేళా? నన్ను పిలవటానికి వచ్చావా?

యతీం — అవును, మీ కోసమే.

రమే — నన్ను 'చినబావ' అనమని ఎవరుచెప్పారు?

యతీం — అక్క.

రమే — రమా? ఆమె నాతో ఏమైనా చెప్పిరమ్మన్నదా?

యతీం — కాదు, అక్క నన్నిక్కడికి తనతో రమ్మన్నది. అదేం, ఆమె యెదురుగా నుంచున్నది. (బయటికిచూస్తాడు)

రమే — (కంగారుగా ముందుకువచ్చి) ఏమిటి ఇవాళ నా కీ అదృష్టం? కాని నన్ను పిల్పించకుండా యింత రాత్రివేళ నువ్వే వచ్చావే? రా, లోపలికి రా.

[రమ అతిసంకుచితభావంతో లోపలికివస్తుంది. ద్వారందగ్గర్లోనే నేలమీద కూర్చుంటుంది. యతీంద్రుడు తన అక్కవద్దకూర్చోబోతాడు. కాని రమేశ్ ఒకపడకకుర్చీవిఅక్కడికియీడ్చిదానిలోపడుకోబెడతాడు]

రమ — ఇంకెంతో ప్రొద్దులేదు; తెల్లవారవస్తోంది. నే నొక భిక్షకోసం వచ్చాను, ఇస్తారా, చెప్పండి.

రమే — నన్ను భిక్ష అడగటానికి వచ్చావా? ఆశ్చర్యం! చెప్పు ఏంకావాలి?

రమ — (తలయెత్తి, కొంచెంసేపు రమేశ్ వంక రెప్పవాల్చకుండాచూచి) ముందు మీరు మాటయివ్వండి.

రమే - (తల అడ్డంగా త్రిప్పి) ఉహూం, అలా యివ్వలేను. ముందు అడిగేదేమిటో తెలియనిదే మాటఇచ్చేశక్తి నాకు లేదు రమా! దాన్ని నువ్వే నాశనంచేశావు.

రమ - నేను నాశనంచేశానా?

రమే - అవును, నువ్వే. ఆ శక్తి ప్రపంచంలో ఇం కెవ్వరికీ లేదు. నువు నమ్మినా, నమ్మకపోయినా సరే, నే నిప్పుడు నీతో ఒక యథార్థవిషయం చెవుతాను రమా! కాని, ఆ వస్తువు నశించివుండకపోతే - శాశ్వతంగా నశించకపోతే బహుశా నే నీ సంగతి నీ కెన్నడూ చెప్పేవాడినికాదు. కాని, ఇవాళ మన ఇద్దరిలో ఎవరికీ ఏమాత్రం హానిసంభవించే అవకాశంలేదు. కాబట్టే ఇప్పుడు బయటపెడుతున్నాను. ఆనాటివరకూ నీకు ఇవ్వలేనిదనేదియేదీనా వద్దలేదు. కాని, ఎందువల్లనో ఎరుగుదువా?

రమ - (తలాడించి) తెలియదు.

రమే - విని కోపగించుకోవద్దు. సిగ్గుపడనూ వద్దు. ఏ ప్రాచీన యుగంనాటి విషయమో వింటున్నావనుకో. రమా, నేను నిన్ను ప్రేమించుతూండేవాణ్ణి. నేను నిన్ను కోరినంతగా ఇం కెవరూ ఎవర్నీ ప్రేమించియుండరని అనుకునేవాణ్ని. మన ఇద్దరికీ పెళ్ళవుతుందని చిన్నతనంలో అమ్మ అంటూంటే విన్నాను. తరువాత సర్వం కల్ల అయిపోయినరోజు వున్నదే - ఇన్ని సంవత్సరాలు గతించినా - నిన్న మొన్నటి సంగతిలాగే వున్నది.

[రమ రమేశ్ మొహంవంక చూచి ఒక్క క్షణం కంపించి పోతుంది. తల ఒంచుకొని స్థబ్దులా కూర్చునివుంటుంది.]

రమే — నే నీ కథ అంతా చెప్పటం చాలా అన్యాయమని నువు అనుకుంటూండవచ్చు నా మనసులో కూడ ఈసంహం పీడిస్తూనేవుంది. అందువల్ల నే ఆనాడు — తారకేశ్వరంలో కేవలం ఒక్కనాటి నీఆదర—సత్కారములతో నా జీవితస్రవంతినే మళ్ళించిననాడుకూడ చెప్పకుండా ఊరుకున్నాను. ఆనాడు నే నేమీ చెప్పకపోయినా ఆ నా మరానంలోగల వ్యథ ఆ భగవంతుని కొక్కడికే తెలుసు.

రమ — (సహించలేక) ఆయనకు తెలిసినదాన్ని అక్కడే వుండనివ్వు రమేశ్ బావా!

రమే — అలాగే వుందిలే. రమా!

రమ — అయితే మరి మీ ఇంట్లో నన్నిలా అవమానించడం ఎందుకు?

రమే — అవమానమా? కాదు. ఇందులో గౌరవ అవమానాల ప్రసక్తే లేదు. ఇప్పుడే రమ-రమేశుల కథ వింటున్నావో, ఆరమవి నువ్వు కాదు, నేనూ ఆ రమేశ్ ని కాదు.

రమ — రమేశ్ బావా! మీరు మీ స్వవిషయమే చెప్పండి. రమసంగతి మీకంటె నాకే బాగా తెలుసు.

రమే — ఏమైనాగానీ, నామాట ఆలకించు; ఎందువల్లో నాకు తెలియదుగాని, నువ్వేమన్నా సరే, ఏంచేసినా సరే, నువు నా అశుభాన్ని సంక్షించలేవని నా కానాడు దృఢ విశ్వాసం కలిగింది. చిన్నతనంలో నువు నన్ను ప్రేమిం

చిన సంగతి, నీచేత్తో నాకన్నీళ్ళు తుడిచినవిషయం నువ్వు పూర్తిగా మరచిపోలేదనే అనుకున్నాను. అందువల్లనే నీతో ఏమీ చెప్పకుండానే, నీ నీడనుకూర్చొని, నా జీవితాశయాలను క్రమక్రమంగా నెరవేర్చుదామని నిశ్చయించుకున్నాను. కాని ఆనాడు నువ్వే స్వయంగా పంపావని అక్బరు నోటిమీదుగా విన్నతర్వాత - అరె, అదేమిటి? బయట ఆ గ్రంద్రగోళం ఏమిటి?

(గోపాలుడు త్వరగా ప్రవేశం)

గోపా - చిన్నబాబూ! (చటుక్కున రమనిచూచి, స్తబ్ధుడై ఆగిపోతాడు)

రమే - ఏం జరిగింది గుమాస్తాగారూ?

గోపా - పోలీసులువచ్చి భజ్జూని అరెస్టుచేశారు.

రమే - భజ్జూనా, ఎందుకూ?

గోపా - రాధాపురం దోపిడిలో వాడూ వున్నాడని చెపుతున్నారు.

రమే - సరే, నే వస్తున్నా, మీరు పదండి.

(గోపాల్ నిష్క్రమణ)

రమే - యతీంద్రుడు నిద్రపోయాడు. పోనిని నిద్రపోనీ. కానీ, నువ్వింక యిక్కడ ఒక్కక్షణంకూడా వుండవద్దు. దొడ్డిగుమ్మాన వెళ్ళిపో. పోలీసులు సోదాచేయక వదలరు.

రమ - (లేచి నిలబడి, భయభీతకంఠంతో) మీ కేమీ పర్వా లేదు గద?

రమే - అదేమీ చెప్పలేను రమా! వ్యవహారం ఎంతవరకు ముదిరిందో కూడా తెలియదు.

రమ – మిమ్మల్ని కూడ అరెస్టుచేయగలరా?

రమే – ఆ, చేయవచ్చు.

రమ – దుండగం కూడ చేయగలరా?

రమే – అదీ అసంభవ మేమీ కాదు.

రమ – (ఏడుస్తూ) రమేశ్ బావా, నేను వెళ్ళను.

రమే – (భయపడి) వెళ్ళవా !

రమ – వాళ్ళు మీ మీద అత్యాచారం చేస్తారు, మిమ్మల్ని అవమానించుతారు. లేదు బావా, నేను వెళ్ళను.

రమే – (వ్యాకులస్వరంతో) ఛీ! ఛీ! నువ్విక్కడ వుండకూడదు. నీకు మతి చెడిందా రాణీ?

[రమేశ్ ఆమె చేయిపట్టుకుని బలవంతంగా బయటికి పంపుతాడు. అటువేపునుంచి చాలమంది పదధ్వనులు, కోలాహలం విన్పడుతాయి.]

—o—

తృతీయాంకం

మొదటి దృశ్యం

విశ్వేశ్వరిగది. విశ్వేశ్వరి, రమేశ్ ప్రవేశం

విశ్వే – ఏం రమేశ్! నువ్వా పీర్‌పురం స్కూలుకే అంటిపెట్టుకొని వుంటావా? మా బసికి రావూ?

రమే – ఊఁ హుఁ, శ్రమ వ్యర్థమయ్యేచోట, ఒకరు మరొకరి మేలు చూడలేనిచోట, కష్టపడి శక్తిని వృథా చేసుకోవటం ఎందుకు? పైగా శత్రువులు ఎక్కువవుతారు. ఎవరి సేవ

చేస్తే దేశానికి మేలో ఆ మహమ్మదీయులు, తక్కువజాతి
హిందువులకొంకే శ్రమపడటం మంచిది.

విశ్వే - ఇదేమీ క్రొత్తసంగతికాదు రమేశ్! ఇంతవరకు
ప్రపంచంలో ఇతరుల సేవాభారం వహించినవారందరికీ
శత్రువులకేమీ తక్కువలేదు. కాని ఆభయంచే వెనుకంజ
వేసినవారిలోనే నువ్వూ కలసిపోతానంటే ఎలా నాయనా!
ఈ భారం భగవంతుడు నీపైనే వుంచాడు; నువ్వే దాన్ని
వహించి ముందుకుపోవాలి. సరేగాని, రమేశ్! నువ్వు
వాళ్ళచేతినీళ్ళు తాగుతున్నావా?

రమే - (నవ్వి) ఇంతలోనే ఈసంగతి నీ చెవిని పడిందీ? కాని,
నీ ఈ జాతిభేదాన్నే నేను అంగీకరించను పెద్దమ్మా!

విశ్వే - జాతిభేదాన్ని అంగీకరించవా? ఇదేమీ. అబద్ధంకాదే,
నువ్వు అంగీకరించకపోవటానికి. అదే మీ వస్తువూ కాదే?

రమే - జాతిభేదం వున్నదని అంగీకరిస్తాను; అది మంచిదని
మాత్రం ఒప్పుకోను. దీనివల్ల ఎన్నోవిరోధాలు, ఎంతో
కీడు తటస్థించుచున్నవి. మనిషిని నీచంగా ఎంచి అవమా
నించిన దాని ఫలితాన్ని నువ్వు చూడటంలేదూ పెద్దమ్మా?
చేతిలో డబ్బులేనందువల్లనే ఆవాళ ద్వారకానాథరాజు
(రాజుకాదు) కు ప్రాయశ్చిత్తం జరగటానికి వీల్లేకపో
యింది. ఆ కారణంవల్లనే ఆయన మృతదేహాన్నికూడ
ఎవరూ ముట్టుకోవటానికి ఒప్పుకోలేదు. ఇవన్నీ నువ్వెరు
గవూ?

విశ్వే - తెలుసు, అంతా యెరుగుదును. కాని, వీ టన్నిటికీ
జాతిభేదం కారణంకాదు. దీనికి ముఖ్యకారణం పూర్వం

వున్నదీ—యథార్థధర్మమనుకున్నదీ ఇప్పుడు గ్రామాల్లో మృగ్యంకావటమే. ఇప్పుడు మిగిలివున్నదల్లా అర్థంలేని ఆచారకుసంస్కారాలూ, వాటిమూలంగా యేర్పడిన అనవసర కట్టుబాట్లూను.

రమే - మరి దీనికి ప్రతిక్రియ లేదా?

విశ్వే - ఎందుకులేదు నాయనా! జ్ఞానమే దానికి ప్రతిక్రియ. నువ్వు అడుగిడినమార్గమే దానికి ప్రతీకారం కాగలదు. కాబట్టే నీ స్వగ్రామం వదలిపెట్టి పోవద్దని నీతో పదే పదే చెపుతున్నాను బిడ్డా! నీలాగే పట్నాలకుపోయి,విద్యాబుద్ధులుపొంది, పల్లెటూళ్ళకు తిరిగివచ్చి స్వగ్రామాల్లోవుండిపోతే, సంబంధంలేకుండా పట్నాల్లోనే వుండిపోకుండా వుంటే గ్రామవాసులకి దుర్గతి పట్టేది కాదు. అలాంటివారు గోవిందునివంటివారిని నెత్తికెక్కించుకొని, నీలాంటివారిని దూరంగా తరుమరు.

రమే - కాని, దూరంగా వెళ్ళిపోవటానికి నాకేమీ విచారం లేదు పెద్దమ్మా!

విశ్వే - కాని, ఈ దుఃఖమే అన్నిటినీమించిన దుఃఖం రమేశ్! నువ్వీ విధంగా మధ్యలోనే అన్నీవదిలేసి వెళ్తే నీ మాతృభూమి నిన్నెన్నడూ క్షమించదురా అబ్బాయి!

రమే - జన్మభూమి నా ఒక్కడికేకాదుగా పెద్దమ్మా?

విశ్వే - నీ కొక్కడికే తల్లి నాయనా! తల్లి తననోటితో బిడ్డలనేమీ అడుగదు. కాబట్టే ఇంతమందిలో ఎవరికైనా ఆమెరోదనం వినపడిందా? కాని, వచ్చీరావటంతోనే నువ్వు నీ తల్లిఏడ్పు విన్నావు.

రమే -(కొంచెంసేపుతలవంచుకొనిమౌనంగావుండి) పెద్దమ్మా! నిన్నొకసంగతి అడగనా?

విశ్వే - ఏ సంగతి?

రమే - నేను నీ యీ జాతిభేదాన్ని అంగీకరించుటలేదు సరే గాని, నువు పాటిస్తున్నావా?

విశ్వే - నువు పాటించకపోతే నేనూ పాటించనా?

రమే - నేను ఎవరు ముట్టుకున్నదైనా తింటున్నాను. మరి నేను స్పృశించినది నువ్వు తినకూడదుగా?

విశ్వే - ఎందుకు తినగూడదు? నువు నా బిడ్డవి. అదీ అంతంత మాత్రంగా కాదు. నా పెద్దకొడుకువి. నేను స్త్రీనై వుండి అంతమూర్ఖపుమాట అనగలనా?

రమే - (వంగి పెత్తల్లి పాదధూళి శిరస్సునవేసుకొని) పెద్దమ్మా! నేను నిన్ను బాగా అర్థంచేసుకోగలిగేటట్లు ఆశీర్వదించు.

విశ్వే - (అతని చుబుకంపట్టుకొని, ముద్దుపెట్టుకొని) చాలు చాలు. ఇంకా నాపూజా - పురస్కారాలు కాలేదు. కాస్సేపు కూర్చుంటావా నాయనా?

రమే - లేదు పెద్దమ్మా, నాకు బడివేళ అయింది.

విశ్వే - అయితే సరే, తీరికగావున్నప్పుడు వస్తూండు.

(ఇద్దరూ నిష్క్రమణ)

(రమ, దాపి చెరోవైపునుంచి ప్రవేశం)

రమ - రాధా, పెద్దత్త యేదీ?

రాధ - ఇప్పుడే పూజకు వెళ్ళారమ్మా. త్వరగానే వస్తారు. కూర్చోండి.

(వేణి ప్రవేశం. అతను రాగానే దాపి వెళ్ళిపోతుంది)

వేణి – నువ్వు రావటంచూచే వచ్చాను రమా. నీతో చాలా విషయాలు మాట్లాడాలి. అమ్మ పూజకు వెళ్ళిందా?

రమ – రాధ అలాగనే చెప్పింది.

వేణి – అనేక యెత్తుపైయెత్తులు ఆలోచించి పని చెయ్యాలమ్మా. లేకపోతే శత్రువును వంచలేము. ఆవాళ యజమాని పంపితే భజ్జూ భుజాన లాఠీపెట్టుకొని చేపలకోసం నీ ఇంట్లోకే వచ్చాడుగదూ? ఆ సంగతి నువ్వు ఆవాళే రిపోర్టు ఇచ్చివుండకపోతే, ఇవాళ వాడిని జైల్లోపెట్టించగలిగేవాళ్ళమా? అప్పుడే నువ్వు మరో నాలుగుమాటలు కల్పించి రమేశ్ పేరుకూడా యిరికించివుంటేనా! కాని, అప్పట్లో మీ రెవరూ నా మాట విన్లేదు. ఎబ్బే! అక్కర్లేదు, నువ్వు సాక్ష్యమేమీ ఇవ్వనక్కర్లేదులే, కంగారుపడకు, ఒకవేళ వెళ్ళాల్సివస్తే మట్టుకు తప్పేముంది? జమీని సురక్షితంగా వుంచుకోవాలంటే వెనక్కి తగ్గకూడదు – రమేశ్ కూడా మనతాతగారిచ్చినది రెండుచేతులా నాశనంచేశాడు. వీర్‌పురంలో స్కూలుపెట్టాడు. అసలే తురకలకు హిందూజమీందార్లంటే యిష్టంలేదు. ఇంక చదువు – సంధ్యలు అలవడితే మరి మనకు జమీలువున్నా లేకపోయినా ఒకటే. నేను ముందే చెపుతున్నానుసుమా!

రమ – సరేగాని పెదబావా! ధనమూ, జమీ నష్టమైతే రమేశ్ బావకిమాత్రం దెబ్బకాదూ?

వేణి –(ఆలోచించి) కాని, నీకు తెలియదు రమా! అలాంటి వ్యవహారాల్లో తమనష్టంసంగతే ఆలోచించరు. మన మిద్దరం చిక్కుల్లోపడితేనే వాడికి సంతోషం. ఇక్కడికి

వచ్చిన లగాయతు డబ్బు నెలా ఫూదేస్తున్నాడో చూస్తు న్నావుకదా? అలగాజాతిజనంలో 'చినబాబు, చినబాబు' అని ఒకటే కలవరింతలు! కాని, అది ఎన్నాళ్ళో నిలవదులే. నువు వాడిని పోలీసుదృష్టిలో పెట్టావే అదే వాడిని నాశనంచేసి తీరుతుంది.

రమ — నేనే రిపోర్టు వ్రాయించానని రమేశ్ బావకి తెలుసా?

వేణి — నాకు సరిగా తెలియదుగాని ఈసంగతి వానికి తెలియకుండా వుండదు. భజ్జావ్యవహారంలో అన్నిసంగతులు బయటపడకుండా ఎలావుంటాయి?

రమ — (కాస్సేపాగి) మరి పెదబావా! ఇప్పుడు అందరినోటా ఆయనపేరే వినపడుతోం దేమిటి?

వేణి — నిజమే. కాని, రమా! నేను వాడిని సులభంగా వదుల్తానా? వాడు అందరినీ చదివించి పాడుచేస్తూంటే నేను జమీందారునై వుండీ మెదలకుండా కూచుంటానని ఎవరూ కలలోకూడ అనుకోకూడదు. ఇప్పు డీ వెధవ భైరవుడు భజ్జాగాడితరపున సాక్ష్యంచెప్పి తనకూతురు పెళ్ళి మెలా చేస్తాడో చూడాలి!

రమ — ఏమిటి బావా, మీ రనేది?

వేణి — ఒకసారి ఫూపిచూడనూ? నాకు వ్యతిరేకంగా సాక్ష్యమిచ్చి ఈ ఊళ్లోవుంటాడా? చూస్తానుగా! ఈ ఆచారిగాడు జెల్లచేప! పెద్దపెద్ద చేపలుకూడావుంటై. దీనికి గంగూలీగా రేమంటాలో చూడాలి. ఇక్కడ దొంగతనాలు జరుగుతూనేవుంటాయి. ఈసారి నౌకరును జైలుకు పంపితే, తర్వాత యజమానిని పంపటానికి ఏమంతకష్టం వుండదు.

రమ – (అమితాశ్చర్యంగా) ఏమంటున్నావు పెదబావా? నువ్వు రమేశ్ బావని జైలుకు పంపుతావా?

వేణి – ఏం? వాడేమైనా మహానుభావుడా? చేతికి చిక్కినవ్వాడు వూరకే వదుల్తామా? నువ్వు బలేగా చెప్తున్నావే!

రమ – (కోమలకంఠంతో) రమేశ్ బావ జైలుకు వెళ్తే మనకు మాత్రం కళంకం కాదూ?

వేణి – ఎందుకని? మనకు కళంక మేమిటి?

రమ – మనకు ఆత్మీయుడేగద! మనం కాపాడకపోతే అందరూ మనమీద ఉమ్మి వేయరూ?

వేణి – చేసుకున్నవాడు అనుభవించుతాడు; ఇందులో మన కేం సంబంధం?

రమ – రమేశ్ బావ దోపిడీ, దొంగతనాలు చేస్తూ తిరగటం లేదే? ఇతరుల సుఖం కోసమే తనదంతా ఖర్చుపెడుతున్నా డని ఎవరూ యెరుగనిది కాదు. తర్వాత మనం వూళ్లో మొహ మెలా చూపగలం?

వేణి – ఏమిటి అమ్మాయ్! నువ్విలా అయిపోయావేమిటి?

రమ – మన మొహంముందు ఏమీ అనలేకపోవచ్చుగాని, వెనక అయినా జనం చెప్పుకోనక మానరు. వీపు వెనుక రాజమాతనుకూడ పిశాచమంటా రంటారు మీరు. కాని భగవంతు డున్నాడు. నిరపరాధిని అన్యాయంగా శిక్షింపజేస్తే ఏవిధంగానూ వదలిపెట్టడు.

వేణి – అయ్యో దౌర్భాగ్యమా! ఆ వెధవ దేవతలను, దేవుణ్ణి ఒప్పుకుంటాడా? శివాలయం పడిపోతూంటే, మరమ్మతు చేయించడానికి చందాకోసం మనుషులను పంపితే 'వ్యర్థ

కార్యాలకు ఖర్చుపెట్టడానికి నాదగ్గర డబ్బులేదని మిమ్మల్ని పంపినవాళ్ళతో చెప్పండి' అన్నాడు. విను వాడిమాట! ఇదేమో అనవసరఖర్చు, నీచజాతివాళ్ళకోసం స్కూలు పెట్టటం అవసరఖర్చు! బ్రాహ్మణుడై పుంటికూడా సంధ్యా వందనం వగైరా చేయడే. ముసలివేశ్యనీకూడా తాగు తున్నాడని వింటున్నాము. అమ్మాయ్! నాలుగు కాయి తాలు ఇంగ్లీషు చదివాడుగా, ఇంకా వాడికి ధర్మము, ఆచారాలు ఎందుకు? వాడిపాపం ఏమవుతుంది? అంతా భ్రష్టుపడుతున్నదని ఒకనాడు అందరూ తెలుసుకుంటారు.

(రమ మాట్లాడదు)

వేణి – ఇంక నేను వెళ్తున్నాను. వీలైతే నిన్ను మరొకసారి కలుసుకుంటాను. బహుశా గంగూలీగారు వచ్చి బయట కూచునివుంటారు.

రమ – నేనూ వెడుతున్నాను పెదబావా!

[ఇద్దరూ విష్క్రమణ]

రమేశ్ – (ప్రవేశించి) రాధా, రాధా!

దాసి – (ప్రవేశించి) ఏమిటి చినబాబూ?

రమే – పెద్దమ్మ పూజనుంచి వచ్చిందా? ఇందాక ఒకసంగతి చెప్పటం మర్చిపోయాను.

దాసి – రాలేదు, ఇప్పుడే వస్తారు; కూచోండి.

రమే – కాదు, మళ్ళీ సాయంత్రం వస్తానన్నానని చెప్పు.

దాసి – అలాగేలెండి.

(గబగబా గోపాల్ ప్రవేశం)

రమే – మీరు ఇలా వచ్చారేమిటి?

గోపా – మీకోసం యెదురుచూస్తూ కూర్చోవటానికి వీల్లేదు చిన్నబాబూ! మీ కోసం అన్నివేపులా వెతుకుతూ తిరుగుతున్నాను. భైరవాచార్యుని సంగతి మీరు విన్నారా? మన కెలా దెబ్బకొట్టాడో తెలిసిందా బాబూ?

రమే – లేదే! ఏం జరిగింది?

గోపా – నాన్నగారు స్వర్గానికి వెళ్ళినప్పుడు ఆ శోక-దుఃఖంలో ఇంకేమీ ఆపద్దు, శాంతిగా బతుకుదా మనుకున్నాను. కాని, ఇక నన్ను మీరూ ఆపలేరు చిన్నబాబూ. ఆచార్యుడికి తాను చేసినదానిఫలితం రుచిచూపిస్తాను. నే నిప్పుడే కోర్టుకు వెళ్తున్నాను.

రమే – అసలు విషయం ఏమిటి గుమాస్తాగారూ? ఇంతకూ భైరవాచార్యుడు ఏం చేశాడేమిటి? శాంతపురుషులు మీరే యింత వుద్రేకపడుతున్నారు?

గోపా – అతడేం చేశాడంటున్నారా? విశ్వాసఘాతుకుడు! వాని యిల్లూ - వాకిల్లూ జప్తు అవుతున్నాయంటే, కానీ మన కెందుకు అనుకున్నాను. కాని, స్వర్గంలో యజమాని దుఃఖిస్తారని భయపడి, వారిస్వభావం తెలిసివున్నందున మీకు అడ్డుచెప్పలేకపోయాను.

రమే – కాని నాకేమీ బోధపడటంలేదు గుమాస్తాగారూ!

గోపా – ఆవాళ మీ ఆజ్ఞానుసారం నేను కోర్టుకు వెళ్ళి, అతని డిక్రీసొమ్ము చెల్లించి, ఫోర్జరీ కేసును యేర్పాటుచేసివచ్చాను కాని మొన్న భైరవాచార్యుడు వెళ్ళి, కేసు ఎత్తేశాను. అన్నట్లు స్వయంగా దరఖాస్తు దాఖలుచేశాడనీ, అది మంజూరైనదనీ ఇంతకుముందే తెలిసింది.

రమే - అంటే?

గోపా - అంటేనా? మనం జనుకట్టిన మొత్తం అంతానష్టమ యింది. మన పుచ్చేలు వగులగొట్టి అముగ్గుకూ - గోవింద గంగూలీ, వేణిబాబు, అతడు పంచుకొని తింటారు. ఈడ యూన్నుంచీ ఆ భైరవుడి కొంపముందు సన్నాయిమేళం వినపడుతోంది- మీరు వినలా? మనమరాలి అన్నప్రాశన మహాఆడంబరంగా జరుగుతుంది. మనడబ్బుతోనే బ్రాహ్మ లంతా ఫలహారం ఆరగించుతారు. తమాషా ఏమిటంటే మీకు పిలుపులేదు, అక్కడి ఆధ్వర్యం అంతా గంగూలీదే. వాళ్ళు మిమ్మల్ని కులంతోంచి బహిష్కరించారు.

రమే భైరవాచార్యులా? ఇంతపని చేయగలిగాడా?

గోపా - ఎందుకు చెయ్యలేడు? యిప్పుడు పల్లెటూరి పెద్దమను షులు చేయలేని దేమిటా అనేదే తెలుసుకోవాలి. పతే, నే వెళ్ళున్నాను.

రమే - వెళ్ళండి. మహాపాతకుడికి ప్రాయశ్చిత్తం ఏమిటా అనే నే నాలోచించుతున్నాను.

గోపా - సాహిత్యం వుంది చిన్నబాబూ! నేను వానిని వూరకే వదుల్తానా?

(వి ష్క్ర మ ణ)

రమే - న్యాయచట్టం ఏమంటుందో తెలియదు. కృతఘ్నతకు ఏదైనా శిక్షవున్నదో లేనోకూడ తెలియదు. ఇక ఆ విష యం వదలి, నేనుస్వయంగానే ఈభారం వహిస్తాను. కేవలం సహించుతూవుండడమె ప్రపంచంలో పరమధర్మంకాదు.

(వి ష్క్ర మ ణ)

రెండో దృశ్యం

[భైరవాచార్యుని యింటిముందుభాగం. దౌహిత్రి అన్నప్రాశన. మామిడాకుల తోరణాలు కట్టబడి ఉంటాయి. ముందు ఒకప్రక్కన సన్నాయిభజంత్రీలు కూర్చున్నారు. ఒకడు నవ్వుతూంటే, ఒకడు చిట్ట తాలు స్తుంటాడు. వైష్ణవ దంపతులిద్దరు కీర్తన పాడుతున్నారు. మిగతాజనం ఆనందంగా వింటున్నారు. గీతాలాపన అయినతర్వాత దీక్షాభట్టాచార్య హుక్కా క్రిందబెట్టి బయటికి వెళ్ళిపోతాడు. ఇంతలో రమేశ్ వస్తాడు. అతన్ని చూస్తేనే చాలా ఉద్రేకంగావున్నట్లు తెలుస్తుంది. అతని ఆకస్మిక ఆగమనంతో అందరూ గాబరాపడతారు.]

రమే – ఆచార్యులుగారు ఏరీ?

దీను – (సమీపించి) వెళ్ళు వెళ్ళు; ఇంటికి తిరిగి వెళ్ళు బాబూ భైరవాచార్యునికి నువ్వుచేసిన ఉపకారం ఆయన బాబు కూడా చేసివుండడు. కాని ఏం ప్రయోజనం? అందరూ పిల్లా–జెల్లలతో సంసారాలు చెయ్యాలమ్మో! ఆయన నిన్ను పిలిస్తే—తెలిసిందికదూ బాబూ?—భైరవునిదీ ఏమంత దోషం లేదు. మీకు జాతీ–గీతీ లేవాయె. ఇందువల్లే—తెలిసింది కదూ బాబూ? రెండురోజుల్లో ఆయన చిన్నకూతురు పెళ్ళి అవుతుంది. పిల్లకి పన్నెండేళ్ళు వచ్చాయి. మరి ఎలాగో సాగనంపాలిగదా! మన సంఘంసంగతి నీకు తెలుసుగా బాబూ——

రమే – అవును, నేను అంతా తెలుసుకున్నాను లెండి. కాని ఆయన ఎక్కడున్నాడో చెప్పండి.

దీను – ఉన్నాడు, యింట్లోనే వున్నాడు. నేను అబ్రాహ్మ ణికిమాత్రం ఎలా దోషమూ ఆరోపించేది? (అందరివంక

చూచి) మాబోటి ముసలివాళ్ళకు పరలోక భయం కూడా...

రమే — అవునవును, అదిసరేగాని, ఆయన ఏడి?

భైర — (ప్రవేశించి, వేణిబాయితో) చూడండి పెదబాబూ, తర్వాత తమకు కష్టంకలిగితే — (అకస్మాత్తుగా రమేశ్‌ని చూచి వజ్రాహతునిలా స్తబ్ధుడైపోతాడు)

రమే — (చరాలున ముందుకువెళ్ళి, గట్టిగా చేయిపట్టుకొని) అలా ఎందుకు చేశావ్? ఇవాళ నేను...

భైర — పెద్దబాబూ, గంగూలీగారూ, చూడండి. ఒకసారి —

రమే — (గట్టిగా ఒకత్రోపుత్రోసి) ఇవాళ పెదబాబుకి, గంగూలీకి — అందరికీ చూపిస్తాన్లే — చెప్పు, ఈపని ఎందుకు చేశావు?

(వేణి వగైరా చప్పున జారుకుంటారు)

భైర — (ఏడ్చి) ఓ లక్ష్మీ! త్వరగాపోయి పోలీసులతో చెప్పిరా అరె, చంపివేశాడే —

రమే — నోర్మూయ్. అలా ఎందుకు చేశావో చెప్పు.

భైర — అయ్యబాబో! చంపేశాడు!

రమే — ఆఁ, చంపేస్తాను. ఇవాళ నిన్ను ఖూనీ చేయకుండా వెళ్ళను. (అని విసురుగా తోస్తుంటాడు.)

(లక్ష్మి వచ్చి బిగ్గరగా ఏడుస్తుంటుంది. ఇంతలో చాలమంది జనంవచ్చి తొంగిచూస్తుంటారు. రమ చరచర ప్రవేశిస్తుంది)

రమ — (రమేశ్ చేయిపట్టుకొని) చాలు, ఇక చాల్లే, వదిలి పెట్టు.

రమే — ఎందుకని?

రమ — ఈ మనిషిమీాదా మీారు చెయిచేసుకునేది?
రమే - నేను వీనిని ఇవాళ ఏవిధంగానూ వదల్ను.
రమ - ఇంతమందిలో మీాకు సిగ్గులేదుగాని, నేను సిగ్గుచే చచ్చిపోతున్నాను. వెళ్ళండి. ఇక యింటికివెళ్ళండి.
రమే - (కొంచెంసేపు విహ్వాలదృష్టితో ఆమెవంక చూస్తూ వుండి) సరే, ఇంటికే వెళ్తున్నాను.

(రమేశ్ చరచరవెళ్ళిపోతాడు, తర్వాత వేణి, గంగూలీ వగైరా అందరూవచ్చి చేరుకుంటారు. భైరవుడు నేలమీద మోకాళ్ళమధ్య తల పెట్టుకొని కుములుతూంటాడు.)

గోవిం - ఇంటిపైకివచ్చి కొట్టిపోతాడా! ఇప్పుడు దీని కేం చెయ్యాలో ఆలోచించాలి.
వేణి - నేనూ అదే చెపుతున్నాను.
రమ - కాని, ఈయన దోషంకూడా తక్కువదికాదు పెదబాబా! అయినా గోరంతలు కొండంతలు చేయుడానికి ఏం జరిగిందని?
వేణి - ఏమంటున్నావు రమా? ఇదేం సామాన్యవిషయమా? మనమందరం లేకపోతే ఈయన్ని ఖూనీచేసివేసేవాడు.
రమ - చెయ్యాలనుకుంటే మనం ఆపగలిగేవాళ్ళమే కాదు.
లక్ష్మి - నువ్వాయన తరఫున మాట్లాడుతున్నావా రమ అక్కా! ఎవరైనా యింట్లో చొరబడి మీా నాన్నని కొడితే నువేంచేసేదానవు?
రమ - లక్ష్మి, నీ తండ్రికీ మా తండ్రికీ చాలా భేదంవుంది! వా రిద్దరినీ పోల్చవద్దు. నే నెవరితరఫునా మాట్లాడను. మంచికే చెపుతున్నాను.

లక్ష్మి – అలాగా! ఆ మనిషి తరఫున జగడమాడటానికి నీకు సిగ్గు లేదూ? కలవారి పిల్లవని ఎవరూ ఎదుట అనటంలేదు గాని, ఎవరికి తెలియదు నీ సంగతి? నువు కాబట్టి ఇంకా మొహం చూపిస్తూ తిరుగుతున్నావుగాని, మరొకతె అయితే మెడకు వురి వేసుకొని చచ్చేది.

వేణి – లక్ష్మి! నువ్వూరుకో, నీ కెందుకు ఆ విషయాలన్నీ ?

లక్ష్మి – ఏం, నా కెందుకు అవసరంలేదు? నాన్నగారి యింత దుఃఖానికీ కారకుడైనవాని తరఫున పోట్లాడుతుందా ? ఇవాళ నాన్నగారు చచ్చిపోతే?

రమ – లక్ష్మి, అలాంటి మనిషిచేతిలో చావటంకూడా అదృష్టమే! మా నాన్న ఇందాక చచ్చిపోతే స్వర్గానికి వెళ్ళేవాడు.

లక్ష్మి – బహుశా అందుకనేనా నువ్వు ఆయనచేతిలోనే చిక్కావు!

రమ – (కొంచెంసేపు ఆమెవంకే చూస్తూవుండి మొహంత్రిప్పి) కాని, ఏమిటిసంగతి పెదబావా, నువ్వే చెప్పు?

వేణి – నా కేం తెలుసు అమ్మాయి? లోకులు అనేకం చెప్పుకుంటారు, వాటి నన్నిటినీ పట్టించుకుంటే యెలా?

రమ – లోకులు ఏమనుకుంటున్నారు?

వేణి – చెప్పుకుంటే చెప్పుకోనీ, లోకులమాటల్తో శరీరంమీద బొబ్బలెక్కుతాయా యేమిటి? అనుకోనిద్దూ.

రమ – నీ శరీరంమీద దేనివల్లా పుండ్లుపడవులే. కాని అందరి శరీరాలమీదా ఖడ్గమృగంచర్మంలాంటిదే వుండదు.

ఇంతకూ ఆ లోకులచేత ఈమాటలు అనిపించేది ఎవరు? మీరా!

వేణీ – నేనా?

రమ – అవును, మీరు కాకపోతే ఇంకెవరు? మీరు చేయని చెడుపని ఏముంది ఈ ప్రపంచంలో? ఫోర్జరీ, దగా, దొంగతనం, ఇండ్లకు నిప్పంటించడం– అన్నీ అయినై. ఇంక ఇదిమాత్రం ఎందుకు మిగిలిపోవాలి? స్త్రీకి ఇంతకు మించిన సర్వనాశనం ఇంకేదీ వుండదని గ్రహించేశక్తి మీకు లేదు. కాని మీ కింత శత్రుత్వం ఎందుకో? ఈ వాదు వేసినందువల్ల మీకు కలిగేలాభం ఏమిటి?

వేణీ – నాకేం లాభం? నువ్వు రాత్రివేళ రమేశ్ ఇంట్లో నుంచివస్తూ ఇతరులకంటబడితే, దానికి నే నేంచెయగలను?

రమ – ఇంతమందియెదుట నేను మిగతా సంగతులన్నీ చెప్ప దలచుటలేదు. కాని, నేను మీ మనోభావం యెరుగనని తలచకండి పెదబావా. నేను రమనని బాగా జ్ఞాపకంవుంచు కోండి. నే చచ్చేటట్టయితే మిమ్మూ బ్రతకనివ్వను(అని చరచర వెళ్ళిపోతుంది)

గోవిం – పెదబాబూ ఏమి టీ విడ్డూరం! నిన్నూ బెదిరించి పోయిందే? ఆడదయివుండికూడా! ఈ జీవితంలో అదికూడా కళ్ళచూడాలి కాబోలు!

వేణీ – (తన లలాటం స్పృశించి) ఇందుల్లో ఇంకెవరిదోషమూ లేదు. దోషం నాదేలెండి. ఇది కలికాలం, దీనినే కాల మహాత్మ్యం అంటారు. నేనింతవరకూ ఒకరికి మేలు చేయటం తప్ప, ఎవరికీ అపకారం మనసులోనైనా తలపెట్టలేదు. నాకు

కాకపోతే ప్రపంచంలో ఇం కెవరికి కలుగుతుంది యీ సిద్ధి? విద్యాసాగరునికి ఏం జరిగింది? మీకూ తెలుగదా?

గోపిం – ఎరుగకేం?

వేణి – సరిగ్గా నాకూ అంతే. (భైరవునిచూపుతూ) ఈయన్ని కాపాడటానికి రావటం అంటే ఇం కేమీ జరిగేది కాదు. కాని ఒకర్ని కష్టంలో కూడి పూరుకోవటం నా ప్రాణంవుండంగా జరగదు!

మూ డో దృ శ్యం

(నిర్జన మార్గము. రమేశ్ త్వరగా నడుస్తుంటాడు. చాటునుంచి రమేశ బావా! అని పిల్చి తర్వాత రమ ముందుకువచ్చి నిలబడుతుంది.)

రమే – రమా! ఇంతదూరాన ఈ నిర్జనమార్గంలో నువ్వా?

రమ – పీర్ పురంస్కూలునుంచి మీ రీదారినే వస్తారని నాకు తెలుసు.

రమే – అవు నను కో. కాని ను వ్వెందుకు వచ్చావ్?

రమ – మీ ఆరోగ్యం బాగుండడం లేదని విన్నాను. ఇప్పు డెలా వుంది?

రమే – బాగుండలేదు. రోజూ రాత్రుళ్ళు జ్వరంతగిలినట్టుం టోంది.

రమ – అయితే కొ న్నాళ్ళపాటు యెక్కడికైనా వెళ్ళిరావటం మంచిది!

రమే – నేనూ అలాగే అనుకుంటున్నాను; కాని అ దెలా కుదురుతుంది? (నవ్వుతాడు)

రమ – నవ్వుతారేం? చాలాపనులు వున్నాయని చెపుతారు, కాని శరీరరక్షణకంటె ఎక్కువైన పనేముంటుంది?

రమే దేహం నిర్లక్ష్యం చేయదగినది కాదని నేనూ ఒప్పుకుంటాను. కాని మానవునికి దేహానికిమించిన కర్తవ్యాలు కూడా వుంటాయి. అవి నీకు అర్థం కావు రమా!

రమ - నాకు తెలుసుకోవాలనికూడా లేదు. కాని, మీరు యెక్కడికైనా వెళ్ళకతప్పదు. మీ జమీ వ్యవహారాలు నేను చూస్తుంటాను లెండి, గుమాస్తాతో యీ సంగతి చెప్పి వెళ్ళండి.

రమే - నా వ్యవహారాలు నువు చూస్తావా?

రమ - ఏం. ఎందుకుచూడలేను?

రమే - చూడగలవనుకో - నాకంటే నువ్వే బాగా చూడవచ్చు. కాని ఆ అవసరం లేదు. నిన్ను విశ్వసించడ మెలాగు?

రమ - రమేశ్ బావా! ఇంకెవరు విశ్వసించలేకపోయినా మీరు విశ్వసించగలరు. మీరే విశ్వసించలేకపోతే ఇంక ప్రపంచంలో విశ్వాసమనేదే ఎగిరిపోతుంది. మీ భారం నాపై వదలివెళ్ళండి.

రమే - (కొంచెంసేపు మౌనంగా ఆమె మొగం వంకచూచి) సరే, ఆలోచించుతాన్లే!

రమ - ఆలోచించడానికి వ్యవధిలేదు. ఇవాళే మీరు ఇక్కడి నుంచి వెళ్ళిపోవాలి. వెళ్ళకపోతే -

రమే - (మళ్ళీ రెప్పవాల్చకుండా ఆమెవంకచూచి) నీమాటలనుబట్టి, నేను వెళ్ళకపోతే ఏదో ఆపద రావచ్చునని తెలుస్తోంది. సరే, నేను వెళ్తాననుకో, కాని ఇందువల్ల నీకేం లాభం? ఇవాళ ఏదో ఆపదనుంచి తప్పించాలని

హెచ్చరించడానికి వచ్చావేఁ. ఇదివరకు నువ్వే నాకు ఆపద కలిగించడానికి ప్రయత్నించావుగా? అవి మర్చిపోవడానికైనా ఎన్నాళ్ళో కాలేదే? ఇంతకూ నేను వెళ్ళిపోతే నీకు ఏం లాభమో నాకు స్పష్టంగా చెప్పు. అవి వింటే నేను అంగీకరించగలనేమొ!

[ఈ కఠోరమైన దెబ్బతో రమమొహంలో రంగుమారింది. అయినా ఆమెతమాయించుకుంటుంది.

రమ – స్పష్టంగా చెప్పేస్తున్నాను. మీరు వెళ్ళడంవల్ల నాకేమీ లాభంలేదుగాని, వెళ్ళకపోతే చాలా హాని జరుగుతుంది. నేను సాక్ష్యం చెప్పవలసివస్తుంది.

రమే – ఇంతే! ఈ స్వల్పవిషయానికేనా? నువు సాక్ష్యమివ్వకపోతే?

రమ – నేను సాక్ష్యం చెప్పకపోతే, దుర్గాపూజనాడు నా యింటికి ఎవరూ రారు; జతిన్ వదుగుకు ఎవరూ భోజనానికి రారు. యింకా పూజా పునస్కారాలేవీ—కాదు బావా, మీరు వెళ్ళిపొండి. నేను ప్రతిమాలుకుంటున్నాను. ఇక్కడే వుండి నన్ను నాశనంచేయొద్దు. మీరు ఇక్కడనుంచి వెళ్ళిపొండి?

రమే – (కొంచెమాగి) సరే, నేను వెళ్ళిపోతాను, కాని నేను ప్రారంభించినపని పూర్తిచేయకుండానే వెళ్తాను కాని, నా ఆత్మకేం సమాధానం చెప్పుకోను?

రమ – దీని కేమీ జవాబులేదు. ఇం కెవరైనా అయితే సమాధానానికి కొదువలేదు; కాని, రమేశ్ బావా! ఒక

అతి క్షుద్ర స్త్రీ అఖండ స్వార్థపరత్వానికి మీకు జవా బెక్కడ లభిస్తుంది? మీకు నియత్తగులయ్యే వెళ్ళిపోవాలి.

రమే — సరే, అలాగే జరుగుతుంది. కాని నేను ఇవాళే వెళ్ళ లేను.

రమ — నిజంగా వెళ్ళరా?

రమే — వెళ్ళను. నీతో వచ్చినమనిషిని ఇటు రమ్మను.

రమ — నాతో యిం కెవరూ రాలేదు. నేను ఒంటరిగానే వచ్చాను.

రమే — ఒంటరిగా వచ్చావా? ఇదేమిటి? ఏ ధైర్యంతో ఒంట రిగావచ్చావు రాణీ?

రమ — మీ రీదారినే తప్పక వస్తారని నాకు నిశ్చయంగా తెలుసు. నాకు భయ మెందుకు?

రమే నువు చేసినది మంచిపనికాదు రమా! కనీసం నీ దాసి నైనా వెంట తీసుకురావలసింది. ఈ నిర్జనమార్గంలో నువు నాకైనా జడవాలే.

రమ — మీకా? నేను మీకు భయపడనా?

రమే — ఏం, ఎందుకు భయపడవు?

రమ — (తలాడించి) లేను, ఏవిధంగాను భయంలేదు. రమేశ్ బావా! మీరు నా కిం కేమి వుపదేశించినా వింటాను గాని, మీకు భయపడాలనిమాత్రం నన్ను భయపెట్టవద్దు.

రమే — నీకు నాయం దింత తృణీకారభావమా?

రమ — ఆ, తృణీకారమే. దాసిని వెంట తీసుకురాలేదన్నారే, ఎందుకు తీసుకురావాలో చెప్పండి? బహా నుంచి కాపాడు

కోపటానికి దాసిని సహాయం తెచ్చుకుంటా ననుకున్నారా? అయితే మీ యింటి దాసి రమకంటె ఎక్కువదా?

[రమేశ్ మెదలకుండా ఆమెమొహంవంక చూస్తుంటాడు]

రమ – ప్రొద్దుటసంగతి జ్ఞాపకం లేదూ? అక్కడ జనంతక్కువ మంది లేరే. కాని, మీ ఉగ్రమూర్తిని రక్షించింది ఎవరు? ఈ రమే కదూ! అప్పుడు ఏ దాసీ, నౌకరుల సహాయమూ అవసరం లేకపోతే, ఇప్పుడుమాత్రం ఎందుకు? ఆఁ, ఇక నుంచి మీరే రమకు భయపడండి. ఇది చెప్పటానికే ఇవాళ నే నిక్కడికి వచ్చాను.

రమే – అయితే నీ రాక వ్యర్థమే రమా! నీ మేలుకోసమే చెపుతున్నావేమో ననుకున్నాను. అలా కానప్పుడు నన్ను హెచ్చరించి ప్రయోజనం మేమీ కన్పించటం లేదు.

రమ – బావా! ప్రపంచంలో అన్ని ప్రయోజనాలూ కంటికి కనపడుతాయా?

రమే – కన్పడనిదాన్ని నేను అంగీకరించను రమా. నేను వెళ్తున్నాను.

(నిష్క్రమణ)

రమ – (అకస్మాత్తుగా ఏడ్పుపొంగిరాగా) గుడ్డివారికి నే నెలా చూపగలను?

—o—

చతుర్థాంకము

మొదటి దృశ్యం

[రమ యింట్లో వరండాలో ఒకప్రక్కన పూజామందిరం. దుర్గ ప్రతిమ స్పష్టంగా పూజాసామగ్రి యెదుట వుంటుంది. పగలు మూడో జాము, పూజ పూర్తిఅయింది. ఒకప్రక్కన రమ కదలకుండా కూర్చుని వుంటుంది. అంతలో గుమాస్తా వస్తాడు.]

గుమాస్తా — అమ్మాయి! వేళ మిగిలిపోతున్నా శూద్రులెవరూ రాలేదు, నేను అలా పోయి చూచిరానా?

రమ — ఎవరూ రాలేదా?

గుమా — లేదు. (నిష్క్రమణ)

[హరాకా పట్టుకుని వేణి ప్రవేశం]

వేణి — హిష్! ఈ అలగాజాతి జనం ఇన్ని వంటకాలను వృధా చెయ్యాలనుకుంటారా! ఎంత ధీమా వీళ్ళకు! నే నీ వెధవలకు బుద్ధిచెపుతాను — తప్పకుండా వీళ్ళకు బుద్ధిచెపుతాను. వీళ్ళ యిళ్ళూ వాకిళ్ళూ యెగరగొట్టించకపోతే, నేను —

[వేణివంకచూచి రమ నవ్వుతుంది]

వేణి — కాదు, ఇది నవ్వులాటకాదు, రమా! సర్వనాశనం విషయం. దీనికి మూలమెవరో ఒకసారి నాకు తెలిస్తే, నేను వాని నెత్తి పీకిపారేస్తాను. వీ ళ్ళెవరిని ఆధారంగా చూచుకొని ఇలా గంతులేస్తున్నారో ఆ రమేశ్ యిప్పుడు జైల్లో గానుగలాగుతున్నాడని ఈ వెధవ లెరుగరు. ఇంక వీళ్ళని నాశనం చేయడానికి యెంతసేపు? భైరవాచార్యుని కొట్టందుకు రమేశ్ అతని యింటిమీదికి వచ్చాడనీ, అప్పుడు

వానిచేతిలో కఱ్ఱ వున్నదనీ స్పష్టంగా నిరూపించాను. అప్పుడే వెధవ కాదనగలిగాడు? నేను తలుచుకుంటే రాత్రిని పగలు, పగలును రాత్రిగాను చేసి చూపిస్తాను! యింకా కొన్నాళ్ళు చూస్తాను. తర్వాత- శాస్త్రంలో చెప్పేవుంది- 'యథా ధర్మః తథా జయః' శూద్రుడు లయి వుండి బ్రాహ్మణుల ధర్మకార్యాల్లో ఈ ఆకతాయి తనమూ! సరే— (నిష్క్రమణ)

విశ్వేశ్వరి - (ప్రవేశించి) రమా!

రమ - ఏమిటి పెద్దత్తా?

విశ్వే - ఏమి టిలా మౌనంగా కూచున్నావ్? చూచినవాళ్ళు ప్రతిమ అనుకునేటట్లున్నా వేమిటమ్మా? (మెల్లగా దగ్గరకు వచ్చి కూచుంటుంది) ఆ నవ్వూ లేదు, ఉల్లాసమూ లేదు; మతి యిక్కడ లేనట్టుంది.

రమ - (నవ్వి) లోపల యింతసేపు ఏమిచేస్తున్నావు పెద్దత్తా?

విశ్వే - నీ యింట్లో పనితక్కువా అమ్మాయి? భోజనపదార్థాలు గుట్టలు వేయించితివా యె.

రమ - కాని, ఇవన్నీ వ్యర్థమే. రైతు లెవ్వరూ దేవీప్రసాదం తీసుకోవటానికి వచ్చేటట్లులేరు. కాని, క్రితం సంవత్సరాల్లో సంగతి నీకు తెలుసుగా పెద్దత్తా! ఈ సప్తమినాడు జనాన్ని తప్పించుకొని ఇంట్లోకి రావడమే కష్టమయ్యేది.

విశ్వే - ఇంకా సమయం మించిపోలేదు రమా! సంధ్యానంతరమైనా రావచ్చు.

రమ - ఎవరూ రారు అత్తా!

విశ్వే - అందరూ యీమాటే అంటున్నారు. వేణి, గంగూలీ

కోపంతో పిచ్చెత్తినట్టు తిరుగుతున్నారు. లోపల మీ పెద్దమ్మతిట్లు వినలేకుండావున్నాము. నువ్వొక్కదానవే ఏమీ అనకుండా కూచున్నావు. కోపమూలేదు; విచారమూ లేదు. నీ కళ్ళవంక మాత్రం చూస్తే వాటిలోపల ఏదో సముద్రం ఆగివున్నట్టు తోస్తుంది. అమ్మాయి, ఇలా మారిపోయావేమమ్మా?

రమ — పెద్దత్తా! నే నెవరిపై కోపగించుకోను? ప్రజలమీదా? కేవలం పేదవారైనంతమాత్రానే వారికి మాన-మర్యాదలపట్టింపు వుండదా? వారు నావంటి పాపిష్టురాలి అన్నం కోసం ఎలావస్తారు?

విశ్వే — అమ్మాయ్! నిన్ను పాపిష్టురాలని ఎవరనగలరమ్మా?

రమ — అన్నా అనుచితమేమీ కాదు. మనకు వారంటే యిష్టంలేదనీ, వారికి మన మేమీ కామనీ వారికి తెలుసు. మనం వారి నేమైనా మర్యాదగా పిలిచామా? వచ్చి తిని పొండని ఆజ్ఞాపించాము. పైగా వారు రాకపోతే కోపంతో మండిపడుతున్నాము. వారికి మర్యాదఅంటే యేమిటో తెలిసింది. ప్రేమ అని దేన్ని అంటారో రమేశ్ బావ వల్ల వారు గ్రహించారు. వారి ఆ ఆత్మబంధువునే మోసపు కేసులో యిరికించి, తప్పుడుసాక్ష్యాలు చెప్పి జైల్లో పెట్టించాము. మరి వారి ఈ దుఃఖాన్ని ఎలా మరపించగలం అత్తా?

విశ్వే — కాని, నువు తప్పుడుసాక్ష్యం చెప్పలేదుగా అమ్మాయ్!

రమ — నేను తప్పుడుసాక్ష్యం చెప్పలేదూ? ఎవ రబద్ధం చెప్పినా నేను అబద్ధమాడనని వారికి పూర్తిగా విశ్వాసంవుంది.

కాని, చెప్పానే! ఆచార్యు డెంత అపరాధంచేస్తే, ఎంత కృతఘ్నుడై తే రమేశ్ బావకి తన్ను తా మరచేటంత కోపం వచ్చిందో నే నెరుగుదును. అదీగాక అప్పు డాయనచేతిలో గడ్డిపరకకూడా లేదని నాకు తెలుసు. అయినా కోర్టులో నిలబడి ఆయనచేతిలో కత్తి కఠారి వున్నదో లేదో జ్ఞాపకం తెచ్చుకో లేకపోయాను!

విశ్వే — రమా!

రమ — నేను అబద్ధం చెప్పలేదంటావు, అంతేనా? ఆకోర్టులో నా నోటితో అబద్ధం చెప్పనిమాట నిజమేకాని, ఆయన యెదుట సమాధానం ఏం చెప్పను? ఓయిభగవంతుడా! సత్యాన్ని దాచివుంచినభారం ఇంత భరింపరానిదిగా వుంటుందని నాకు ముందే తెలుపకపోయావా?

విశ్వే — కాని, రమా! అబ్బాయి అన్యాయంగా శిక్షింపబడినది నిజమేగాని, అంతమాత్రంతో వాని కేమీ అశుభం జరుగదులే.

రమ — ఆయనకి అశుభం ఎందుకు జరుగుతుంది? ఆ పాపభారమంతా నా నెత్తినే వచ్చిపడిందిగా.

విశ్వే — అది ఒక్క నీ నెత్తినే పడలేదు రమా, మన మందరమూ పంచుకున్నాం. అత్యాచారాలకు ఆలవాలమైన ఈ సమాజంలోని పిరికిపందలమంతా అపవాదు భయం చూపి నిన్ను కించపరిస్తే, ఆ పాపభారంచే వాళ్ళతలలు దారిలోని దుమ్ములో కలిసిపోయాయి, నేను వేణితల్లిని. రమా! నా తలకూడ యిప్పుడు దుమ్ములోనే పొర్లాడుతున్నది. ఇంకెన్నటికీ నేను తలెత్తుకో లేను.

రమ - అలా అనమాకు పెద్దత్తా! నే నేంచేశానో తెలుసు దువా? ఒకనిర్జనమార్గంలో నేను ఒంటరిగాపోయి ఆయన్ను కలుసుకొని ఇక్కడవుండొద్దు, ఎక్కడికైనా వెళ్ళిపొమ్మని చెప్పాను. కాని, ఆయన విశ్వసించక 'నే వెళ్తే నీ కేం లాభం?' అని అడిగారు. నా లాభమా? నేను ఒక్కసారిగా వ్యథచెంది పిచ్చిదాననయ్యాను. లాభ మేమీ లేదుగాని, నాకు నష్టం చాలావున్నదని చెప్పాను. మా యింట్లో దుర్గాపూజకు, జితిన్ వకుగుకు ఎవరూ రారనీ, యిక్కడ వుండి నన్ను నాశనం చేయొద్దనీ చెప్పాను. కాని యింత అబద్ధం యెలా వచ్చిందో నా నోటికి? ఈ మాత్రానికే అయితే తనపని వదలిపెట్టి వెళ్ళనని చెప్పేశారు. ఆయన యీ వుపేక్షతో కలతచెంది, పోనీ శిక్షేపడనీఅనుకున్నాను. అయితే ఏదో మామూలు జరిమానా వేస్తారనుకున్నానే గాని, ఈ విధంగా జైలుశిక్ష వేస్తారని, అనారోగ్యంగా వున్న ఆయన మొహంచూస్తే న్యాయాధికారికి జాలికలుగ దనిగాని నేను కలలోకూడ తలచలేదు పెద్దత్తా!

విశ్వే - అవును, నాకు తెలుసునమ్మా.

రమ - కోర్టులో ఆయన నా మొహంవంకే చూస్తూవుండిపో యారని విన్నాను. ఆయనగుమాస్తా అప్పీలుచేద్దామంటే 'జీవితమంతా జైలులోనే గడపవలసివచ్చినా అప్పీలుచేసి విడుదలపొందడం మంచిదికా' దని నిరాకరించారట. పెద్దత్తా! యిది నా కెంత కఠినశిక్షో నువ్వే చెప్పు?

విశ్వే - కాని, యిప్పుడు విడుదలకూడ దగ్గరకు వచ్చిందిలే.

రమ — వారికి విడుదల అవుతుంది. కాని వారి అఘోర అహ్యాదృష్టినుండి నాకీ జీవితంలోనే విముక్తిలేదు.

(వృద్ధ సనాతనుని వెంటపెట్టుకొని వేణి ప్రవేశం)

వేణి — ఇతడు మూడుతరాలనుంచి మనరైతు. అటు వెళ్తూ పిలిస్తేగాని లోపలికి రాలేదు, ఏంరా సనాతనా! ఇంత అభిమానం ఎక్కణ్నుంచి వచ్చిందిరా? నీ మెడమీద క్రొత్త తల మొలిచిందా యేం?

సనా — రెండుతలలు ఎవరిమెడమీదమాత్రం యెలా వుంటై బాబూ? తమవంటివారికే లేనప్పుడు మాబోటి పేదవాళ్ళకి ఎలా వుంటై?

వేణి — ఏమన్నావురా లుచ్ఛా వెధవా?

సనా — పెదబాబూ, రెండుతలలు యెవరికీ వుండవు — యీ సంగతేగా చెప్పాను, ఇంకేమీ అన్లేదే.

(గోవింద గంగూలీ ప్రవేశం)

గోవిం — మీకి ధైర్యం ఎక్కణ్నుంచి వచ్చిందా అనే చూస్తున్నాము. దేవీ ప్రసాదం పుచ్చుకోవటానికూడా మీరెవరూ రానేలేదే!

సనా — (నవ్వి) మాకుధైర్యమేమిటండీ! మమ్మల్నేం చెయ్యాలో అది తమరు చెయ్యనేచేశారు. అది పోనీండి. కాని అది దేవీ ప్రసాదమే కానివ్వండి, ఇంకేదైనా కానివ్వండి, ఇంక మా పల్లెజాతివారెవరూ మీ బ్రాహ్మల యిళ్ళల్లో తినరు. భూదేవి యింత మహాపాతకాన్ని ఎలా భరిస్తున్నదా అనే మేము చర్చించుకుంటున్నాము. (విచారంతో నిట్టూర్చి, రమవైపు చూస్తూ) అమ్మా, కొంచెం జాగ్ర

త్తగా వుండాలి. పీర్‌పురం యువకదళం బొత్తుగా పిచ్చెత్తి నట్టుంది. ఈమధ్య పెదబాబు యింటిచుట్టూ మూడునాల్గు సార్లు ప్రదక్షిణంకూడా చేశారు. అయితే పెదబాబు వారికి చిక్కక పోవడమే మేలైంది! (వేణివైపు చూచి) పెదబాబూ, మీరు కాస్త మెలకువగా వుండండి. రాత్రుళ్ళు, కానివేళ ల్లోను బయట తిరక్కండి.

(వేణి ఏమోఅనాలనుకుంటాడు గాని భయంవల్లఅతనినోట మాటరాదు)

రమ - (వాత్సల్యపూర్వక స్వరంతో) సనాతనా, చినబాబు గారిని గురించేకదూ మీ యీ కోపమంతా?

సనా - నేను అబద్ధమాడి నరకానికి పో నమ్మా! అసలు విషయం అదే. అందులోనూ పీర్‌పురంవారి కోపానికి అంతు లేదు. వారు చినబాబుని దేవతగా ఎంచుకుంటున్నారు.

రమ - (ఆనందోజ్జ్వలముఖియై) అలాగా సనాతన్?

వేణి - (సనాతనుని చేయిపట్టుకొని) ఇదే, నువు ఇన్‌స్పెక్టరుగారి దగ్గరకువచ్చి చెప్పాలి. నువు కోరినది యిస్తాను. నీ ఆ రెండెకరాలకోంద్ర కోరుకున్నా వదిలేస్తాను—నేను దేవుని ముందు ప్రమాణంచేసి చెపుతున్నా, నమ్ము. నువ్వీ బ్రాహ్మణుని మాట విను.

సనా - ఇప్పుడా రోజులు కావు పెదబాబూ! కాలం మారిపో యింది. చినబాబు అంతా తారుమారు చేసివేశారు.

గోవిం - అయితే బ్రాహ్మణునిమాట వినవన్న మాట?

సనా - (తల అడ్డంగాత్రిప్పి) ఊహూఁ, చెపితే మీకు కోపం వస్తుంది; కాని ఒకనాడు పీర్‌పురం స్కూల్లో 'పిండలో కొంకుపోగులు ఉండేమున్నంత మాత్రాన ఎవరూ బ్రాహ్మ

డైపోడు' అని చినబాబు చెప్పారు. మరి బాబూ, నేనూ యీనాటివాడిని కాదుగదా, అంతా నాకూ తెలుసు. మీరుచేస్తున్న పనులన్నీ బ్రాహ్మలపనులేనా? అమ్మా! నిన్నే అడుగుతున్నాను, నువ్వే చెప్పు?

(రమ మెదలకుండా తల ఒంచుకుంటుంది.)

సనా – (కోపం అణచుకొని) ఇప్పుడంతా యువకులదేనండి. ఈ రెండూళ్ళ కుర్రవాళ్ళూ రోజూ చీకటిపడిన తర్వాత సంఘంయిల్లు వుందే, దాన్లో చేరుకుంటారు. వాళ్ళు జమీందారంటే చినబాబు ఒక్కరే, మిగతా వారందరూ దొంగలు, దోపిడిగాళ్ళూ నంటారు. భూమివున్న యిస్తామే గాని, ఒకరికి భయపడాల్సిన అవసరం ఏమున్నదంటారు. ఎవరైనా సరే బ్రాహ్మల్లావుంటేనే బ్రాహ్మలు లేకపోతే మన పొంతో వారూ అంతేనని అంటున్నారు.

వేణి – సనాతనా! ఇంతకూ జనం నామీదనే అంతకోపంగా వుండటానికి కారణ మేమిటంటావు?

సనా – కారణంలేకేం పెదబాబూ? ఈఅనర్థాలకన్నిటికీ మీరే మూలమని అందరూ తెలుసుకున్నారు.

(వేణి భయంచే మిన్నకుండిపోతాడు. ఆయనగుండె కొట్టుకుంటూంది)

విశ్వే – గంగూలీగారూ, ఒక సామాన్యుడినోట ఇలాంటి మాటలు వస్తూంటే విని కూడ వూరుకున్నారేం?

(వేణిబాబు కోపంచే వక్రదృష్టితో చూస్తూ మౌనంగావుంటాడు)

గోవిం – ఆఁ, ఏఁరా సనాతనా! అందరూ ఆ సంఘంఇంట్లోనే చేరుతారుకదూ? అక్కడచేరి ఏం చేస్తుంటారో నీకు తెలుసా?

సనా — ఏం చేస్తుంటూరో నాకు తెలియదుగాని, బ్రతకదలిస్తే యింకే తెడ్డపనీ తలపెట్టకండి మహారాజా! వాళ్ళు చిన్నా పెద్దా అంతా అన్నదమ్ముల్లా వుంటున్నారు. అందరికీ ఒకే ప్రాణం, ఒకే మనసు. చినబాబుని అన్యాయంగా జైల్లో వేయించారన్న కోపంతో తుపాకిమందులా వున్నారు. మీరు వాళ్ళమధ్యకు పోయి. కొంటెపెత్తుకు వేళాగో భగ్గుమని భస్మంచేసేస్తారు. నేనుచెపుతున్నానుగా—మిమ్మల్ని జాగ్రత్తగా వుండమని. ఇక మీ యిష్టం, నే వెడుతున్నాను.

(వి ష్క్ర మ ణ)

(సనాతనుడు వెళ్ళినతర్వాత కాస్సేపు అందరూ మౌనంగావుంటారు)

వేణి — రమా! విన్నావుకదూ సంగతియావత్తూ?

(రమ చిర్నవ్వు నవుతుంది జవాబివ్వదు. ఆమె నవ్వుచూచి వేణికి ఒళ్ళుమండినట్లుంది.)

వేణి — ఆ వెధవ భైరవుడినిగురించే ఇంత తంటా వచ్చిపడింది. రమా! నువ్వక్కడికి రాకపోతే, వాడిని విడిపించకపోతే యిదంతా జరిగేదే కాదు. ఆ వెధవే దెబ్బలు తినేవాడు, నీ కేం పోయింది?

(రమ మల్లీ నవ్వుతుందేగాని మాట్లాడదు)

వేణి — రమా, నీకు నవ్వుగానే వుంటుందిలే. నువ్వు ఆడుదానివి; నీకు ఇంట్లోంచి బయటికిరావలసిన అవసర ముండదు. కాని మే మేంచెయ్యాలో చెప్పు? ఎప్పుడైనా పిలుచూచు కొని వాళ్ళు మా బుర్రలు పగులగొట్టితే ఏం కావాలి? ఆడవాళ్ళతో కలిసి పనిచేస్తే యీగతే పట్టుతుంది.

రమ విస్తుపోయి అతనిమొహంవంక చూస్తుంటుంది

వే:శే - గంగూలీగారూ. ఇక్కడే కూర్చుంటే ఎలా? కాస్త మా దర్వాన్నూ, నౌకరునూ పిలవండి. రెండు లాంతర్లుకూడా తెమ్మనండి,

గోవిం - రా, బయటికివెళ్ళి పిలిపిస్తాను. నీ కెందుకింతభయం? కాకపోతే నేనే మీా ఇంటిదాకాపంపి వెళ్తాను.

[ఇద్దరూ నిష్క్రమణ]

రెండో దృశ్యం

(ఒక మార్గం. జగన్నాధ, నరోత్తముల ప్రవేశం. జగన్నాథుని చేతిలో కర్రవుంటుంది)

నరో - ఆఁ, యిదే దారి. ఇటునుంచే వెడతాడు. జగూ యిప్పుడు చెప్పు, ధైర్యంగా చేసేస్తావుగదూ?

జగ - బలే, ధైర్యం లేకేఁ! శిక్ష అనుభవించటానికి సిద్ధమయ్యే శిక్షించటానికి బయల్దేరాను. ఎంత దుఃఖపెట్టాడు! దుర్గతల్లీ! ఇవాళ నా చేతులు వణక్కుండా ఒక సత్కార్యంచేసేటట్లు దీవించుతల్లీ!

నరో - ఏఁరా, చేతులు వణుకుతాయా?

జగ - వణకవచ్చు. తాతలనాటినుంచీ దెబ్బలుపడటానికే అలవాటుపడ్డాముగదూ! అంచేత చివరిక్కూడా నా చేతులు పైకి లేవకపోతే అది నా చేతులదోషమేకాని, నాది కాదని తెలుసుకో.

నరో - సరే, అయితే లాఠీ నా చేతికిచ్చి నువ్వు దూరంగా నిలబడు. నే నేంచేయగలనో చూపిస్తాను.

జగ - నరోత్తమా! వద్దు వద్దు: నువ్వు పిల్లలుగలవాడివి. నాకెవరూ లేరు- ఇదే అవకాశం. చినబాబు బయటికివస్తే

యింక యీావని జరుగదు. ఆయన ఆపేస్తారు కాబట్టి ఆయన జైల్లోనుంచి విడుదలకాకముందే బదులుతీర్చి నేను జైలుకుపోకాను. ఇక నువ్వు ఇంటికి వెళ్ళు.

[నరోత్తముడు కొంతదూరంగా పోయి మంచుంటాడు. రెండో పైపునుంచి వేణి, గోవిందుడు, దర్వానుల ప్రవేశం. దర్వానుచేతిలో లాంతరు వుంటుంది.)

వేణి – (ఉలిక్కిపడి, భయంగానే) ఎవర్రా అక్కడనిలబడింది?

జగ – నేను, జగన్నాథుణ్ని.

గోవిం – దారిలో నిలబడి ప్రసాదంపుచ్చుకోవటాని కెవర్నీ రాకుండా అడ్డుతగుల్తున్నావా? ఏంరా లుచ్ఛా!

జగ – గంగూలీగారూ! ముందే చెపుతున్నాను – తిట్టకండి.

వేణి – తిట్టకూడదూ? లుచ్ఛావెధవా! రేపే నీ కొంపా – గోడూ పీకిపారేస్తాను తెలుసా?

జగ – ఆ, తెలును, యింతవరకు చాలాకొంపలు కూల్చావు. కాని ఇం కెవరికొంపా కూల్చలేకుండా చేసిపోతానిక నిన్నిప్పుడు.

వేణి – ఆఁ! ఏం చేస్తావురా వెధవా? (ముందుకు వెళ్తాడు)

జగ – ఇదిగో; యిదే! (అని వేణీతలమీద కర్రతో కొడు తాడు)

వేణి – అయ్యో! చచ్చాను!

(గోవిందుడూ దర్వాను అరుస్తూ పారిపోతారు.)

వేణి – జగన్నాథ్! నీకాళ్ళు పట్టుకుంటాను, బ్రాహ్మణ్ని చంపమాకు. ఒట్టేసి చెపుతున్నాను – నీకు పదెకరాలు యిస్తాను – నన్ను చంపమాకు.

జగ – నాకు నీ పొలమేమీ వద్దులే, నువ్వే వుంచుకో. కాని నేను బ్రాహ్మణహత్య చెయ్యనులే.

వేణి – జగన్నాథ్! ఇవాళ్టినుంచి మనం తండ్రీ కొడుకులంతా బాబూ; నువు కోరుకున్నది...

జగ – నాకేమీ అఖ్ఖర్లేదులే. ఇంకేదో అన్నావే, నీతో నా తండ్రీ కొడుకుల సంబంధం? రామరామ! పెదబాబూ, ఇదే ఆఖరుదెబ్బ కాదని చెప్పిపోతున్నా. మా యజమాని వని, బ్రాహ్మణుడవని మేము సహించినకొద్దీ నీ దుండగాలు మితిమీరినయి. ఇంక మేము సహించం – తెలిసిందా? ఇకనైనా మీరు తిన్నగావుంటారో లేదోచూస్తాం– జాగ్రత్త!

(నిష్క్రమణ)

వేణి – అయ్యబాబో! చచ్చాను! ఈ దొంగవెధవలు పారిపోయారే!

(గోవిందుడు, దర్వాన్ ప్రవేశము.)

గోవిం – (వణకుతూ) పారిపోతామా బాబూ, పారిపోలేదు. మనుష్యుల్ని పిల్వటానికి వెళ్ళాను. ఎంతపనిజరిగింది! జగ్గూగాడు ఎటువంటి గూండాహో తెలిసిందిగదూ! వెధవమీద దోపిడీకేసు బనాయించి ఐదేండ్లు శిక్ష వేయించకపోతే నాపేరు గోవిందగంటాలేమే కాదు!

దర్వాన్ – (వణుకుతూ) చేతిలో కర్రలేకపోయింది! ఉంటేనా...

వేణి – ఛీ దొంగవెధవల్లారా! నా మొహటనుంచి దూరంగా పొండి! ఉమ్మిపెట్టాడు నెత్తిమీద. (తలమీద చేతులు

పెట్టుకొని) ఓరి దేవుడా! ఎంతపనిచేస్తున్నారు కాలిపోతోంది! ఇక నేను బ్రతకను (అని ఒరిగిపోతాడు)

గోవిం – (వేణిని పట్టుకొని లేవదీయబోతూ) ఏం వర్వాలేదు బాబూ, ప్రాణమోసం లేదులే! నేను నిన్ను కలకత్తా ఆస్పత్రికి తీసుకెళతాగా. (దర్వాన్‌తో) అరె, పట్టుకోవేంరా వెధవా! – వెధవ, భయపడి నక్కలా వరుగెత్తాడు.

దర్వా – ఏంచేస్తాంబాబూ? చేతిలో కర్రయినా లేకపోయె –

(ఇద్దరూ వేణిని లేవదీసుకొని వెళ్తారు)

మూడో దృశ్యం

(రమ పడకగది. రమ జబ్బుతో మంచంమీద పడుకొనివున్నది. ఎదురుగావున్న కిటికీగుండా ప్రొద్దుపొడుపు ఎండ లోపలికివచ్చి నేల మీద పడుతూంటుంది. విశ్వేశ్వరి ప్రవేశం)

విశ్వే – (గద్గదకంఠంతో) ఏం అమ్మా, రమా! యివాళ ఎలావుంది?

రమ – (చిర్నవ్వుతో) బాగానేవున్నాను పెద్దత్తా!

విశ్వే – రాత్రి జ్వరం తగ్గిందా?

రమ – లేదు. కాని ఎప్పుడో తగ్గిపోతుందిలే.

విశ్వే – దగ్గు?

రమ – దగ్గు ఇంకా అలాగే వస్తోంది.

విశ్వే – మరి బాగేమిటమ్మా?

[రమ నవ్వుతుంది. విశ్వేశ్వరి ఆమెతలవేపుకు వెళ్ళికూర్చుంటుంది. రమ తలమీద చేత్తో నిమురుతూంటుంది

విశ్వే – అమ్మాయ్! నీ నవ్వుచూస్తే, చెట్టునుంచికోసిన పువ్వు దేవతపాదాలవద్ద పడివుండి నవ్వుతూన్నట్టుంది రమా!

రమ - ఎందుకని పెద్దత్తా?

విశ్వే - నేను నీకు తల్లివంటిదాన్ని రమా—

రమ - 'తల్లివంటి' ఏమిటి అత్తా? నువ్వు నాకు తల్లివే.

విశ్వే - (వంగి రమ నుదుటపై ముద్దుపెట్టుకొని) అయితే, అమ్మాయ్! నిజం చెప్పు—ఏమిటయింది నీకు?

రమ - జబ్బుపడ్డాను. ఇం కేమిటవుతుంది?

విశ్వే - అది నా యీ కళ్ళతో చూస్తూనేవున్నాగా. ఈ కళ్ళకు కన్పించనిదేదైనా వుంటే, నీ తల్లిముందు దాచకమ్మా! అలా దాచితే జబ్బు నయంకాదు.

రమ - (కాస్సేపు కిటికీగుండా బయటకుచూచి) పెదబావకి యెలావుంది అత్తా?

విశ్వే - తలమీది దెబ్బమానటానికి ఆలస్యమవుతుంది కాని, నాలుగైదు రోజుల్లోనే ఆస్పత్రినుంచి వచ్చేస్తాడు. నువ్వేమీ విచారపడొద్దు రమా! వాడికి అలా జరగటం అవసరమే. దీనితో బాగుపడుతాడు. తల్లినైయుండి కన్నబిడ్డకు యింత ప్రమాదంజరిగితే కూడ ఇలా అంటున్నదేమా అనుకుంటున్నావుకదూ? కాని, ఇందువల్ల నాకు దుఃఖమెక్కువకలిగిందో, ఆనందమే అధికమో చెప్పలేనమ్మా, అధర్మానికి వెరువనివారికి, సిగ్గులేని వారికి ఈమాత్రం భయమైనా లేకపోతే ఈ ప్రపంచమే మసైపోతుంది రమా. కాబట్టి, అమ్మాయ్! - ఆరైతుబిడ్డ జగన్నాథుడు వేణికి చేసినంతమేలు యింకే ఆత్మబంధువూ చెయ్యలేడనిపిస్తోంది నాకు. కడిగితే బాగ్గునబుఱ్ఱ పోదమ్మా, దాన్ని మంటలో కాల్చవలసిందే.

రమ - కాని, పూర్వం అలాకాదు పెద్దత్తా, యిక్కడికైతేకుల్ని యిలా తయారుచేసిన దెవరో?

విశ్వే - వీళ్ళ నింత సాహసానికి పురికొల్పిన దెవరో నీకు తెలియదా రమా? ఏదో ఒకవిధంగా జైల్లో పెట్టించితేచిక్కు లేకుండా పోతుందనుకున్నారు. కాని, ఒకసారి నిప్పంటుకుంటే మళ్ళీ తేలిగ్గా ఆరదని ఆలోచించలేదు. జబర్దస్తీగా ఆర్పివేయబోతే దగ్గఃకు వచ్చినవారినికూడా కాల్చివేస్తుంది

రమ - కాని యిది మంచిదా పెద్దత్తా?

విశ్వే - మంచిదే. ప్రజల అత్యాచారాలు చేయాలనే వీరి తీవ్రాభిలాష ఒకవైపున, నిరుపాయులైన ప్రజల సహనమనే అవిచ్ఛిన్న పిరికితనం రెండో ప్రక్కన - ఈ రెండింటినీ కూడా అది తుదముట్టిస్తే మంచిదే. అమ్మాయి! వేణికి పట్టినగతికి నే నేమీ విచారించను. పైగా నా రమేశ్ తిరిగివచ్చి, చిరంజీవియై, యిలాగే ప్రజాసేవ చేయగలగాలని ప్రార్థించుతాను. ఏకైక సంతానమంటే ఏమిటో తల్లికే తెలుస్తుంది రమా! రక్తం కాలువగడుతూన్న గాయంతో వేణిని మేనాలో ఆస్పత్రికి తీసుకెడుతూంటే అప్పుడు నా మనస్సు యెలావున్నదో నేను చెప్పలేనమ్మా! అయినా నే నెవరికీ శాపనార్థాలు పెట్టలేదు; ధర్మదండం తల్లి మొహంచూచి ఊరుకోదని నేను మరచిపోలేను రమా!

రమ - అత్తా, నేను నీతో వాదించలేనుగాని, యిదే నిజమైతే మరి రమేశ్ బావ ఏ పాపానికి ఇన్నికష్టాలు అనుభవిస్తున్నారు? మే మెన్ని తప్పుడుపనులు చేసి ఆయన్ను జైలుకు పంపామో - ఎవరికీ తెలియనివి కావే!

విశ్వే - అందరికీ తెలుసు కాబట్టే నేణి యివాళ ఆస్పత్రిలో వున్నాడు. మరి నీ పనికూడా - అమ్మాయ్ - ఏదీ నిష్ఫలమై శూన్యంలో కలసిపోదని తెలుసుకో. దానిశక్తి ఎక్కడో ఒకచోట తనపని చేస్తూనేవుంటుంది. కాని, ఎలా పనిచేస్తున్నదీ అందరికీ అన్నివేళలా తెలియదు. ఇందువల్లే ఇంతవరకు యీ సమస్య - ఒకరిపాపానికి మరొకరు ఎందుకు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాల్సి వస్తున్నదో - తేలలేదు కాని, ప్రాయశ్చిత్తం తప్పనిసరేనమ్మా.

(రమ మెదలకుండా నిట్టూర్పుతుంది)

విశ్వే - అమ్మాయ్, ఈ ఘటనవల్ల నేనూ కళ్ళు తెరిచాను. ఒకరికి మేలు చేద్దామనుకోవటంవల్లనే మేలు చేయలేము. ఆదిలో చిన్న పెద్ద మెట్లు అనేకం ఎక్కేందుకు ధైర్యం వుండాలి. ఒకసారి రమేశ్ హతాశుడై ఇక్కడి నుంచి వెళ్ళిపోవా లనుకున్నాడు. అప్పుడు నేనే వానినిపోనివ్వలేదు. అందువల్ల, రమేశ్ జైలుకు వెళ్ళినప్పుడు నేనే వానిని జైలుకు పంపాననిపించింది. ఎక్కడి నుంచో వచ్చి మంచిచేయటంలో యింత విదలింపు, అవమానం వున్నదని నా కప్పుడు తెలియదు. మంచిచేయటం చాలాకష్టంరమా!

రమ - కష్టం ఎందుకని పెద్దత్తా?

విశ్వే - పదిమందితో కలసి ఒకటి అవ్వాలని అప్పుడు తోచలేదు. రమేశ్ ముందే చాలా తీవ్రమైన అధికజీవనశక్తితో వచ్చి, చాలాఎత్తున నిలబడ్డాడు, అంచేత ఎవరూ వానిని అందుకోలేకపోయారు. కాని తర్వాత దేవుడు వానిని క్రిందికిదించి మేలే చేశాడు!

రమ – భగవంతుడు కాదత్తా! మనమే. కాని, మన అధర్మం ఆయన్నెందుకు క్రిందికి దించాలి?

విశ్వే – ఎందుకు దించదు అమ్మాయ్? ఇంత పాపం ఇంత భయంకరమైన దెందుకని? ఉపకారానికి ప్రత్యుపకారం చేయక, పైగా అపకారమే చేయబోతే, అట్టివానివల్ల ఏమవుతుంది?–మనిషి కృతజ్ఞతే దాతను క్రిందికి లాక్కురాకపోతే? రమా! నీ పూరు రమేశ్ నిప్పుడు వెనుకటిలాగే పొందుతుందా? అత డీ చేతుల్తో ఇంతవరకు పదిమందికి మేలుచేశాడో, ఆ చేతులనే భైరవాచార్యులు – ఒక్క భైరవాచార్యులే అన్న మాటేమిటి మీరందరూ మెలి త్రిప్పి విరిచే కారని మీకే తెలుస్తుంది. అదీ మంచిపని కాదని ఎవరంటారు. అతని బలిష్ఠమైన చేతులనిండా ఇచ్చే దానాన్ని స్వీకరించే శక్తి జనానికి లేనప్పుడు, మరి కాని ఆ కుంటిచేతులే ప్రజలకు ఉపయోగించుతాయి.

విశ్వేశ్వరి విచారంగా నిట్టూర్చుతుంది. రమ కొంచెం సేపటివరకు ఆమె చేయిపట్టుకొని అటూఇటూ వూగించుతూ వుంది. తానుకూడ నిట్టూర్చుతుంది.

రమ – పెద్దత్తా!

విశ్వే – ఏం అమ్మాయ్?

రమ – తిరస్కారం, అపకీర్తి – నన్నింక తాకలేవు పెద్దత్తా! నేను తప్పుడుసాక్ష్యం చెప్పి ఆయన్ను జైలుకు పంపిననాటి నుంచి ప్రపంచంలోవున్న దుఃఖమంతా నాకు పరిహాసాస్పదంగా అయిపోయింది.

విశ్వే – అలాగే జరుగుతుంది రమా!

రమ – ఏవిధంగానైనాగానీ శత్రువును కూల్చదోయుటలో దోషంలేదని అందరూ చెప్పారు. వారు అలాగే చేశారు కూడాను. కాని నే నలా అనలేను పెద్దత్తా!

విశ్వే – ఎందుకని?

రమ – నావల్లకాదు అత్తా! నీముందు మరోసంగతి చెప్పేస్తున్నాను, సంఘం యింట్లో కుట్రకారంతా సమావేశమవుతూ, రమేశ్ బావ చెప్పిన ప్రకారమే మంచి విషయాలు ఆలోచించుకుంటూంటారు. వాళ్ళందరూ తుంటరులని రిపోర్టిచ్చి పోలీసులకు అప్పగించడానికి కుట్ర జరుగుతోంది. నే నా కుట్రవాళ్ళకు కబురంపి ముందే హెచ్చరించాను. ఎందువల్లనంటే పోలీసుల కథే కావాలి. మరి ఒకసారి వారి చేతుల్లోపడితే ఇంక ముక్తిలేదు,

విశ్వే – (కంపించి) ఏంచెప్పావు రమా! వేణి తనవూళ్ళోకి పోలీసులను తప్పుకు రిపోర్టిచ్చి పిలిపించి మళ్ళీ కల్లోలం తెచ్చి పెట్టాలనుకుంటున్నాడా?

రమ – యిది పెదబావకు వారువేసిన శిక్షాఫలితమే ననుకుంటాను. పెద్దత్తా! నువు నన్ను క్షమించుతావా?

విశ్వే – తల్లినయివుండికూడ క్షమించలేకపోతే మరెవరు క్షమిస్తారు? భగవంతుడు నీకు అందుకుతగిన బహుమతి ప్రసాదించాలని నిన్నాశీర్వదించుతున్నాను రమా.

రమ– (చేత్తో కన్నీరు తుడుచుకొని) విడుదలైవచ్చేప్పటికి వారి ఆనందక్షేత్రం తయారయివుండడం చూస్తారనేదే నాకు ఓదార్పుగావుంది. ఆయన కోరినది నెరవేరింది. వారి పీడిత జనం కళ్ళుతెరచి లేచారు. ఆయన్నుగుర్తించారు; ప్రేమ

స్తున్నారు. ఈ ప్రేమానందంలో నా అపరాధం మర్చి పోలేరా ఆయన? పెద్దత్తా! ఒక చోటమాత్రం నేమిద్దరందూ రంకాలేకపోయాము- నిన్ను యిద్దరమూ ప్రేమిస్తున్నాము.

(విశ్వేశ్వరి ఆమెచుబుకము పట్టుకొని ముద్దుపెట్టుకుంటుంది)

రమ – ఆ బలంతోనే నిన్నొకటి కోరుతున్నాను అత్తా! నా అనంతరంకూడా ఆయన నన్ను క్షమించలేకపోతే, ఆయ నతో నువు నాతరఫున నేను ఆయన తలచినంత చెడ్డదాన్ని కాదనీ ఆయ న్నెంత బాధపెట్టానో, అంతపమించి నేనూ దుఃఖించాననీ చెప్పు. నీ మాటల్ని ఆయన నమ్మకుండా వుండలేరు.

విశ్వే – అయితే, పద, మన మిద్దరం ఏపుణ్యక్షేత్రానికో పోయి వుందాం. రమేశ్ గాని, వేణీగాని లేనిచోట- కళ్ళెత్తి చూస్తే దేవాలయశిఖరం కన్పడే చోటుకు పోయివుందాం. రమా, నే నన్నీ గ్రహించాను. నువు వెళ్ళిపోయేరోజే వస్తే-అమ్మాయి-నే నీ విషాన్ని హృదయంలో వుంచు కొనే తీసుకెళ్ళేరు. ఏం అమ్మాయ్, నువ్విది చేయగలవా?

రమ – (విశ్వేశ్వరి మోకాళ్ళమధ్య మొహం దాచుకొని, ఏడుస్తూ) నావల్లకాదు పెద్దత్తా! వ న్నెక్కడికైనా తీసు కెళ్ళు. (తెర)

నా లు గో దృ శ్యం.

(శైలుముందరి రోడ్డు. ఒకవేపునుంచి రమేశ్ రెండోవేపునుంచి వేణి ప్రవేశం. వేణి తలకు కట్టుకట్టివుంటుంది. వెంట వనమాలిమాష్టరు కొందరు విద్యార్థులు వుంటారు. మరికొందరు వేణి మనుషులుకూడ వస్తారు)

వేణి - (రమేశ్ ని కౌగలించుకొని) తమ్ముడూ, రక్తస్ప ర్శలో ఎంత ఆకర్షణవుంటుందో ఇప్పుడు తెలిసింది. ఆ విధవ వైరవుని గుప్పిట్లో పెట్టుకొని, రమ ఇలాశతృత్వం సాధించు తుందని, సిగ్గూ-బిడియం వదిలేసి, కోర్టులో తప్పుడు సాక్ష్యమిచ్చి యింత కష్టం తెచ్చిపెడుతుందని నేను ఎరిగి వుండికూడా కళ్ళుమూసుకున్నాను. దేవుడు నాకు తగిన శిక్ష విధించాడు. తమ్ముడూ, నువ్వు జైల్లో బాగానే వున్నా వుగాని, నేను బయటవున్నా, గడ్డి మంటల్లో మండిపో తున్నా ననుకో!

(రమేష్ హతబుద్ధిలా నిలబడి చూస్తున్నాడు. ఏమనాలో అతనికి తోచలేదు. వనమాలి, విద్యార్థులు ముందుకువచ్చి రమేష్ పాదాలు స్పృశించుతారు.)

వేణి - (కంటనీరుపెట్టి) తమ్ముడూ, నీ అన్నమీద కోపగించు కోవద్దు, పద, ఇంటికి వెళ్దాం. అమ్మ ఏడ్చిఏడ్చి కళ్ళు పోగొ ట్టుకునేస్థితిలో వుంది. రమేశ్, మేమిలాగో ప్రాణాలు నిల్పుకొని వున్నామనుకో.

రమే - (వేణి తలమీందిపట్టీని చూపుతూ) ఇదేమిటి అన్నయ్యా మీతల ఎలా పగిలింది?

వేణి - విం టే ఏం ప్రయోజనం తమ్ముడూ? నే నెవర్నీ దూషిం చను. ఇది నా కర్మఫలితమే. నా పాపానికి శిక్ష. రమేశ్, లోపల ఒకటిపెట్టుకొని పైకి మరొకటిచెప్పటం నాజన్మలో ఎరుగననీ నీకూ తెలుసు సాధారణంగా లోపలవుద్దే శ్యాన్ని లోపలే దాచుకుంటారే — ఆశక్తి నాకులేదు. ఇందువల్ల ఎన్ని కష్టాలు అనుభవించినా నేను

కళ్ళు తెరవనేలేదు. నాదోషముల్లా ఆనాడు 'రమూ, నాతమ్ముడు నీకేం అపకారం చేశాడని జైలుకుపంపావు? ఈ సంగతివిని అమ్మ ప్రాణం వదులుతుంది; మా అన్నదమ్ములు ఆస్తి - పాస్తుల విషయంలో తగాదాపడినా, నువ్వు ఒక్కదెబ్బతో నాతమ్ముణ్ని, తల్లినీకూడా కొట్టావే.' అన్నాను ఏడుస్తూను. రమేశ్, ఆనాళ్ళ చూచిన రమ ఉగ్రరూపం తలుచుకుంటే యిప్పుడు కూడ నా గుండె అదురుతోంది సుమా. అప్పుడామె ఏమన్నదో తెలుసా? 'ఏం, వారినాన్న మా నాన్నగారిని జైలుకు పంపాలని ప్రయత్నించలా? సాగితే వదిలేవాడా?' అన్నది.

రమే - అవును, రమ పెత్తల్లినోటకూడా ఈమాట విన్నాను.

వేణి - ఇది ఆమె వంశవిరోధం. కాని ఒక ఆడుదాని అహంకారాన్ని నేను సహించలేకపోయాను. నాకూ కోపంవచ్చి 'సరే, రమేశ్‌ని జైలునుంచిరానీ, తర్వాత చూద్దాం' అన్నాను. కాని, తమ్ముడూ, ఖూనీచేయించటం అలవాటుగదూ. నీకుజ్ఞాపకం వుందిగా తమ్ముడూ, ఆ అక్బరుగాడిని నిన్ను చంపేందుకు పంపలా? కాని నీముందు ఆమె యెత్తు పారలేదనుకో, పైగా నువ్వు బాగానే బుద్ధిచెప్పావుగూడాను. కాని నన్ను కొట్టించడం ఏమంత కష్టం?

రమే - తర్వాత ఏమైంది?

వేణి - తర్వాత జరిగినదంతా నాకు జ్ఞాపకం వుంటుందా? నన్నెవరు ఆస్పత్రికి తీసుకెళ్ళారో, అక్కడేం జరిగిందో - నాకేమీ తెలియవు, ఈసారికి అమ్మ పుణ్యమా అంటూ

ఎలాగో బ్రతికాను. మన అమ్మవంటి అమ్మ ఇం కెవరికి వున్నది రమేశ్?

రమేశ్ మనసులోను, ముహంలోను ఏమేమి జరుగుతున్నదో కాని పైకిమాత్రం ఒక్కమాట అనలేదు.

వేణి - తమ్ముడూ, బండి సిద్ధంగావుంది. ఇాక ఆలస్యం చెయ్యొద్దు, ఇంటికి పద. నిన్ను తీసుకెళ్ళి అమ్మముందు నిలబెడితేగాని నాకు శాంతిలేదు.

రమే - పదండి. రమ జబ్బుగావున్నదని జైల్లో విన్నానే?

వేణి - రమేశ్, భగవంతుడు శిక్షించక వదుల్తాడా? ఇది దైవ రాజ్యమేనని అందరికీ జ్ఞాపకం వుంటుందా? పద తమ్ముడూ ఇంటికి వెళ్దాం.

అందరూ నిష్క్రమించుతారు.

అయిదో దృశ్యం

రమ గదిలోకి రమేశ్ వస్తాడు. అతను రమను చూచి ఉలిక్కి పడతాడు.

రమే - నువ్వింత సుస్తీగా వున్నావనుకోలేదే!

రమ అతికష్టంమీద లేచి కూచుంటుంది. రమ అతనిపాదముల వైపు వంగి ప్రణామం చేస్తుంది.

రమే - ఇప్పు డెలావుంది రాణీ?

రమ — మీారు నన్ను రమ అనే పిలవండి.

రమే - మంచిది. నీకు జబ్బుగావున్నదని విన్నాను. ఇప్పుడెలా వున్నదో తెలుసుకోవాలనే సంబోధించాను. లేకపోతే నీ పే రేదైనప్పటికీ ఆ పేరుతో పిలవాలనీ లేదు, సంబో ధించవలసిన అవసరమూ లేదు.

రమ — ఇప్పుడం బాగానే వున్నాను. నేను మిమ్మ పిలిపించి నందుకు మీాకు ఆశ్చర్యం కల్గివుండవచ్చు. కాని——

రమే — లేదు, ఆశ్చర్యం కలగలేదు, నీ ఏపనికైనా ఆశ్చర్య పడేరోజులు వెళ్ళిపోయాయి, కాని, నన్నెందుకు పిల్పించావనే అడుగుతున్నాను.

రమ — (కొంచెంసేపు తలవంచుకొని మౌనంగావుండి) రమేశ్ బావా! ఇవాళ రెండుపనుల నిమిత్తం మీకు శ్రమ యిచ్చాను. నే నెన్ని అపరాధాలుచేసినా, మీరు నా యీ రెండుకోర్కెలను నిరాకరించరని నాకు దృఢవిశ్వాసంవుంది. (దుఃఖాతిరేకంచే కంఠం అవరుద్ధమవుతుంది.)

రమే — ఏమి టా కోర్కెలు?

రమ — (చకితురాలైనట్లు తలెత్తిచూచి, మళ్ళీ వంచుకుంటుంది) పెదబావ మీ సహాయంతో వశంచేసుకో గోరుతున్న పీర్‌పురం ఆస్తి నా స్వంతఆస్తి. నాన్నగారు నాకు దానిని ప్రత్యేకంగా యిచ్చిపోయారు. అందులో పదిహేను అణాలవాటా నాది; ఒక అణావంతు మీది. ఆ నా ఆస్తిని నేను మీ కివ్వాలనుకుంటున్నాను.

రమే — నువ్వేమీ భయపడనక్కరలేదు. అన్నయ్య నా కెన్ని చెప్పినా నే నెన్నడూ ఎవరికీ మోసగించుటలో సహాయపడలేదు, ముందుకూడా సహాయం చేయను. ఇక నువ్వు దాన మివ్వాలనుకుంటే అందుకు చాలామంది వున్నారు. నాకు దాన-ధర్మాలు అక్కర్లేదు.

రమ — నాకు తెలుసు - రమేశ్ బావా! - మీ రలాంటి పనికి తోడ్పడరని నే నెరుగుదును. మీరు స్వీకరించినా మీ కోసం కాదనికూడా నాకు తెలుసు. కాని, అది కాదు; దోషంచేస్తే శిక్షలభించితీరుతుంది. నా అపరాధాలకు దండనరూపంగానే దీనిని ఎందుకు స్వీకరించకూడదు?

రమే – మరి నీ రెండో కోరిక?

రమ – నేను జతిన్‌ని మీకు అప్పగించిపోతాను.

రమే – 'అప్పగించి పోతాను!' అంటే?

రమ – (రమేశ్ ముఖంలోకిచూచి) రమేశ్ బావా, ఒకనాటికి మీ కేదీ తెలియకుండా వుండదు. నేను జతిన్‌ని మీకే అప్పగించిపోతాను, వానికి బాగా విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి, మీలాగే స్వార్థత్యాగం చేయగలిగేటట్లు తయారుచెయ్యండి. (కొంగుతో కన్నీళ్ళుతుడుచుకొని) ఇది నేను నా కళ్ళతో చూడలేననుకోండి. కాని, జతిన్ ఒంట్లో వాని పూర్వుల రక్తమే ప్రవహించుతూన్నదని నా విశ్వాసం. వాని ఎముకల్లో కండల్లో మిళితమైవున్న త్యాగశక్తిని సరియైనమార్గంలో పెడితే, వాడూ ఒకనాటికి మీలాగే తలెత్తుకు తిరుగగల్గుతాడు.

(రమేశ్ మాట్లాడడు)

రమ – ఇలా మాట్లాడకుండా వూరుకుంటే నేను వదలిపెట్టను రమేశ్ బావా!

రమే – చూడు, ఈ గొడవలన్నిట్లోకి నన్నీడ్వకు. నే ననేక దుఃఖాలు సహించినతర్వాత కొద్దిపాటి జ్యోతిని ప్రజ్వలితం చేయగలిగాను. అందువల్ల అది ఎక్కడ ఆరిపోతుందోనని నా భయం.

రమ – కాదు రమేశ్ బావా! భయపడవలసిన అవసరంలేదు. ఆజ్యోతి యింక ఆరదు. మీరు దూరాన్నుంచి వచ్చి, చాలాఎత్తున కూర్చుని పనిచెయ్యా లనుకున్నారని పెద్దత్త చెప్పింది. అందువల్లే మీ కృషికి అన్ని ఇబ్బందులు ఎదుర్కొన్నాయి. అప్పుడు మీరు గ్రామసమాజంలో వరా

యిమనిషిలా వున్నారు. కాని యిప్పుడు వారిలో ఒకర య్యారు. అప్పుడు కాయచేసిన దానం పరదేశిదానం. గాని ఇప్పు డిది ఆత్మీయుని స్నేహ పూర్వక బహూకృతి ఇప్పుడు మీరు దుఃఖమేపొంది, సహించేందుకు ఆ వెనుకటి మనిషి కాదు. కాబట్టి ఇప్పు డీ జ్యోతి మందగించదు. పైగా దినదిన ప్రవర్ధమానమైపోతుంది.

రమే — రమా, మనజ్యోతి ఇంక ఆరిపోదని నీ కెరుగుదువా?

రమ — ఆ, నాకు బాగా తెలుసు. ఈ సంగతి సర్వం తెలిసిన పెద్దత్తే చెప్పింది. ఈపని మీరే చెయ్యాలి. నా జీవిన ని మీ చేతుల్లోకి తీసుకోండి. నా తప్పులన్నీ క్షమించి, నేను నిశ్చింతంగా వెళ్ళిపోగలిగేటట్లు ఆశీర్వదించండి.

రమే — రమా, నువ్వు వెళ్ళిపోవటాన్ని గురించి ఆలోచించుటా వెందుకు? నీకు నయమవుతుంది.

రమ — రమేశ్ బావా! నాకు నయమవాలని ఆలోచించటం లేదు; వెళ్ళటాన్ని గురించే ఆలోచించుకున్నాను. మీరు నాది మరో ప్రార్థనకూడ అంగీకరించాలి. నా గురించి మీ రెన్నడూ పెదబావతో తగాదాపడవద్దు.

రమే — అంటే?

రమ — అంటే ఏమిటో ఎప్పుడైనా వినొచ్చు కాని, నేను ప్రతిదీ పల్లెత్తి ఎదురుచెప్పకుండా సహించుతూ వచ్చానని మాత్రం జ్ఞాపకం వుంచుకోండి. నే నింక సహించలేక పోయినప్పుడు పెద్దత్త మిథ్యనుగూర్చి ఆందోళనచేసి మేల్కొల్పితే దానిమనుగడఇంకా దీర్ఘ మవుతుందని చెప్పింది. సహించలేక దాని ఆయువు పెంచితే అంతకంటె పాపం ఏముంటుంది? ఆమె ఈ ఉపదేశాన్ని స్మరించు కుంటూనే

నేను సమస్తదుఃఖాలు, దౌర్భాగ్యం అనుభవించగలిగాను. మీరూ ఈ విషయం ఎన్నడూ మరచిపోవద్దు రమేశ్ బావా!

(రమేశ్ మౌనంగా ఆమె మొహంవంకే చూస్తుంటాడు)

రమ - రమేశు బావా, మీరు ఈవాళ నన్ను క్షమించలేక పోయినందుకు విచారపడకండి. ఇవాళ అతికఠినంగా తోచినదే ఒకనాటికి అతిసహజమై, తేలికవుతుందని నాకు బాగా తెలుసు, ఆనాడు మీరు సహజంగానే నా అపరాధాలన్నీ క్షమించుతారు. ఈ విశ్వాసంవల్లనే నా మనసులో యిప్పుడెట్టి క్లేశ-దుఃఖాలు లేవు. నేను రేపు ఉదయాన్నే వెళ్ళిపోతున్నాను

రమే - రేపు పుదయమా! ఎక్కడికి వెళ్ళేది?

రమ - పెద్దత్త ఎక్కడికి తీసుకెళ్తే అక్కడికే.

రమే ఆమె ఇంక తిరిగిరాదని విన్నానే?

రమ - అవును, నేనూ రాను. నేనివాళ మీ పాదసన్నిధినుంచి శాశ్వతంగా సెలవు తీసుకుంటున్నాను. (అని తల నేల కానించి, అతనికి పాదాభివందనం చేస్తుంది)

రమే - మంచిది. వెళ్ళు, కాని, యిలా అకస్మాత్తుగా ఎందుకని వెళ్ళిపోతున్నావో నేను తెలుసుకోవచ్చునా?

[రమ మాట్లాడదు]

రమే - నీ విషయాలన్నీ యీ విధంగా దాచిపెట్టి ఎందుకని వెళ్ళిపోతున్నావో నీకే తెలియాలి. కాని నేనూ నిన్ను హృదయపూర్వకంగా క్షమించగలిగేటట్లు చేయమని మనఃపూర్వకంగా భగవంతుని ప్రార్థించుతున్నాను. ని

న్నిప్పుడే క్షమించలేక పోవుచున్నందుకు నా కెంత బాధగా వున్నదో ఆ అంతర్యామికే తెలుసు.

[అకస్మాత్తుగా విశ్వేశ్వరి ప్రవేశం]

విశ్వే — రమా!

రమే — పెద్దమ్మా! నే నేమి అపరాధంచేశానని ఇలా మమ్మల్ని వదలిపెట్టి వెళ్ళిపోతున్నావమ్మా!

విశ్వే — అపరాధమా? బాబూ, అపరాధాల సంగతే చెప్ప వలసివస్తే, దాని కెన్నడూ అంతేవుండదు. కాబట్టి ఆ ప్రసక్తేవద్దు. కాని, రమేశ్, నేను చెప్పేమాట అర్థంచేసుకో నాయనా! నే నిక్కడే చచ్చిపోతే వేణియే నా తలకు కొరివి పెడతాడు; కాబట్టి నా కింక ముక్తివుండదు. ఈ జీవితమంతా నిప్పులమీదే గడిపాను. కాని, పరలోకంలో నైనా యిలా జరక్కుండా వుండాలనే ఇక్కడినుంచి పారి పోతున్నాను నాయనా!

రమే — పెద్దమ్మా! కొడుకు అపరాధాలు నిన్నింతగా వేధిస్తు న్నాయని నాతో ఎన్నడూ అన్లేదే? మరి అన్నీ వదలిపెట్టి రమ ఎందుకని వెళ్ళిపోవా లనుకుంటున్నది? నువ్వామెను ఎక్కడికి తీసుకెళ్తావు?

రమ — నే వెళ్తున్నా పెద్దత్తా! (నిష్క్రమణ)

విశ్వే — రమ ఎందుకువెళ్తోంది? నే నెక్కడికి తీసుకెళ్తున్నా నంటావా? ఈ లోకంలో ఆమెకు స్థానం లభించలేదు. రమేశ్! అందువల్ల ఆమెను దైవసన్నిధిలోకి తీసుకెడు తున్నాను అక్కడికి తీసుకెళ్ళినా ఆమె జీవించుతుందో లేదో నేను చెప్పలేను. కాని బ్రతికితేమాత్రం శేషజీవితం యిలా కలిసివున్నప్పటిమాదిరిగా, అంటే — భగవంతు

దామె కింత రూపం. ఉత్తమగుణాలు, యింతగొప్ప మహో ప్రాణం యిచ్చి ఎందుకీ శోకంలోకి పంపాడో, మరి ఏదోషము, అపరాధము లేకుండానే ఆమెనెత్తిమీద ఇంత దుఃఖభారం మోపి ఎందుకీ లోకం బయటికి విసిరేశాడో— ఇది భగవదిచ్ఛయో, లేక మన సామాజిక లీలా విలాసమో తేల్చుకొనుటలోనే వెళ్ళబుచ్చమని చెపుతాను. రమేశ్. ఆమెవంటి దుఃఖితురాలింకెవరూ ఈ భూమ్మీద వుండి వుండరు నాయనా!

విశ్వేశ్వరి కంఠం రుద్ధమయింది. రమేశ్ మెదలకుండా ఆమె వంక చూస్తున్నాడు.

విశ్వే — కాని రమేశ్, నువ్వామెను తప్పుగా భావించవద్దనే నేను చెప్పేది. వెళ్తూ వెళ్తూనే నెవరిమీదా ఫిర్యాదు చేయదలచుట లేదు. కాని, ఆమెకంటె నీమేలు కోరేవా రింకెవరూ లేరని నేను చెపుతున్న మాటను పొరపాటున నువ్వు కూడా అవిశ్వాసంతో త్రోసిపుచ్చ వద్దు సుమా!

రమే — కాని పెద్దమ్మా—

విశ్వే — రమేశు, ఇందులో కాని-గీనిలకు తావులేదు. నువ్వు విన్నదంతా శుద్ధఅబద్ధం; నీకు తెలిసినదంతా తప్పు. యింక [illegible] నేదాన్ని యింతటితోనే వదిలెయ్యి. నీ కళ్యాణ కార్యక్రమం వరదలా పొంగిపొర్లుతూ సమస్త ఈర్ష్యా-ద్వేషాలను లోగొని ముందుకు సాగిపోవాలనే ఆమె తుది ప్రార్థన రమేశు! అందువల్లనే ఆమె నోరు మూసుకొని అన్నీ సహించుతూవచ్చింది. ఆమె ప్రాణంపోతున్నా నీతో ఆమాట చెప్పలేదు.

రమే – పెద్దమ్మా! ఆమెతో...

విశ్వే – నువ్వే ఆమెతో చెప్పు నాయనా! నా కిప్పుడు తీరిక లేదు.

(యతీంద్రుని వెంటపెట్టుకొని రమ ప్రవేశం! ఆమె వస్త్రాలను చూస్తే ఎక్కడికో ప్రయాణమైవున్నట్టు విదితమవుతుంది)

రమే – (చకితుడై) ఇదేమిటి? ఇంత రాత్రివేళ ఈ వేషమూ?

రమ – రమేశుబావా, నేను యాత్రకు బయల్దేరాను. ఇంకెంతో ప్రొద్దులేదు. కాని ఇంకా ఒకటిరెండు పన్లు మిగిలి పోయాయి. మీపాదధూళి స్వీకరించి, జతిన్ని మీకు అప్పగించటం ముఖ్యం.

రమే – భారం నాపైనే మోపి వెళ్తావా రమా?

రమ – రమ కాదు, రాణి అనండి. ఆ రాణికి అన్నిటికిమించిన ప్రియుధన మీ తమ్ముడే. రమేశుబావా, వీనిని మీరు గాక యింకెవరు తీసుకుంటారు?

రమే – కాని, ఇందులో కొంత జవాబుదారీ వున్నది రమా ఆ ప్రార్థన—

రమ – ఇంకా ఆ రమేనా? కాని యిది ప్రార్థన కాదు; ఆజ్ఞ వాక్కు. యీ వాక్కుతోనే ఒకప్పుడీ ప్రపంచంలోకి వచ్చింది; ఈ వాక్కుతోనే ఈ ప్రపంచాన్నుంచి కూడా వెళ్ళిపోతోంది. అధికారానికి అంతంలేదుబావా! దీన్నుంచి మీ రెలా తప్పించుకోగలరు? ఇదుగో.

(అని రమేశ్ చేతికి జతిన్ చేతిని పట్టిస్తుంది. తర్వాత నేలబారు గావంగి నమస్కరించుతుంది.)
